

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

RUSYA’NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI
BAĞLAMINDA LİBYA VE SURİYE İLE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE YERLİKAYA

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Gökhan Telatar

BOLU, OCAK - 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Hatice YERLİKAYA tarafından hazırlanan “**RUSYA’NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI BAĞLAMINDA LİBYA VE SURİYE İLE İLİŞKİLERİ**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir.
2/01/2024

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr. Gökhan TELATAR
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Mehmet DALAR
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. Ali BALCI
Sakarya Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %30'u geçmemektedir.

HATİCE YERLİKAYA

ÖZET

RUSYA’NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI BAĞLAMINDA LİBYA VE SURİYE İLE İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HATİCE YERLİKAYA

BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. GÖKHAN TELATAR)

BOLU, OCAK - 2024

XII+114 SAYFA

Jeopolitik teoriler ve coğrafi faktörler, uluslararası ilişkilerdeki güç dengeleri ve rekabeti anlamak için önemlidir. Halford Mackinder, Nicholas Spykman ve Alfred Thayer Mahan'ın teorileri, sıcak denizlere inme amacının jeopolitik düşüncenin temelinde yer alan coğrafi faktörlerin ve siyasi süreçlerin etkileşimini anlamak için önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, bu teorilerin bir sentezi olarak ortaya çıkmaktadır. Sıcak su limanlarına erişim, Rusya'nın ekonomik kaynaklara, deniz ticaret yollarına ve jeopolitik etki alanına sahip olmasını sağlamaktadır. Özellikle Suriye ve Libya örneklerinde, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, bölgesel nüfuzunu artırarak deniz gücünü yansıtmaya ve bölgesel varlığını güçlendirmesine olanak tanımaktadır. Bu çalışma, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının amaçlarını, uygulamalarını ve sonuçlarını ele alarak, Akdeniz bölgesindeki güç dengeleri ve uluslararası ilişkiler bağlamında önemli bir konuya odaklanmaktadır. Rus Denizcilik Doktrini, Mackinder, Spykman ve Mahan'ın teorilerinin somut bir örneği olarak değerlendirilmekte ve Rusya'nın kendine özgü jeopolitik durumu ve stratejik öncelikleri ile şekillendirilmektedir. Sonuç olarak, bu çalışma, sıcak denizlere inme politikası konusunda kapsamlı bir analiz sunarak, Rusya'nın Akdeniz'deki varlığını meşrulaştırma çabalarını anlamak ve bölgesel güç dengeleri üzerindeki etkisini analiz etmeye odaklanmaktadır. Bu çalışmanın sonuç bölümü, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının tarih boyunca nasıl şekillendiğini ve günümüz uluslararası ilişkilerindeki stratejik önemini ele almaktadır. Bu tez çalışmasının amacı hem Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını sistematik bir şekilde aktarmak hem de uluslararası ilişkiler ve jeopolitik alanındaki gelecekteki araştırmalara yön vermektir.

Anahtar Kelimeler: Sıcak Denizlere İnme Politikası, Rusya, Suriye, Libya, Jeopolitik Teoriler

ABSTRACT

RELATIONS OF RUSSIA WITH LIBYA AND SYRIA WITHIN THE CONTEXT OF WARM WATER POLICY

MASTER THESIS

HATİCE YERLİKAYA

BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

(SUPERVISOR: PROF. DR. GÖKHAN TELATAR)

BOLU, JANUARY 2024

XII+114 PAGES

Geopolitical theories and geographical factors are crucial for understanding power balances and competition in international relations. The theories of Halford Mackinder, Nicholas Spykman, and Alfred Thayer Mahan demonstrate that the aspiration for warm waters is a synthesis of geographic factors and political processes at the core of geopolitical thinking. Access to warm-water ports enables Russia to have economic resources, control maritime trade routes, and expand its geopolitical influence. Particularly evident in examples like Syria and Libya, Russia's policy of seeking warm waters enhances its regional presence by projecting naval power and bolstering its influence. This study focuses on a significant topic within the context of power balances and international relations in the Mediterranean by examining the strategic objectives, implementations, and consequences of Russia's policy of seeking warm waters. It evaluates the Russian Maritime Doctrine as a concrete example shaped by the unique geopolitical situation and strategic priorities of Russia, influenced by the theories of Mackinder, Spykman, and Mahan. In conclusion, this study provides a comprehensive analysis of the warm water policy, focusing on understanding Russia's efforts to legitimize its presence in the Mediterranean and examining its impact on regional power dynamics. The concluding section of this study addresses how Russia's warm water policy has evolved throughout history and its strategic significance in contemporary international relations. The aim of this thesis is to both systematically convey Russia's policy of landing on the warm seas and to guide future research in the field of international relations and geopolitics.

Keywords: Warm Water Policy, Russia, Syria, Libya, Geopolitical Theories

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ŞEKİL LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
TEŞEKKÜR.....	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	15
1. RUSYA’NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI.....	15
1.1 Ekonomik Motivasyonlar	16
1.1.1 Pazar	16
1.1.2 Enerji	19
1.2 Siyasi Motivasyonlar	23
1.2.1 Jeopolitik Gerekçeler.....	24
1.2.2 Güç ve Prestij	27
1.2.3 Karşıt Güçleri Dengeleme	28
1.2.4 Müttefikler ve İşbirliği	30
1.3 Askeri Motivasyonlar	33
1.3.1 Silah Satışı	33
1.3.2 Askeri Üsler.....	36
1.4 Rusya’nın Sıcak Denizlere İnme Politikasının Tarihsel Gelişimi...	37
1.4.1 İmparatorluk Öncesi Dönem	37
1.4.2 Çarların İmparatorluk Dönemi	38
1.4.3 SSCB Dönemi	42
1.4.4 SSCB Sonrası Dönem	45
İKİNCİ BÖLÜM.....	51
2. RUSYA’NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI BAĞLAMINDA LİBYA ÖRNEĞİ.....	51
2.1 Rusya ve Libya İlişkilerinin Tarihsel Geçmişi.....	52
2.1.1 SSCB Dönemi	52

2.1.2 SSCB Sonrası Dönem	54
2.1.3 Arap Baharı Sonrası Dönem.....	55
2.2 Rusya'nın Libya'daki Motivasyonları.....	58
2.2.1 Ekonomik Motivasyonlar	58
2.2.1.1 Pazar	60
2.2.1.2 Enerji	60
2.2.2 Siyasi Motivasyonlar	61
2.2.2.1 Jeopolitik Etki.....	61
2.2.2.2 Karşıt Güçlerin Dengelenmesi.....	62
2.2.3 Askeri Motivasyonlar	63
2.3 Rusya'nın Libya'daki Varlığının Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorileri Bağlamında İncelenmesi	65
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	68
3 RUSYA'NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI BAĞLAMINDA SURİYE ÖRNEĞİ	68
3.1 Rusya ve Suriye İlişkilerinin Tarihsel Geçmişi.....	68
3.1.1 SSCB Dönemi	68
3.1.2 SSCB Sonrası Dönem	71
3.1.3 Arap Baharı Sonrası Dönem.....	73
3.2 Rusya'nın Libya'daki Motivasyonları.....	75
3.2.1 Ekonomik Motivasyonlar	75
3.2.1.1 Pazar	75
3.2.1.2 Enerji	76
3.2.2 Siyasi Motivasyonlar	77
3.2.2.1 Jeopolitik Etki.....	77
3.2.2.2 Karşıt Güçleri Dengeleme	79
3.2.3 Askeri Motivasyonlar	81
3.2.3.1 Silah Satışı	82
3.2.3.2 Stratejik Üsler.....	83
3.2.3.3 Askeri Danışmanlıklar.....	85
3.3 Rusya'nın Suriye'deki Varlığının Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorileri Bağlamında İncelenmesi	86
SONUÇ	88
KAYNAKLAR	92

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1. Heartland ve Rimland	5
-------------------------------------	---

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Jeopolitik teorilerin karşılaştırmalı tablosu ve bunların Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasına etkileri	7
Tablo 2. Çarların imparatorluk döneminde (1547-1917) sıcak denizlere erişim motivasyonları	41
Tablo 3. Sovyetler Birliği döneminde sıcak denizlere erişim motivasyonları (1917-1991).....	44
Tablo 4. Sovyet sonrası dönemde sıcak denizlere erişim motivasyonları (1991-2024).....	48
Tablo 5. SSCB dönemi Rusya'nın Libya'daki motivasyonları	53
Tablo 6. SSCB sonrası Rusya'nın Libya'daki motivasyonları	55
Tablo 7. Arap Baharı sonrası Rusya'nın Libya'daki motivasyonları	57
Tablo 8. Sovyetler Birliği döneminde Rusya'nın Suriye'deki motivasyonları	70
Tablo 9. SSCB sonrası dönemde Rusya'nın Suriye'deki motivasyonları	72
Tablo 10. Arap Baharı sonrası dönemde Rusya'nın Suriye'deki motivasyonları	74
Tablo 11. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının vakalar ve dönemler üzerinden karşılaştırmalı analizi.....	88

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADNOC: Abu Dhabi National Oil Company/ Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketi

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BM: Birleşmiş Milletler

BMGK: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

GNA: Government of National Accord/ Ulusal Mutabakat Hükümeti

GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

İŞİD: Irak ve Şam İslam Devleti

KOGAS: Korea Gas Corporation

LNA: Libyan National Army/ Libya Ulusal Ordusu

LNG: Liquefied Natural Gas/ Sıvılaştırılmış Doğal Gaz

MEB: Münhasır Ekonomik Bölge

MENA: Middle East- North Africa/ Orta Doğu- Kuzey Afrika

MW: Megawatt

NATO: North Atlantic Treaty Organization/ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NIOC: National Iranian Oil Company/ Ulusal İran Petrol Şirketi

NOC: National Oil Corporation/ Ulusal Petrol Şirketi

NTC: National Transitional Council/ Ulusal Geçiş Konseyi

OPEC+: Organization of the Petroleum Exporting Countries/ Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

SBKP: Sovyetler Birliği Komünist Partisi

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TPAO: Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı

WBG: World Bank Group/ Dünya Bankası Grubu

TEŞEKKÜR

Lisans eğitimimin başından yüksek lisans eğitimimin sonuna kadar desteğini bir an olsun esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Gökhan TELATAR'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez jürimin değerli üyeleri Prof. Dr. Mehmet DALAR ve Prof. Dr. Ali BALCI'ya savunma sürecindeki değerlendirmeleri ve yapıcı eleştirileriyle tezime yaptıkları katkılardan dolayı çok teşekkür ederim.

Başta annem Emine YERLİKAYA ve babam Şükrü YERLİKAYA olmak üzere kardeşlerim ve ablalarım Hülya, Aynur, Gülsüm, Habibe, Ramazan, Hilal, Tuğba ve Merve'ye çok teşekkür ederim. Onların sonsuz desteği ve anlayışı, akademik yolculuğumun ilk aşamasını tamamlamada benim için en büyük güç oldu.

Son olarak tez aşaması sürecinde teknik konularda yardımını bir an olsun eksik etmeyen sevgili arkadaşım Ahmet Burhan AKKOÇ'a teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Sıcak su limanlarına erişim, soğuk veya dondurucu bir iklime sahip ülkelerin yıl boyunca deniz ticaretini sürdürmesi, deniz gücünü göstermesi ve ekonomik etkisini genişletmesi açısından oldukça önemlidir. Sıcak su limanları yıl boyunca buzlanmadan kalarak kış aylarında bile kesintisiz denizcilik faaliyetlerini mümkün kılmaktadır (“The Russian Quest for Warm Water Ports”, 2015). Sıcak denizlere inme politikası, bir ülkenin sıcak suya erişimi olan bölgelerde çıkarlarını güvence altına alma ve koruma çabalarını içermektedir. Bu durum sıcak denizlere sahip olmayan ülkeler için sıcak su bölgelerine sahip olan ülkelerle ittifak kurma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir (Tomar, 2019).

Sıcak denizlere inme politikasıyla ilgili hedefler ve stratejiler, onu takip eden ülkeye bağlı olarak değişebilmektedir. Örneğin, Çin'in (Çin Halk Cumhuriyeti) sıcak denizlere ilişkin politikası, özellikle Güney Çin Denizi'ndeki sıcak su limanlarına ve deniz bölgelerine erişimi güvence altına almayı hedeflerken, (Junhua Zhang, 2023) Hindistan Hint Okyanusu bölgesinde deniz erişimini ve nüfuzunu güvence altına almaya odaklanmaktadır (Joshi, 2019). İran'ın sıcak denizlere inme politikası Basra Körfezi'ndeki Bender Abbas (Nazemzadeh ve Queiroz, 2018, s. 181) gibi sıcak su limanlarına erişimi sürdürmeyi amaçlarken, Rusya (Rusya Federasyonu) ticaret yollarını korumayı, bölgedeki nüfuzun ve enerji ihracatının güvenliğini sağlamayı, ekonomik ve askeri hedeflerle sıcak su limanlarına yıl boyunca erişimi sağlamayı amaçlamaktadır (Chauhan, 2020, s. 57). Kısaca “sıcak deniz” terimi, daha çok Rusya gibi sıcak denizlere sınırlı erişimi olan ülkeler veya denize erişim arayan karayla çevrili ülkeler özelinde kullanılmaktadır. Bu nedenle sıcak denizlere inme politikası, jeopolitik kavramının daha detaylı bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir.

Jeopolitik, politik süreçlerin coğrafi faktörler tarafından şekillendirildiği bir disiplindir ve siyasi coğrafyanın geniş temellerine dayanmaktadır. Bu kavram, siyasi eylemler için bir araç sağlamayı ve siyasi yaşamda yol gösterici olmayı hedeflemektedir (Tuathail, 1996, ss. 46-47). Coğrafi ortamlar ve siyasi süreçler dinamikler, birbirini etkiler ve birbirinden etkilenir (Cohen, 2003, s. 16). Uluslararası ilişkiler düzeyinde, jeopolitik bölge analizi, değerlendirilen bölgenin coğrafi değişkenlerini, iklimini, topografisini, demografisini ve doğal kaynaklarını içeren faktörler aracılığıyla uluslararası siyasi davranışı anlamak, açıklamak ve

tahmin etmek için dış politika analizi yöntemlerini kapsamaktadır (Cohen, 2003, s. 12).

Jeopolitik, dünya tarihindeki değişmeyen coğrafi faktörlerin önemini vurgulayan siyasi, ekonomik ve askeri olayları analiz etmek için kullanılan bir kavramdır. Jeopolitik kavramı, halklar, siyasi sistemler, imparatorluklar ve devletlerin sürekli bir dinamizm içinde olduğunu kabul ederken, coğrafi konumun bu dinamizm üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu savunmaktadır (“Geopolitics: Definition and Different Approaches to Study”, 2023). Geçmişte jeopolitik, genellikle bölgesel bir odak noktasına sahip olmuş, olayların belirli bir coğrafi konumda meydana gelmesiyle diğer bölgelere önemli bir etkisi olmadığı düşünülmüştür. Ancak küreselleşme ve ilerleyen teknolojiyle birlikte jeopolitik, evrensel bir boyut kazanmıştır. Artık coğrafi konum, sadece bölgesel öneme sahip olmaktan çıkmış, uluslararası ilişkileri etkileyen bir faktör haline gelmiştir (Sachs, 2023, s. 10).

Jeopolitik Teoriler

Jeopolitik teoriler, coğrafi faktörleri analiz ederken uluslararası ilişkilerdeki güç dengelerini ve rekabeti de dikkate alır. Bir ülkenin coğrafi konumu, kaynaklara erişimini, ticaret yollarını, askeri stratejilerini ve bölgesel etkisini belirleyebilir. Örneğin, bir ülkenin denize kıyısı olması, ticaret yollarına hâkim olma ve deniz ticaretinde avantaj sağlama potansiyeli sunar. Dağlık bir coğrafyaya sahip olmak, savunma avantajı sağlayabilirken, iç bölgelerdeki kaynaklara erişimi sınırlandırabilir (Deudney, 2023). Jeopolitik teoriler, devletlerin ve aktörlerin coğrafi konumlarının yanı sıra stratejik hamlelerini, güç mücadelelerini ve bölgesel ilişkilerini anlamak için kullanılır (Erenel, 2021, s. 4). Bu teoriler, bir ülkenin dış politikasını şekillendiren faktörleri analiz ederken kaynaklar, enerji güvenliği, sınırlar, çevre, etnik ve dini dinamikler gibi birçok unsuru da göz önünde bulundurur (Çevikel, 2022, s. 42).

Halford Mackinder, Nicholas Spykman ve Alfred Thayer Mahan gibi jeopolitik teorisyenlerin görüşleri, jeopolitiğin uluslararası ilişkilere olan etkisini anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır. Mackinder, kara gücünün jeopolitik önemini vurgulayarak, kalıcı siyasi üstünlüğün elde edilmesi için Avrasya kıtasının merkezinin kontrolünün gerekliliğini öne sürmüştür. Diğer

yandan Spykman, Mackinder'in "Heartland" olarak adlandırdığı merkezi bölgeler yerine "Rimland" olarak adlandırdığı çevresel bölgelerin hakimiyetinin, dünya egemenliği için daha stratejik olduğunu ileri sürmüştür. Spykman'a göre, kaynakların, denizlerle olan etkileşimin, ekonomik faaliyetlerin ve politik merkezlerin çoğunluğu Rimland bölgelerinde bulunmaktadır ve bu nedenle Rimland üzerindeki kontrol, küresel hakimiyetin anahtarıdır. Alfred Thayer Mahan ise deniz gücünün uluslararası ilişkilerdeki belirleyici rolüne odaklanarak, denizlerin kontrolünün stratejik önemini vurgulamıştır. Mahan'a göre, denizlerin kontrolü ekonomik refahın ve askeri üstünlüğün anahtarıdır. Deniz yollarının denetimi, ticaretin ve askeri gücün temelini oluşturur. Bu şekilde, sıcak denizlere inme politikası, jeopolitik düşüncenin temelinde yer alan coğrafi faktörlerin ve siyasi süreçlerin etkileşimini anlamak için önemli bir rol oynamaktadır.

Heartland Teorisi, dünya bölgelerinin siyasi ve ekonomik başarısını, o bölgelerin coğrafyasına göre analiz eden jeopolitik bir yaklaşımdır (Öztürk ve İrfanoğlu, 2021, s. 17). Teori, İngiliz jeopolitikçi Halford Mackinder tarafından 1904 yılında Royal Geographical Association'a yazdığı "The Geographical Pivot of History" başlıklı makalesinde ortaya atılmış (H. J. Mackinder, 1904), 1919 tarihinde yazdığı "Democratic Ideals and Reality" adlı kitabında geliştirilmiştir (S. H. J. Mackinder, 1919). Mackinder'a göre, Doğu Avrupa'yı yöneten, Heartland'ı yönetir; Heartland'ı yöneten Dünya Adası'nı yönetir, Dünya Adasına hükmeden, dünyaya hükmeder. Dünya Adası, Mackinder'ın terminolojisine göre küresel etkinin özü, büyüklüğü, kaynak zenginliği ve büyük nüfusu nedeniyle Avrasya'dır (Tsygankov, 2012, s. 2). Bugüne kadar, Mackinder'ın Heartland Teorisi, bazı uluslararası siyasi analistler tarafından dünya düzenindeki değişiklikleri ve büyük güçlerin Avrasya stratejilerini gözlemlemek için hala kullanılmaktadır (Bassin ve Aksenov, 2006; Gray, 2004; Sloan, 1999). Mackinder, bir ülkenin Heartland'ın kontrolünü ele geçirdikten sonra, kıyıları, sıcak su limanlarını veya uluslararası ticareti mümkün kılan kilit alanları kontrol ederek Dünya Adası'nı kolayca kazanabileceğini düşünmüştür ("Heartland Theory: AP Human Geography Crash Course Review," 2022).

Heartland, Doğu Avrupa'daki Arktik drenaj alanlarını temsil eder. Bu bölge, dağlarla çevrili ve kuzeyde Arktik ile kaplıdır, bu nedenle deniz güçlerinin erişemediği doğal bir kaledir. İç veya Marjinal Hilal, Sahra'nın kuzeyinde yer

alırken Avrupa ve Asya'nın Afrika'ya bitişik olan bölgesini temsil eder. Dış veya Ada Hilal ise Kuzey ve Güney Amerika, Afrika'nın güneyi (Sahra'nın güneyi) ve Avustralya'yı içermesinin yanı sıra İngiltere ve Japonya gibi Avrasya'dan izole olan bölgeleri içerir (Arise, 2021, s. 2).

Heartland'da yaşayan kültürler, deniz kenarındaki kültürlerden farklı şekilde gelişmiştir. Kuzey Avrupa, Kuzey Amerika ve Doğu Asya'da geliştirilen kültürler Dış Hilal'i karakterize eder. Bu kültürler denize erişimle birlikte denizcilik ve ticarete bağlı olarak gelişmiştir (Liffing, 2017). Doğu Avrupa, Batı Çin ve Kuzey Afrika gibi aradaki yerler, Heartland ve Dış Hilal'in çarpışma bölgesidir ve İç Hilal'i simgeler. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, Heartland ülkeleri ile Dış Hilal ülkeleri arasında bir güç dengesi vardı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) 1945'ten 1989'a kadar Doğu Avrupa'yı ve Heartland'ı kontrol etmiş ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) çevresinde örgütlenen Dış Hilal ülkelerinin gücünü dengelemiştir. 1980'lerin sonunda ise, iktidar sarkacı Dış Hilal lehine dönmüş ve 1992'de SSCB'nin dağılmasıyla sonuçlanmıştır (Lacoste, 2012).

Mackinder'a göre, Heartland'ı kontrol eden biri, dünyayı yönetmek için durdurulamaz bir konumda olacaktır. Heartland'ı kontrol eden herhangi bir güç, dünya kaynaklarının yüzde 50'sinden fazlasını kontrol edebilirdi. Dolayısıyla Heartland'ın büyüklüğü ve merkezi konumu, onu Dünya Adası'nı kontrol etmenin anahtarı haline getirmiştir (Clover, 2016).

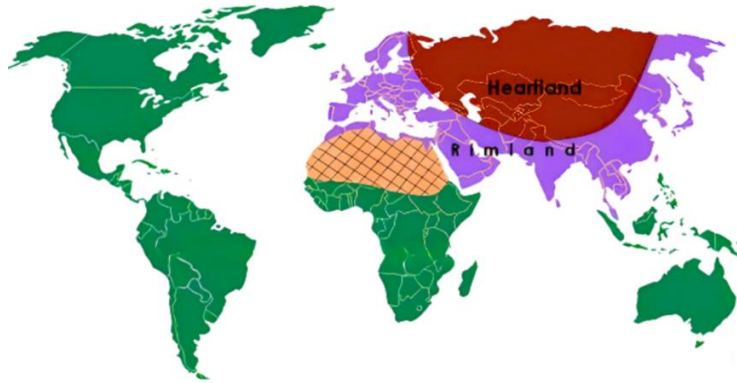
Mackinder'a göre bir önceki paragrafta üzerinde durulan coğrafi konum, birleşik bir güç olarak Heartland'ın hem küresel üstünlüğünü gösterebileceği hem de kendisini dış güçlere karşı koruyabileceği anlamına gelmektedir. Dış güçleri Dünya Adası ile ilgili olarak açık deniz adaları (çoğunlukla Çin, Hindistan, Türkiye, Almanya ve Avusturya) ve uzaktaki adalar (Avrupa'nın geri kalanı, Avustralya, Kuzey Amerika, Güney Amerika ve Güney Afrika) olarak görmüştür (H. J. Mackinder, 1904, ss. 422-37).

Mackinder gibi jeopolitik teorileri üzerine çalışmalar yapan Nicholas J. Spykman ise 1944'te "Geography of Peace" adlı kitabını yayınlamıştır. Spykman kitabında Mackinder'ın Heartland teorisine alternatif olarak, Rimland teorisini öne sürmüştür. Spykman'a göre dünya hakimiyeti, Heartland'ın değil, onu saran kenar

kuşağı olan Rimland'ın kontrolünden geçer. Bu Rimland bölgesi, Heartland'ı çevreleyen bir hilal şeklinde yer almaktadır (Spykman, 1944, s. 58).

Rimland bölgeleri, dünya nüfusunun büyük bir bölümünü barındırdığı gibi petrol, kömür ve doğal kaynaklara sahiptir (Spykman, 1944, s. 37). Bu coğrafi bölgeler, stratejik konumları ve zengin kaynakları sayesinde küresel jeopolitik arenada önemli bir rol oynamaktadır. Spykman'a göre, Rimland'ın kontrolü, denizlere olan erişim avantajıyla birlikte, dünya siyasetinde belirleyici bir etkiye sahip olmayı sağlayacaktır (Scholvin, 2016, s. 6; Spykman, 1944, s. 24).

Spykman teorisini şöyle özetlemiştir; Rimland'ı kim kontrol ederse Avrasya'yı yönetir, Avrasya'yı yönetenler dünyanın kaderini kontrol eder (Spykman, 1944, s. 43). Rimland bölgesi, küresel hakimiyet elde etmek için temel bir dayanak noktası olduğundan, Spykman, küresel hegemonya elde etmek isteyen güçlerin, genişlemeye direnen ilk bölgelerden başlayarak, bir alanın işgal edildiği ve daha sonra yutulduğu Rimland üzerindeki kontrollerini ilerletmek için genişlemeye başladığı fikrini savunur. Bu genişleme, Rimland'ın Heartland'a yakınlığına, coğrafi açıklığına ve kara kuvvetlerine rağmen, Rimland bölgesini kapsayana kadar devam eder (Kocakenar, 2015, s. 9; Spykman, 1944, s. 66). Rimland Teorisi, Heartland Teorisi'ni kabul eder, ancak kara gücünün deniz gücünden üstün olduğu fikrine katılmaz (Arise, 2021; Spykman, 1944, s. 47).

Şekil 1. Heartland ve Rimland

Amerikalı bir deniz subayı ve stratejist olan Alfred Thayer Mahan, "Deniz Hakimiyeti Teorisi" olarak adlandırılan bir jeopolitik teori geliştirmiştir. Mahan'ın teorisi, 1890 yılında yayınlanan kitabı "The Influence of Sea Power upon History" kitabında özetlenmiştir (Mahan, 1949). Bu teori, küresel siyasetin ve ulusal

güvenliğin şekillenmesinde deniz gücünün ve denizlerin kontrolünün önemini vurgulamaktadır.

Mahan, teorisiyle deniz gücünün uluslar için önemini vurgulayarak ekonomik refah, güvenlik ve küresel etki açısından denizlerin kontrolünün gerekliliğini savunmuştur. Mahan, güçlü bir donanmanın deniz ticaret yollarını koruma, gücünü denizler üzerinde yayma ve kaynaklara güvenli bir şekilde ulaşma imkânı sağladığını öne sürmüştür (Mahan, 1949, s. 25). Ayrıca, stratejik denizcilik noktalarının kontrolünün önemine dikkat çekmiştir. Bunun nedeni geçiş noktaları, kömür istasyonları ve deniz üsleri gibi noktaların güvenliğinin, denizcilik operasyonlarını destekleme ve stratejik avantaj sağlama açısından kritik olmasıdır (Mahan, 1949, s. 8).

Deniz Hakimiyeti Teorisi, bir ulusun denizcilik gücünü geliştirerek düşmanlarını yenme ve uluslararası arenada önde olma kabiliyetini elde etmesi gerektiğini savunmaktadır (France, 2000, s. 237; Mahan, 1949, s. 30). Teori, deniz gücünün jeopolitik etkilerini vurgulayarak bir ülkenin denizlerin kontrolünü elinde tutmasıyla kaynaklara erişimi kontrol etme, denizaşırı kolonileri güvence altına alma ve dünya sahnesinde siyasi ve ekonomik etkisini artırma potansiyeline sahip olduğunu ifade etmektedir (Mahan, 1949, s. 27; Sumida, 1999, s. 55). Mahan'ın jeopolitik teorisi, donanma yapıları, deniz üslerinin kurulması ve denizcilik doktrinlerinin gelişimi üzerinde önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde hala denizcilik ve deniz stratejisi alanında incelenmekte ve tartışılmaktadır (Sevim, 2012, s. 4387).

Klasik teoriler coğrafya, kaynak dağılımı ve güç dinamikleri gibi temel faktörlere odaklanır; bu faktörler teknolojiye veya siyasi sistemlerdeki ilerlemelere rağmen temelden değişmemiştir. Rusya'nın karayla çevrili konumu ve sıcak denizlere erişim arzusu dış politikasının merkezinde yer almaya devam etmektedir. Ayrıca sıcak denizlere inme politikası yeni bir olgu olmamakla birlikte Rusya'nın çarlardan bu yana uzun süredir devam eden stratejik hedeflerinin bir devamıdır. Bu bağlamda klasik teoriler, devletlerin motivasyonlarını ve eylemlerini coğrafi ve stratejik durumlarına göre analiz etmek için açık ve kısa çerçeveler sunmaktadır. Mackinder'in "Heartland" kavramı, Rusya'nın kara sınırlarını güvence altına almaya odaklanmasını açıklamaya yardımcı olurken, Spykman'ın "Rimland"

teorisi Rusya'nın tampon bölgeleri ve sıcak sulara erişimi güvence altına almaya olan ilgisini açıklığa kavuşturmuştur. Mahan'ın teorisi, Rusya'nın denizdeki genişlemesini ve deniz gücü arzusunu anlamak için bir mercektir sağlıyor.

Sıcak denizlere inme politikasını açıklayabilmek için Mackinder, Spykman ve Mahan'ın teorilerinden yararlanmak gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda üç jeopolitik teorisyenin (Mackinder, Spykman ve Mahan) öne sürdüğü iddiaların açık ve düzenli bir özetini ve bunların Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasıyla ilişkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda teorisyenlerin fikirleri ile bunların Rusya'yla özel ilgisi arasındaki ilişkiler daha iyi anlaşılabilir.

Tablo 1. Jeopolitik teorilerin karşılaştırmalı tablosu ve bunların Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasına etkileri

Teorisyen	Temel İddia	Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikasıyla İlişkisi
Halford Mackinder	Heartland'ı (Avrasya) kim kontrol ederse, dünyaya hükmetme potansiyeline sahiptir. Heartland'ın kontrolü stratejik avantaj sağlar.	Heartland'de yer alan Rusya, daha geniş bir nüfuz alanı için "Kenar Bölgesi" ve İç Hilal bölgelerinin önemini vurguluyor. Sıcak su limanlarına erişim stratejik ve ekonomik nedenlerden dolayı hayati önem taşıyor.
Nicholas J. Spykman	Heartland'ı çevreleyen kenar kuşağı olan Rimland, dünya hakimiyetinin anahtarıdır. Denizlere erişimi olan Rimland'ın kontrolü, küresel nüfuz için hayati öneme sahiptir.	İç Hilal ve Kenar Bölgesi'ne odaklanan Rusya, Suriye, Libya, Afganistan ve Ukrayna gibi bölgelerde stratejik fırsatlar arıyor. Bu bölgelerde nüfuz uygulamak ve gücü dengelemek için deniz kuvvetlerinin yetenekleri hayati önem taşıyor.
Alfred Thayer Mahan	Deniz Hakimiyeti Teorisi, ekonomik refah, güvenlik ve küresel nüfuz için deniz gücünün önemini vurgulamaktadır.	Rusya'nın Denizcilik Doktrini, sıcak denizlere inme politikasında deniz gücünün önemini yansıtıyor. Sıcak sularda faaliyet gösterebilecek güçlü bir donanmanın geliştirilmesi, Mahan'ın deniz gücüne verdiği önemle örtüşmektedir.

Tablo 1'de de görüldüğü gibi Mackinder'in "Heartland" teorisi, Avrasya'nın stratejik önemini vurgular. Bu jeopolitik eksenin merkezinde yer alan Rusya, Çarlardan Sovyetler Birliği'ne kadar uzanan yayılmacığının yanı sıra tarihsel olarak geniş kara sınırlarının güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili 19. yüzyılda Napolyon'un ve 20. yüzyılda Hitler'in önderlik ettiği istilalar gibi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu tarihsel deneyimler, Rusya'nın stratejisini etkilemiş ve sıcak su limanlarına erişimin önemini farkına varmasını sağlamıştır. Böylece daha geniş bir etki alanı elde etme arzusunda olan Rusya, kıyı bölgelerine yayılan "Rimland" ve çevresindeki İç Hilal bölgelerine stratejik önem atfetmiştir. İşte bu noktada, Spykman'ın teorisi devreye girmektedir. İç Hilal, Doğu ve Batı bloklarının

karşılaştığı bir stratejik alanı ifade ederken, Rimland ise bu karşılaşma bölgesinin kenar ve kıyı bölgelerini simgeler. Değişkenliği ve jeopolitik rekabetleriyle karakterize edilen Rimland, Suriye, Libya, Afganistan ve Ukrayna gibi ülkeleri kapsar. Bu ülkeler küresel rekabetin ortak alanlarıdır, dolayısıyla Rusya'ya etki yaratmak ve Batı'nın gücünü dengelemek için stratejik fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca İç Hilal Avrupa'dan Asya'ya uzanan önemli enerji boru hatları ve ticaret yollarıyla kesişirken Rusya'nın bu hayati kanallar üzerindeki kontrolü, ekonomik ve siyasi etki sağlamaktadır. Örneğin TürkAkım boru hattı, Rus gazını Ukrayna'yı geçerek Karadeniz üzerinden Türkiye'ye ulaştırarak sıcak denizlerdeki önemli bir aktöre enerji sağlamaktadır. Bu stratejik ortaklık, Rusya'nın Türkiye'deki ekonomik nüfuzunu güçlendirirken Ukrayna'nın transit yollarına bağımlılığını azaltmaktadır. Rimland ve İç Hilal'de nüfuz elde etmek, Mahan'ın deniz gücüne verdiği önemle uyumlu, güçlü deniz yetenekleri gerektirir. Deniz Hakimiyeti Teorisi, deniz gücünün uluslararası etkide ve ticarete oynadığı temel rolü vurgular. Rusya'nın Denizcilik Doktrini, sıcak denizlere inme politikasının bir yansımasıdır ve bu doktrin, ülkenin sıcak su limanlarına erişimini kolaylaştırmak amacıyla Mahan'ın teorisi çerçevesinde şekillenmektedir. Doktrin hem açık denizlerde hem de daha küçük, kapalı su yollarında seyredebilecek çok yönlü ve güçlü bir donanmanın geliştirilmesini içerir. Bu, Rusya'nın deniz filosunu gelişmiş denizaltılar, yüzey gemileri ve deniz havacılığıyla modernleştirme çabalarında açıkça görülmektedir. Sonuç olarak Rusya, bu üç klasik jeopolitik teori ışığında sıcak denizlere inme stratejisini etkili bir şekilde hayata geçirme yolunda ilerlemektedir.

Rusya'nın egemenliğini, stratejik istikrarını ve küresel nüfuzunu koruma amacını vurgulayan Rus Denizcilik Doktrini, Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti teorilerinin somut birer yansıması olarak değerlendirilebilir. Mackinder, Heartland'ı kontrol etmenin bir ulusun gücünü küresel olarak yansıtmasına olanak sağlayacağını savunmaktadır (S. H. J. Mackinder, 1919, s. 15). Rus Denizcilik Doktrini'nin küresel ve bölgesel düzeyde askeri ve siyasi istikrarı sürdürmesi yönündeki hedefi (Davis, 2015, s. 18), bu teoriyle tutarlıdır. Ek olarak, doktrinin Arktik, Akdeniz, Baltık Denizi ve Karadeniz de dahil olmak üzere önemli deniz alanlarına erişimi güvence altına almaya odaklanması (Wilk, 2022), Heartland'i kontrol eden kişinin aynı zamanda Avrasya'yı ve çevredeki denizleri ve

okyanusları içeren Dünya Adası'nı da kontrol edebileceği fikriyle paralellik göstermektedir (S. H. J. Mackinder, 1919, s. 45).

Spykman'ın Rimland Teorisi'ne göre, küresel hakimiyetin anahtarı, Heartland ile onu çevreleyen İç Hilal'i kontrol etmektir. İç Hilal, Heartland'ın çevresinde yer alan ve Akdeniz, Karadeniz, Baltık Denizi ve Arktik Okyanusu gibi stratejik limanlara ve su yollarına ev sahipliği yapan bölgedir (Spykman, 1944, s. 49). Karadeniz, Avrupa ile Asya arasında önemli bir ticaret yoludur ve ayrıca enerji kaynakları bakımından zengindir. Akdeniz ise Avrupa ile Orta Doğu ve Asya arasında önemli bir ticaret yolu olarak işlev görür. 2022 tarihli Rus Denizcilik Doktrini, Rusya'nın Karadeniz'deki denizcilik yeteneklerini geliştirmesini önermektedir (Tebin, 2022). Bu, Karadeniz'in stratejik önemini ve Rusya'nın İç Hilal üzerindeki etkisini artırma çabalarını vurgulamaktadır. Ayrıca, doktrinde Suriye ile olan iş birliğinin güçlendirilmesi, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi, askeri-teknik iş birliğinin artırılması ve yeni lojistik merkezlerin kurulması gibi önemli noktalara odaklanarak Akdeniz havzasındaki etkinliğin genişletilmesi gerektiğine dikkat çekilir (Tebin, 2022). Bu bağlamda, Spykman'ın küresel güce ulaşma konusundaki argümanı ile örtüşmektedir. Spykman'a göre, en kritik deniz yolları, Kuzey Denizi, Akdeniz, Orta Doğu'daki Basra Körfezi ve Güneydoğu Çin Denizi gibi bölgelerde bulunmaktadır (Özsağlam, 2020, s. 524). Bu bölgeler, küresel gücü etkileyen anahtar noktalar ve bu nedenle bu alanlardaki etkinlik, büyük güçlerin stratejik hedeflerinin merkezindedir.

Mahan'ın Deniz Hakimiyeti Teorisi'ne göre, denize kıyısı olan ülkelerin politikalarını anlamak için üç temel unsur vardır: ürün üretimi ve değişimi, deniz taşımacılığı ve koloniler. Bu üç faktör, denize kıyısı olan ülkelerin ekonomik, ticaret ve güvenlik stratejilerini şekillendirir (Mahan, 1949, s. 28). 2022 tarihli Rus Denizcilik Doktrini, Rusya'nın "büyük bir deniz gücü" olduğunu ilan ederek denizlerin ve okyanusların Rusya için stratejik önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda hem teori hem de doktrin, özellikle enerji kaynaklarının üretim ve ihracatının istikrarına vurgu yapmakta ve deniz yollarının kontrol ve istikrarının korunmasının hem bölgesel hem de küresel güç dinamikleriyle uyumlu olduğuna işaret etmektedir (Wilk, 2022). Sonuç olarak Rus Denizcilik Doktrini, bahsi geçen jeopolitik teorilerin etkilerinin entegre olduğu ve Rusya'nın stratejik deniz varlığını

güçlendirmeyi hedeflediği bir örnek olarak analiz edilebilir. Doktrin, Akdeniz bölgesindeki varlığını, Suriye ve Libya gibi alanlara odaklanarak, Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorilerini sahada uygulama çabasını yansıtmaktadır. Bu teorilerin ışığında, bu doktrin, çevre bölgelerde nüfuz sağlama, sıcak denizlere inme ve stratejik deniz yolları üzerinde etkisini sürdürme gibi hedeflere odaklanmıştır.

Rus Denizcilik Doktrini, Rusya'nın stratejik hedefleri ve jeopolitik düşünceleri temelinde şekillenen, ulusal çıkarların korunması, güç büyüklüğünün yansımaları, deniz sınırlarının savunması ve genel ulusal güvenlik hedeflerinin desteklenmesi amacını taşıyan bir stratejidir (Üren, 2021, s. 859). Bu doktrin, Rusya'nın ulusal çıkarlarını kıyı sularında ve sınırlarının ötesinde korumayı, deniz sınırlarının güvenliğini sağlamayı, deniz yollarına erişimi garanti altına almaktan başlayarak açık deniz enerji kaynaklarını korumaya kadar çeşitli önlemleri içermektedir (Evitts, 2019, s. 18). Aynı zamanda, deniz gücünü yansıtmalarıyla Rusya'nın stratejik çıkarlarını korumayı ve potansiyel düşmanları caydırmayı hedeflemektedir. Doktrin ayrıca Rusya'nın deniz sınırlarını askeri saldırılar, terörizm, korsanlık gibi olası tehditlere karşı savunma altına almayı vurgulamaktadır. Baltık Denizi, Karadeniz ve Kuzey Kutbu gibi jeopolitik açıdan önemli bölgelerde güçlü bir deniz varlığı sürdürülmesi önemlidir (Evitts, 2019, s. 47). Bu amaçla, denizde faaliyet gösterebilen, modern ve yetenekli bir donanma gereklidir.

Rus Denizcilik Doktrini, ulusal güvenlik hedeflerine yönelik bir çerçeve sunarak, Rusya'nın egemenliğini, stratejik istikrarı ve küresel etkisini koruma amaçlarını vurgulamaktadır (Putin, 2014). Bu bağlamda, sıcak denizlere inme politikasıyla ilişkilendirildiğinde, Rus Donanması'nın rolü daha da öne çıkmaktadır. Deniz kuvvetleri, sadece deniz güvenliğini sağlamakla kalmayıp diğer yandan uluslararası barışı koruma operasyonlarına katılarak bölgesel istikrara da katkıda bulunma amacını da taşımaktadır (Çelik, 2022). Böylece, doktrin sıcak denizlere inme stratejisiyle birleşerek Rusya'nın stratejik etki alanını genişletme ve uluslararası arenada etkin bir konumda bulunma amacını desteklemektedir.

Doktrin ilk olarak 27 Temmuz 2001 tarihinde “2020 Yılına Kadar Rusya Federasyonu Denizcilik Doktrini” adıyla Rusya Federasyonu Devlet Başkanı

Vladimir Putin tarafından onaylanan belgeyle resmi olarak (*Rusya Federasyonu 2020 Yılına Kadar Dönem Deniz Doktrini*, 2001) kayıtlara geçse de İmparatorluk döneminden beri ulusal denizcilik politikasının temelini oluşturmasıyla Rus liderliğinin stratejik planlamasının ayrılmaz bir parçasını oluşturmuştur. Ayrıca donanmayı genişletmeye ve ulusal bir denizcilik politikasını birinci öncelik olarak izlemeye odaklanmıştır (Hamzaoglu, 2021, s. 174).

Rusya Federasyonu'nun ikinci devlet başkanı olan Vladimir Putin, Rusya'nın Denizcilik Doktrini çerçevesinde donanma ve denizcilik yeteneklerinin modernizasyonuna ve geliştirilmesine öncelik vermiştir. Bu bağlamda, Rus Denizcilik Doktrini'nin temel hedefleri doğrultusunda, eskiyen donanma gemilerinin modernizasyonu, Kuzey Kutbu bölgesindeki varlığın güçlendirilmesi, deniz tatbikatlarının artırılması, hipersonik silahlar ve deniz üslerinin genişletilmesi gibi stratejik adımlar atılmıştır (Işık, 2022; "Rusya lideri Putin, yeni deniz doktrinini imzaladı: ABD, Rusya için ana tehdit unsuru", 2022). Putin'in liderliğindeki bu girişimler, Rusya'nın deniz gücünü ve stratejik çıkarlarını koruma amacını yansıtmaktadır.

2001'deki Denizcilik Doktrini "küresel iş birliği" için çağrı yaparken, Rus hükümeti 17 Haziran 2015'te Putin tarafından onaylanan ve 26 Temmuz 2015 Donanma Günü'nde yayınlanan 2015 Denizcilik Doktrini aracılığıyla uzun vadede filolarının altyapılarını ve performansını güçlendirme ve iyileştirme niyetini ilan etmiştir (Davis, 2015). Bu iyileştirme, gemilere yeni silahlar getirmeyi, en son teknolojileri birleştirmeyi, komuta ve kontrol merkezlerini ve deniz üslerinin modernizasyonunu sağlamayı içermiştir (Connolly, 2019). 31 Temmuz 2022 tarihinde onaylanan yeni Denizcilik Doktrini, ABD ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi rakip deniz güçlerinden gelen potansiyel tehditlere, meydan okumalara karşı koyma ve caydırıcılık sağlama ihtiyacını vurgulamıştır. Aynı zamanda Rusya'nın Kuzey Kutbu, Atlantik ve Hint Okyanusu Bölgesi gibi kilit deniz alanlarına erişimini güvence altına alırken Hindistan, İran, Irak ve Suudi Arabistan gibi ülkelerle ortaklıkları ve iş birliğini geliştirmeye odaklanmıştır (31 Temmuz 2022 Tarih Ve 512 Sayılı Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Kararı "Rusya Federasyonu Denizcilik Doktrini'nin Onaylanması Hakkında, 2022).

Rusya'nın sıcak denizlerdeki varlığı yıllardır tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının temel nedenlerini ve bu politikanın Akdeniz'deki varlığını meşrulaştırma çabalarını analiz etmektir. Bu çerçevede, çalışmanın argümanı, uluslararası ilişkilerin değişen dinamiklerine rağmen Rusya'nın Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorilerinin somut bir örneği olarak Rus Denizcilik Doktrini ile uzun süredir devam eden sıcak denizlere inme politikasını izlediği ve bu politikayı Suriye ve Libya'ya odakladığıdır.

Tezin Önemi ve Literatüre Katkısı

Rusya'nın Suriye ve Libya'ya son müdahaleleri, sıcak denizlere inme politikasının başlıca örneklerini teşkil etmekte ve bu stratejik yaklaşımın hedefleri, yöntemleri ve sonuçlarına ilişkin bilgiler sunmaktadır. Bu tezde analiz için Suriye ve Libya'nın seçilmesi, özellikle bu ülkelerin Rusya'nın sıcak su limanları arayışıyla ilgili jeopolitik önemlerinden kaynaklanmaktadır. Akdeniz bölgesinde yer alan bu ülkeler, Afrika ve Orta Doğu'daki konumları nedeniyle stratejik öneme sahip olup, Akdeniz'i ticaret, enerji yolları ve jeopolitik etki açısından hayati bir bağlantı noktası haline getirmektedir. Bu bağlamda çok sayıda çalışma Rusya'nın dış politikasını Suriye veya Libya bağlamında incelemiştir. Örneğin Borshchevskaya, Rusya'nın Suriye'deki varlığını ABD'nin bıraktığı güç boşluğu üzerinden literatüre katkı yaparken (Borshchevskaya, 2021), Chorin, Rusya'nın Libya'daki varlığını bölgesel güç dengesi üzerinden incelenmiştir (Chorin, 2017). Ancak Rusya'nın dış politikasını yönlendirmeye devam eden sıcak denizlere inme politikasını stratejik gereklilikler, ekonomik çıkarlar ve jeopolitik motivasyonlar gibi çok yönlü faktörler üzerinden ayrıntılı bir şekilde inceleyen bu tez, literatürdeki çalışmalardan farklı olarak Rusya'nın Libya ve Suriye'yle ilişkilerine dair jeopolitik çerçeveye kapsamlı bir anlayış sunarak gelecek çalışmalara katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Tezin Planı

Çalışmanın ilk bölümünde, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının temelini oluşturan ekonomik, jeopolitik ve askeri motivasyonları açıklandıktan sonra tarihsel arka planını aydınlatan bir dizi önemli unsur ele alınacaktır. Bu bağlamda, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının ekonomik, siyasi ve askeri motivasyonları incelenecektir. Ayrıca Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının

tarihsel gelişimi, imparatorluk döneminden başlayarak günümüze kadar uzanan uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı içerisinde ele alınacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının ekonomik, jeopolitik ve askeri motivasyonları Libya örneği üzerinden ayrıntılı bir şekilde incelenecektir. Bu bölüm, Rusya'nın Libya'ya olan ilgisini enerji kaynaklarına erişim, stratejik nüfuz artırma ve bölgesel etkinlik gibi nedenlerle açıklayarak, Libya'nın enerji zenginliği ve stratejik konumunun bu ilgiyi nasıl şekillendirdiğini vurgulayacaktır. Ayrıca, Kırım'ın ilhakı sonrası Rusya'nın Akdeniz'deki varlığını güçlendirmesi ve deniz erişimini genişletme stratejisinin Libya üzerinden nasıl yansıdığını ve özel askeri şirketlerin, özellikle Wagner Grubu'nun Libya'daki varlığının Rusya'nın etki sahasını genişletme amaçlarını nasıl desteklediğini ele alacaktır.

Üçüncü bölüm, Suriye örneği üzerinden Rusya'nın sıcak denizlere inme stratejisini ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, politikanın tarihsel kökenleri ele alınarak Sovyetler Birliği döneminden günümüze kadar Rusya'nın Orta Doğu'daki stratejik ilgisinin ekonomik, siyasi ve askeri motivasyonlarla nasıl evrildiği detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Ayrıca, Suriye'nin iç savaşı ve istikrarsızlığı, Rusya'nın bu ülkede nasıl etkili bir aktör haline geldiğini vurgulanacaktır. Bu bölüm ayrıca Tartus Deniz Üssü ve Hmeymim Hava Üssü gibi stratejik noktaların Rusya'nın Orta Doğu'daki kalıcı askeri varlığını nasıl temsil ettiğini ve Rusya'nın bölgedeki etkisini artırma, sıcak denizlere erişimini güvence altına alma ve stratejik dengeyi şekillendirme amaçlarına nasıl hizmet ettiğini açıklığa kavuşturacaktır.

Bu tez Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını analiz ederek, bu politikanın amacını, stratejilerini ve etkilerini açıklamaktadır. Çalışmanın hedefi, “Jeopolitik teoriler üzerinden incelendiğinde Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasında Libya ve Suriye'nin etkisi nedir?” araştırma sorusuna yanıt aramaktır. Bu bağlamda bu tez, sıcak denizlere inme politikası konusunda kapsamlı bir çalışma sunarken Rusya'nın Libya ve Suriye üzerindeki etkilerini ve bölgesel güç dengelerini anlamaya yardımcı olacaktır. Çalışma, jeopolitik ve enerji kaynaklarının önemine vurgu yaparak, enerji kaynaklarının güç politikaları ve

bölgesel dinamikler üzerindeki etkisini anlama konusunda jeopolitik çalışmalara önemli bir katkı sağlayacaktır. Rusya'nın Akdeniz'deki varlığının bölgesel güç dengeleri üzerindeki etkisini analiz eden bu çalışma, bölgesel güçlerin stratejik hedeflerini, politikalarını ve etkilerini anlamak için önemli bir referans noktası sağlamaktadır. Çalışmanın bulguları ve analizleri, gelecekteki araştırmalar ve tartışmalar için bir temel oluşturarak gelecek çalışmalara alternatif olma amacı da taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. RUSYA’NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI

Sıcak deniz kavramı, yılın belli dönemlerinde deniz yoluyla ulaşılabilen kapalı denizler veya donmuş okyanuslara erişim noktaları bulunan Rus politikalarının açıklanmasında önemli rol oynayan jeopolitik bir terimdir (D. Güneş, 2017, s. 6). Bu kavram, Rus/Sovyet davranışlarının bir açıklaması olarak çok sayıda evrensel çalışmada yer almıştır (Beccaro, 2018; Chauhan, 2020; Green, 1993; Tchantouridze, 2018a). Rusya’nın donmuş limanlarıyla dış ülkelerle ticaret yapamaması, sıcak denizlere açılma ihtiyacını ortaya çıkarmış ve böylelikle Rusya’nın Güney ve Batıdaki sıcak denizlere açılması daha da önemli hale gelmiştir (Bregolat, 2018).

Sıcak denizler Rusya'ya Süveyş Kanalı, Baltık Denizi, Karadeniz gibi küresel ticaret yollarına ve deniz ulaşım ağlarına hayati erişim sağlamaktadır. Bu rotaların güvenliğini sağlamak, Rusya'nın ekonomisini sürdürmek için gerekli olan petrol ve gaz dahil olmak üzere Rus mallarının ve kaynaklarının ihracını kolaylaştırmak için çok önemlidir. Aynı zamanda sıcak denizleri kontrol etmek, Rusya'nın ticaret ortaklarını çeşitlendirmesine ve karadan geçen geçiş yollarına olan bağımlılığını azaltmasına ve böylece ekonomik direncini artırmasına olanak sağlamaktadır (Keleş, 2009, s. 91).

Yetenekli bir donanmanın geliştirilmesi ve sıcak deniz bölgelerinde deniz üslerinin kurulması, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının önemli unsurlarıdır. Bu Rusya'nın, özellikle stratejik bir varlık ve jeopolitik çıkarlarını koruma aracı olarak hizmet eden Suriye'nin Tartus'taki üssü aracılığıyla Akdeniz'deki varlığını sürdürme çabalarıyla görülebilmektedir.

Rusya'nın jeopolitik stratejileri bağlamında, "sıcak denizler" terimi, Rus filosunun faaliyet gösterebileceği ve uzun süreler boyunca varlığını sürdürebileceği deniz bölgelerini ifade etmektedir. Rusya için sıcak denizler, deniz ticaret yollarının güvenliğini sağlama, sınırlarını koruma, askeri gücünü yansıtır ve jeopolitik nüfuzunu genişletme gibi önemli rolleri üstlenmektedir. Denizlerdeki çıkarlarını koruyabilecek modern ve etkili bir deniz kuvvetini sıcak deniz bölgelerinde sürdürmek Rusya'nın amaçları arasındadır. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, stratejileri bölgeye ve jeopolitik bağlama göre uyarlayarak ılıman

bölgelere erişimi güvence altına almayı ve denizcilik çıkarlarını korumayı amaçlamakta, bu da denizcilik stratejilerinin ve operasyonlarının uygulanması için Rusya'ya fırsatlar sunmaktadır.

1.1 Ekonomik Motivasyonlar

Ekonomik çıkarların desteklenmesi ve korunması, Rusya'nın uzun vadeli ana hedefidir. Bu hedef, ülkenin ekonomik refahını arttırmanın yanı sıra, sıcak denizlere erişimin sağlanması, ticaret yollarının kolaylaştırılması, Rusya'nın ekonomik istikrarı ve küresel nüfuzu için çok önemli olan petrol ve doğal gaz gibi hayati enerji kaynaklarına erişiminin sağlanması gibi birçok stratejik avantajı kapsamaktadır.

1.1.1 Pazar

Sıcak denizlere ve Akdeniz'e erişim, Rusya'nın küresel pazarlara bağlantı kurmasını sağlayan önemli ticaret yolları sunarken; Akdeniz, Avrupa, Afrika ve Asya arasında bir geçit olarak ticaretin kolaylaşmasına yardımcı olmaktadır (Üren, 2021, s. 856). Rusya, Akdeniz bölgesinde varlık göstererek bu bölgelerdeki ülkelerle ticari ilişkilerini geliştirerek artan ekonomik fırsatlardan yararlanmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın dünya çapında enerji ihracatçısı olarak konumu dikkate alındığında, sıcak denizlere erişim büyük önem taşımaktadır. Rusya'nın enerji kaynaklarını uluslararası pazarlara verimli bir şekilde ihraç etmesine olanak sağlamaktadır. Akdeniz, Rusya'nın enerji ihracatının geçiş yolu olmakla kalmayıp, aynı zamanda uygun maliyetli ulaşım ve Avrupa'daki ve ötesindeki büyük enerji tüketicilerine erişim sağlama imkânı sunmaktadır. Akdeniz'deki limanlar, küresel ticareti kolaylaştırmada önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Rusya, liman altyapısını geliştirerek ve ticaret hacimlerini artırarak bunu güçlendirmeye odaklanmıştır. Örneğin Karadeniz'deki Novorossiysk Limanı, İstanbul ve Çanakkale Boğazları üzerinden Akdeniz'e erişim sağlamasıyla Rusya'nın deniz ticaretinde önemli bir merkez haline gelmiştir (Bişkin, 2010, s. 18).

Tarihsel örnekler, Rusya'nın ekonomik kazanç sağlamak sıcak deniz arayışını daha da iyi göstermektedir. Peter'in, Batı Avrupa'ya yaptığı uzun yolculuktan sonra, sistematik olarak yeni yabancı silahları ve stratejik teknolojileri tanıtmaya başlaması ve güçlü bir donanma kurmak istemesiyle politikanın temelleri atılmıştır.

(Rieber, 1995, s. 343). Büyük Peter'in 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın başlarında izlediği sıcak denizlere inme politikası, Rusya'nın ekonomik beklentilerini artırmayı amaçlamıştır. Baltık Denizi'ne erişimi sağlamak adına askeri kampanyalar ve bölgesel satın almalar gerçekleştirilmiş, Nystad Antlaşması ile Estonya ve Livonia gibi topraklarda kontrol sağlanmıştır (Anisimov, 2021, s. 21). Ticaret yollarının geliştirilmesi ve dış ticaretin teşviki, Rusya'nın ihracat değerini önemli ölçüde artırmış ve ekonomik büyümesine katkıda bulunmuştur. Deniz gelişimi ve Rus Donanması'nın büyütülmesi, deniz ticaretini kolaylaştırmış ve Rusya'nın deniz çıkarlarını korumasını sağlamıştır. Gümrük reformlarıyla ticareti kolaylaştırmak ve gelir tahsilatını artırmak amaçlanmıştır (Platonova, 2009, s. 443). Rusya'nın doğuya yayılması, Rus-İran Savaşı (1722-1723) ve Rus-Türk savaşları (1768-1774 ve 1787-1792) aracılığıyla gerçekleşmiş, Kırım ve Kuzey Kafkasya gibi bölgeler Rus topraklarına dahil edilerek Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını güçlendirmiştir (Weeks, 2008, s. 15).

19. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın başlarına kadar Rusya, sıcak denizlere inme politikasıyla ekonomik fırsatları takip etmiştir. Karadeniz ticaretinin gelişimi, Odessa Limanı'nın yıllık ticaret hacminin 100 milyon rubleye ulaştığı bir noktada ortaya çıkmıştır (C. Güneş, 2019, s. 51). Ayrıca Uzak Doğu'da genişleme, Trans-Sibirya Demiryolu'nun inşasıyla desteklenmiş ve bu demiryolu hattı, Moskova'dan Vladivostok'a uzanan bir mesafede yer almıştır (Sedat Demir, 2013, s. 482). Arktik keşifler ve kaynak çıkarma, Arktik bölgesindeki ekonomik potansiyeli ortaya çıkararak Rusya'nın bu alanda aktif olarak varlık göstermesini sağlamıştır. Liman altyapısı ve sanayileşme, Murmansk, Arkhangelsk ve Vladivostok gibi limanların gelişmesiyle deniz ticaretini kolaylaştırmıştır (Dağlar Macar ve Kağan, 2021, s. 338). Ancak, Rus-Japon Savaşı (1904-1905) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) gibi çatışmalar, ticaret yollarını etkileyerek sıcak su limanlarının büyümesini sınırlamıştır (Telatar, 2015, s. 178). 1917 Rus Devrimi ve SSCB'nin kuruluşu, Rusya'nın siyasi ve ekonomik dönüşümlerle karşı karşıya kaldığı bir dönem olmuştur (Green, 1993, s. 95).

SSCB döneminde stratejik limanlar, ekonomik etkiyi desteklemek için önemli miktarda yatırım almıştır. Suriye'deki Tartus ve Vietnam'daki Cam Ranh Körfezi gibi sıcak deniz bölgelerinde deniz üslerinin kurulması, ekonomik

Çıkarların korunmasında ve askeri gücün planlanmasında çok önemli bir rol oynamıştır (Blank ve Levitzky, 2015, s. 76). Bu sler, kilit ticaret ve askeri operasyon merkezleri olarak hizmet etmiştir. Ek olarak, SSCB, Arktik bölgesini bol doğal kaynakları, özellikle petrol ve gaz rezervleri için kapsamlı bir şekilde araştırmıştır. 1984'te Pechora Denizi'ndeki Prirazlomnoye petrol sahasının keşi (Kontorovich, 2015, s. 54) ile Rusya, Arktik Bölgesi'ndeki ilk ticari petrol sahası olmuştur.

Petrol ve doğal gaz olmak üzere enerji ihracatı, küresel pazarlara önemli erişim yolları olarak büyük ölçüde sıcak denizlere dayanmaktaydı. Rusya'yı Avrupa pazarlarına bağlayan Druzhba boru hattı, Batı Avrupa'ya petrol tedariginde çok önemli bir rol oynamıştır. Karadeniz Filosu, Sovyet Donanması'nın hayati bir bileşeni olarak hizmet ederek, Karadeniz bölgesi üzerinde kontrolü sağlamış ve ticareti kolaylaştırmıştır. Sovyet bloğundaki sosyalist müttefiklere petrol sağlamak amacıyla 1964 yılında inşa edilen tesisin mevcut kapasitesi günde 1,2 ila 1,4 milyon varildir (Borisocheva, 2007, s. 5). Bunun yanı sıra 1971 yılında Novorossiysk Limanı'nın kargo cirosu rekor seviyelere ulaşmış ve 18 milyon tonu aşarak ülkedeki diğer limanların kargo cirosunu geçmiş; 65 ülkeye ihracat ve 35 ülkeyle ithalat ticaretini gerçekleştiren önemli bir liman haline gelmiştir (“Orta Doğu'daki Yeni Jeopolitik Ortamda Rusya'nın Suriye Politikası”, 2020). Sıcak denizlerdeki ülkelerle de ikili ticaret anlaşmaları yapılarak ekonomik iş birliği teşvik edilmiş ve mal takası kolaylaştırılmıştır (Metcalf, 1997, s. 541). Ayrıca, SSCB'nin güçlü deniz gemi inşa endüstrisi, yalnızca askeri ihtiyaçları karşılamakla kalmamış (McGwire, 1972, s. 511), aynı zamanda savaş gemileri ve denizaltıların ihracatı, gelir ve teknolojik gelişmeler yoluyla ekonomiye katkıda bulunmuştur (Gorshkov, 1977, s. 25). Bu ekonomik gelişmeler, sıcak deniz bölgelerinin kaynak arama, ticari genişleme ve enerji ihracatı için önemini örneklemede SSCB'nin ekonomik büyümesini ve jeopolitik etkisini desteklemektedir.

2000'li yılların başından bu yana, Putin yönetimi liman modernizasyonu ve altyapı geliştirme alanlarında önemli yatırımlar başlatmıştır. Örneğin, 2002 yılında Rusya Ulaştırma Bakanı Sergey Frank'e göre, o dönemde Rusya'nın kuru yük ihracatının dörtte birinden fazlası ve toplam değeri yaklaşık 20 milyar dolar olan petrol ürünlerinin yüzde 50'den fazlası dünya pazarına, tüm Rusya GSYİH'sının

yüzde 5'ine eşdeğer Novorossiysk ulaşım merkezi aracılığıyla tedarik ediliyordu. Frank, "Novorossiysk ulaşım merkezinin çalışması bir milyar rubleden fazla vergi geliri sağlıyor" şeklinde beyanat vermiştir (Borovoy, 2003).

1.1.2 Enerji

Rusya, ekonomik gücünün büyük bir kısmını oluşturan önemli miktarda petrol ve doğal gaz rezervine sahiptir (Beukel ve Geuns, 2021a). Sıcak denizlere erişim, bu kaynakların uluslararası pazarlara ihraç edilmesi, ticareti kolaylaştırmak ve önemli miktarda gelir elde etmek için avantaj sağlar. Ekonomik bağımlılığını azaltmak ve enerji piyasalarını çeşitlendirmek için çeşitli tüketici pazarlarına erişim sağlama ihtiyacı da (Krickovic, 2015, s. 18) Rusya'nın sıcak denizlere olan ilgisini arttırmaktadır. Aynı zamanda, enerji güvenliği de önemli bir etkidir, çünkü sıcak denizler, petrol ve gaz taşımacılığı için kritik geçiş yolları olarak hizmet ederek Rusya'nın enerji çıkarlarını güvence altına almaktadır. Avrupa'nın en büyük petrol ve gaz ihracatçısı olan Rusya, enerji kaynaklarının kesintisiz akışını sağlamak için Akdeniz gibi sıcak denizleri kullanmaktadır. Bu, Ukrayna veya Baltık Denizi'nden geçen rotalarda aksamalar olması durumunda Rusya'nın için alternatif bir rota sağlamaktadır (Horton, 2023; Levi, 2023).

SSCB döneminde, Rusya'nın Akdeniz'e ilgisi büyük ölçüde ekonomik nedenlerden, özellikle de enerji faktöründen kaynaklanmıştır. Akdeniz bölgesi, Orta Doğu'daki başlıca petrol üreticisi ülkelere yakınlığı nedeniyle önemli jeopolitik ve ekonomik öneme sahiptir. Bu bağlamda 1970'lerde SSCB, Akdeniz bölgesinde petrol ve gaz arama ve üretim anlaşmaları imzalayarak bu bölgede aktif bir enerji iş birliği yürütmüştür. Özellikle, SSCB'nin 1972'de Libya ile imzaladığı petrol iş birliği anlaşması, Libya'nın petrol sektöründe Sovyet müdahalesinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu anlaşma kapsamında SSCB, Libya'nın petrol endüstrisinin gelişimini desteklemek amacıyla teknik uzmanlık ve yatırımlar sağlamıştır. Sovyet uzmanlar ve mühendisler, keşif, sondaj ve üretim faaliyetlerine yardımcı olmak üzere Libya'ya gönderilmiştir. Anlaşma aynı zamanda Libya personeline modern sondaj ekipmanı, altyapı geliştirme ve eğitim programları sağlamayı da içermiştir (Gusman, 2009). Bu dönemde Sovyet petroleüleri, Libya'daki Sarir Çölü'nde kazandıkları bir sondaj ihalesiyle ("Yüksek Sınıf: Orta

Doğu'daki Sovyet Petrol Projelerinin Tarihi", 2017) de Akdeniz'deki varlığını sağlamlaştırmıştır.

Eylül 1967'de, yurtdışındaki Sovyet petrolcülerinin çalışmalarını koordine etme amacıyla Zarubezhneft All-Union Derneği kurulmuştur. Bu, SSCB içinde yeni bir yaklaşımı temsil ederek, katı bir yönetim yerine geniş yetkilere ve kendi finansmanına sahip büyük bir ekonomik varlığın yaratılmasını hedeflemiştir. Kısa bir süre sonra, Zarubezhneft, Orta Doğu ülkeleriyle imzaladığı sözleşmelerle birlikte yaklaşık 20 ülkede çalışmalara başlamıştır ("History", 2023). Bu ülkelerden biri olan Irak ile SSCB iş birliği zamanla büyük bir boyuta ulaşmış ve 1980-1988 yıllarında gerçekleşen İran-Irak savaşı sırasında bile iş birliği devam etmiştir (Smolansky, 2012, s. 53). 3 Temmuz 1987'de, Irak'ın güneyindeki Batı Kurna sahasının (tasarım kapasitesi- yılda 12 milyon ton) 1. aşamasının geliştirilmesi için büyük bir sözleşme imzalanmıştır (Kasaev, 2007).

Günümüzde Rusya'nın gaz ve petrol satışı, bütçesinin yaklaşık yüzde 50'sini ve GSYİH'sinin yüzde 10'unu oluşturmaktadır (Beukel ve Geuns, 2021b). Akdeniz, Rusya'nın ana müşterisi olan Avrupa'ya yönelik gaz ihracatının önemli bir bölümünün gerçekleştiği bir koridor olduğu için Rusya için büyük bir öneme sahiptir. Bölgedeki aktörler incelenirse; Mısır'da Rusya, Doğu Akdeniz'deki önemli bir gaz üretim sahası olan Zohr açık deniz gaz sahasının yüzde 30 hissesini İtalyan Eni'den satın almıştır (Seznec ve Mosis, 2015). Lübnan'da, Rus Novatek, İtalyan Eni ve Fransız Total'in her birinin yüzde 40'ına sahip olduğu bir gaz arama ortak girişiminin yüzde 20'sini satın almıştır. Suriye'de devam eden iç savaş nedeniyle çok az gelişme yaşanırken, Rusya Irak'ta birçok petrol ve gaz projesinde yer almaktadır. Cezayir'de Gazprom hidrokarbon arama faaliyetlerinde bulunmaktadır (Pierini, 2021, s. 2).

İran'ın coğrafi konumu, Rusya için önemli bir geçiş noktası olarak değer taşımaktadır. Rusya, İran üzerinden Körfez ve Hint Okyanusu'na açılan kara geçişlerine erişim sağlayarak enerji koridorlarını güvence altına almak, bölgesel etkisini artırmak ve jeopolitik konumunu güçlendirmek istemektedir (Shokri, 2023).

Rusya ve İran arasındaki iş birliği enerji sektöründe büyük bir öneme sahiptir. Rusya, İran'ın petrol ve doğal gaz rezervlerine erişimi olan bir ortak olarak enerji

projeleri geliştirmekte ve enerji kaynaklarının çıkarılması, etimi ve taşınması konusunda iş birliği yapmaktadır. Özellikle, Rus enerji şirketleri İran'da ortak projelere katılarak ve enerji tedariki konusunda anlaşmalar yaparak İran'ın enerji potansiyelini değerlendirmektedir (“Russia, Iran Forge Energy Cooperation”, 2022). 1994 yılında Rusya ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA), İran'daki Buşehr Nükleer Santrali'nin tamamlanması konusunda anlaşmaya varmıştır. İran'ın elektriğine 1000 MW katkıda bulunan ilk ünite 1995 yılında tamamlanmıştır. Ancak ABD Rusya'nın desteğine karşı çıkmış, 2000 yılında Rusya'yı nükleer silah yapımında kullanılabilecek malzemeleri İran'a satmayı bırakmaya ikna etmiştir (Dalar, 2008, s. 281). Bu diplomatik gerilimlere rağmen 1979'dan bu yana ilk kez, Rusya'nın hava koruması ve İran'ın kara kuvvetleri sağlaması nedeniyle İran, 2019 yılında yabancı askeri kuvvetlerin topraklarında konuşlanmasına izin vermiştir (“Iran & Russia: Burgeoning Military Ties”, 2023).

Rusya; Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya lkeleriyle Kuzey-Güney eksenini üzerinden ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye çalışmış ve burada İran, Rusya için çok önemli bir "transit devlet" rolü oynamıştır (Dmitri Trenin, 2016b). İki lke arasında 1999 yılında imzalanan bir anlaşma ile Gazprom, İran'ın Güney Pars gaz sahasında yer alan Phase 2 ve 3 projelerinde 100 ile 150 milyon dolar arasında yatırım yaptığı tahmin edilmektedir. Bu projeler kapsamında doğal gazın çıkarılması, işlenmesi ve ihraç edilmesi hedeflenmektedir (Khazagaeva, 2017). Ayrıca, Gazprom ve İran Ulusal Petrol şirketi (NIOC) arasında 2017 yılında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde Gazprom, İran'ın petrol ve doğal gaz alanlarının geliştirilmesi, teknik iş birliği, enerji ticareti ve altyapı projeleri gibi konularda iş birliği yapmaktadır (“Russia’s Gazprom, Iran’s NIOC sign memorandum on gas cooperation”, 2017). Ekim 2022 sonunda Rusya ve İran arasında İran’ın termik santraller için 40 adede kadar gaz türbini tedarik edeceği bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma, İran'ın teknolojik ihracatı alanında ülkeler arasında şimdiye kadar yapılan en kapsamlı anlaşma olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda Rusya için enerji sektöründe İran'la iş birliği, Batı'nın Ukrayna'yı işgalini ve Kırım'ı ilhak etmesini gerekçe göstererek Rus ekonomisini hedef alan kalıcı yaptırımlarına karşı ve stratejik bir yanıtıdır (Sergeevich, 2022).

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının ekonomik etki aracının bir diğer önemli parçası, yurtdışında nükleer santraller inşa etmek için yapılan anlaşmalardır.

Rosatom, büyük nükleer santral projeleri için Türkiye ve Mısır ile anlaşmalar imzalamıştır. Türkiye, Rosatom'un Akkuyu'da toplam 4.800 megavat kapasiteye sahip ilk nükleer santralini inşa edeceği, sahipleneceği ve işleteceği anlaşmayı 2010 yılında imzalamıştır (Abbasova, 2021). Bu model, Rosatom'un tesis üzerinde neredeyse tam operasyonel kontrol ile Akkuyu'da uzun vadeli bir mevcudiyete sahip olacağı anlamına gelmektedir (Pritchett, 2021). Mısır, İsrail, Kıbrıs, Yunanistan, İtalya, Ürdün ve Filistin, 2019 yılının ilk ayında Kahire'den Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kurulduğunu duyurmuş (Sukkarieh, 2021, s. 3) ve bu da Akdeniz'deki birden fazla satış noktasıyla Mısır'ı o bölgedeki potansiyel enerji mücadelesinde özellikle Rusya ile ittifakı ile büyük bir güç haline getirmiştir.

Gazprom Neft'in Irak'taki Badra sahasının geliştirilmesiyle ilgili çalışmaları ve bölgedeki diğer projeleri önemli stratejik bir rol oynamaktadır. Badra sahasının geliştirilmesi, Aralık 2009'da Rus Gazprom Neft'in, Güney Koreli Korea Gas Corporation (KOGAS), Malezyalı National Petroleum Limited (PETRONAS) ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'ndan (TPAO) oluşan uluslararası bir konsorsiyum ile Irak hükümetinin açtığı ihaleyi kazanmasıyla başlamıştır. Gazprom Neft, bu konsorsiyumun yüzde 30 hissesine sahip olup, sahanın proje operatörü olmuştur (Şmeleva, 2019). Böylece Ordadoğu'da Irak ile gerçekleştirilen enerji iş birliği Akdeniz'de varlığını sürdürmek isteyen Rusya için büyük bir fırsat olmuştur.

Gazprom Neft ve Suudi Arabistan'ın ulusal petrol ve doğalgaz şirketi Suudi Aramco arasında Ekim 2017'de imzalanan uluslararası gaz iş birliği mutabakat zaptı, enerji alanında stratejik bir iş birliği niyetini yansıtmaktadır (Davydov, 2018). Gazprom Neft, SSCB'nin enerji şirketi olarak, sıcak deniz bölgelerinde enerji alanında varlığını güçlendirmek için bu tür iş birliklerine önem vermiştir. Mutabakat zaptı, tarafların gazın keşfi, üretimi, nakliyesi ve depolanması gibi tüm gaz değer zinciri boyunca iş birliği fırsatlarını araştırma isteğini vurgulamaktadır. Ayrıca, LNG projeleri gibi gaz endüstrisindeki diğer alanlarda da iş birliği potansiyelini kapsamaktadır. Bu belge, Gazprom Neft ve Suudi Aramco'nun enerji sektöründeki güçlerini birleştirerek, enerji kaynaklarına daha etkin ve verimli bir şekilde ulaşmayı ve karşılıklı çıkarları artırmayı hedeflemektedir (Şmeleva, 2019).

Putin'in 15 Ekim 2019'daki son Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ziyaretinde, Gazprom Neft ve Abu Dabi Ulusal Petrol Şirketi (ADNOC) arasında stratejik bir iş birliği için çerçeve anlaşması imzalanmıştır. Şirketler, hidrokarbonların keşfi, üretimi, işlenmesi ve pazarlaması alanlarında ortak projeler uygulama olanaklarını değerlendirmişlerdir (Alifirova, 2019). Bu anlaşma ile yine Rusya, Basra Körfezi gibi sıcak bir suda enerji iş birliğini artırarak Orta Doğu'da etkinliğini arttırmıştır.

Ocak 2019'da Rosneft ve Lübnan Cumhuriyeti Enerji ve Su Kaynakları Bakanlığı, Trablus kentinde bulunan önemli petrol ürünleri depolama terminalinin 20 yıllığına Rus şirketinin operasyonel yönetimine devretme konusunda bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma, Rosneft'in Orta Doğu'daki stratejik projelerini uygulama hedeflerine doğru önemli bir adım olarak kabul edilmektedir. Anlaşma, depolama terminalinin yeniden inşası ve genişletilmesi için Rosneft'e çalışma fırsatı sunarak şirketin varlığını Orta Doğu bölgesinde güçlendirmesine olanak tanımaktadır ("Rosneft, Lübnan'da Petrol Ürünlerinin Depolanması İçin Bir Terminalin Operasyonel Yönetimini Alacak", 2019).

Sıcak denizlere inme politikası Rusya'nın stratejik hedefleri doğrultusunda deniz hakimiyeti ve liman kontrolü elde etmeyi amaçlamaktadır. Silah satışları, bölgedeki askeri varlığını artırarak stratejik ortaklıklar kurmasına yardımcı olurken Rusya; sıcak denizlere erişimi olan bölgelerdeki ülkelere silah sağlayarak bu ülkelerle askeri ilişkilerini güçlendirerek bölgedeki etkisini artırmaktadır. Rusya, enerji kaynaklarına sahip olduğu ve enerji ticaretinde önemli bir rol oynadığı için bu faktörler üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Böylelikle enerji kaynaklarının kontrolü, Rusya'nın ekonomik gücünü ve enerji bağımlılığı olan ülkeler üzerindeki etkisini artırmasına yardımcı olmaktadır.

1.2 Siyasi Motivasyonlar

Farklı dönemlerdeki tüm Rus liderlerinin ortak hedefi, sıcak ve erişilebilir limanlara sahip olmaktır. Arktik Okyanusu'ndaki neredeyse tüm Rus limanları yılın ilk altı ayında tamamen donmuş durumdadır. Bu nedenle Rusya'nın bir dünya gücü olması için sıcak, açık sulara erişimi olması ve en yakın güzergahın Basra Körfezi veya Çanakkale ve İstanbul Boğazları olması gerekir. Böylece, Rusya'nın dış politikasının itici güçlerinden biri, Karadeniz ve Basra Körfezi de dahil olmak üzere sıcak ve açık sulara erişim arayışı olmuştur (Green, 1993, s. 82).

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, jeopolitik bağlamda tarihsel olarak çeşitli dönemlerde şekillenmiştir. 1828-1829 yıllarındaki Rus-Türk Savaşı'nın ardından 1833'te imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında karşılıklı savunma ve iş birliğine ilişkin hükümler içermektedir. Anlaşmanın dikkate değer yönlerinden biri, Rusya'ya savaş gemilerinin İstanbul ve Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi hakkının verilmesi ve böylece Akdeniz'e etkili bir şekilde sınırlı erişim sağlanmasıydı (Gencer, 2015, s. 631; Yalanuzyan, 2022). Ayrıca, 19. yüzyıl sonlarında Trans Sibirya Demiryolu'nun inşası, Rusya'nın sıcak denizlerdeki çıkarlarını güçlendirmiş ve Pasifik Okyanusu ile Avrupa Rusyası arasındaki ticareti kolaylaştırmıştır (Black, 2004, s. 187). SSCB döneminde, 1940 yılında SSCB'nin Baltık devletlerini işgal etmesi ve ilhak etmesi, Baltık Denizi'ne erişim sağlamış ve deniz varlığını genişletmiştir (Leviton, 2010). 1955 yılında kurulan Varşova Paktı, SSCB liderliğindeki bir askeri ittifak olarak Doğu Avrupa'da Sovyet etkisini güçlendirmiştir (Gürkaynak, 2005, s. 9). 1971 yılında Suriye ile imzalanan anlaşma ise Tartus'taki deniz üssüne erişim izni vererek SSCB'nin Akdeniz'deki gücünü yansıtmayı sağlamıştır (Kramer, 2012). Putin döneminde, 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'daki Abhazya ve Güney Osetya bölgelerine askeri müdahalesi, Karadeniz bölgesinde gerilimi artırmış ve stratejik olarak önemli bölgeler üzerinde kontrol sağlama niyetini göstermiştir (Saynur Derman, Tsikarishvili ve Yatsenko, 2019, s. 50).

1.2.1 Jeopolitik Gerekçeler

Dünyanın en büyük ülkesi olan Rusya, geniş ovaları, ormanları ve yüksek dağları kapsayan 17 milyon kilometrekarelik geniş bir bölgeye sahiptir (O'Neill, 2023). Coğrafi konumu stratejik açıdan önemlidir ve Baltık Denizi, Karadeniz, Hazar Denizi ve Arktik Okyanusu gibi birden fazla denize erişim imkânı sunmaktadır (Srivastava, 2016, s. 1).

Rusya'nın büyüklüğü bazı zorlukları beraberinde getirmektedir. En önemli zorluklardan biri de Rusya'nın sert iklimidir. Sıcaklıkların genellikle -40°C'ye düştüğü uzun, soğuk kışlar ve ortalama sıcaklığın 15°C olduğu kısa, serin yazlar tarım, hayvancılık ve altyapı bakımı açısından zorluklar yaratmaktadır (Heather A., 2021; "How Is Climate Change Impacting Russia?", 2021). Ayrıca Rusya'nın 14 ülkeyle sınırlarını paylaşan konumu, onu tarihsel olarak işgallere açık hale getirmiştir. 13. yüzyılda doğudan gelen Moğollar (Lind, 2011), 19. yüzyılda

Napolyon'un istilas (Onion, 2020) ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'nın işgali (Fenrick, 2022), Rusya'nın geniş sınırlarından kaynaklı kendini savunmada yaşadığı zorluğun örneklerini oluşturmaktadır.

Rusya, coğrafi konumundan kaynaklanan zorluklarla uzun bir süre boyunca karşılaşmış ve bu duruma uygun politikalar benimsemiştir. Sıcak denizlere inme politikasının yansıması olan eylemler tarihsel gelişim içerisinde farklı dönemlerde şekillenmiştir. Büyük Peter döneminde sıcak denizlere erişim sağlama ve Avrupa ile ilişkileri geliştirme amaçları öne çıkmıştır. SSCB döneminde ise Akdeniz ve Hint Okyanusu'nda deniz varlığını sürdürme hedefleri güdülmüştür. Günümüzde Putin döneminde ise Karadeniz ve özellikle Akdeniz'deki kontrolün pekiştirilmesi ve sıcak denizlerdeki varlığın sağlamlaştırılması öncelikli olmuştur.

17 ve 18. yüzyıllarda Büyük Peter liderliğindeki Rusya, sıcak denizlere erişim sağlayarak "Avrupa'ya açılan pencere" oluşturma amacı gütmüştür. Peter'in Batı Avrupa'daki Büyük Elçiliği (1697-1698) ve Baltık Denizi'nde St. Petersburg şehrinin kurulması, Rus Donanması'nın gelişimine olanak sağlamış ve Baltık Denizi üzerinde etkinlik göstererek Avrupa ile daha yakın ilişkiler kurma ve deniz gücünü geliştirme çabalarına odaklanmıştır (N. Novikova, 2021). Baltık Denizi, Peter'in Batı'ya yönelik modernleşme çabaları çerçevesinde stratejik bir geçiş yolu sağlamıştır. Peter, Batı'dan bilgi ve teknoloji almak için bu deniz üzerinden bağlantıları geliştirmek istemiştir. Ayrıca Baltık Denizi'nin kontrolü, Rus donanmasını sıcak denizlere ulaştırma hedefiyle uyumlu olarak, Rusya'nın genişleme ve güçlenme çabalarının bir parçası olmuştur (Puheloinen, 1999, s. 78)

SSCB'nin Soğuk Savaş döneminde Akdeniz ve Karadeniz'deki deniz varlığı, Rusya'nın coğrafi konumundan kaynaklanan zorluklara göre şekillenmiştir. Rusya'nın denizlere erişimi karalar ve buzullarla kaplı olması, diğer deniz güçlerine kıyasla dezavantajlı bir konumda olmasına sebep olmuştur. Akdeniz'de, SSCB'nin deniz varlığını güçlendirmeyi hedeflediği o dönemin ilişkileri, güvene dayalı bir yapıya sahip olmuştur. Bu güçlenme politikası, Tartus Deniz üssünün yanı sıra 1973'te Golan Tepeleri'nde İsrail ile yapılan savaşlar ve Lübnan'daki iç savaş (1975-1989) sırasında Suriye askeri birlikleri ve dolaylı olarak Sovyet askeri danışmanlarının yer almasıyla devam ettirilmiştir (Aksenyonok, 2020). Bu stratejiler, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorisi'yle uyumlu olarak bölgedeki deniz

güzergahlarının kontrolünü ele geçirme, ticaret yollarını koruma ve Rusya'nın çıkarlarını savunma amacını taşımaktadır.

Karadeniz bölgesinde ise SSCB'nin güvenlik tedbirleri ve Varşova Pakti'na üye olan devletlerle iş birliği, deniz üstünlüğünü sağlamada önemli bir rol oynamıştır (Çolakoğlu, 2007, s. 144). Bu durum, Karadeniz'in NATO tarafından ikincil bir mücadele alanı olarak görülmesine yol açmıştır. Örneğin Soğuk Savaş sırasında ABD Donanması'nın, SSCB'nin deniz üstünlüğü nedeniyle Karadeniz'deki faaliyetleri sınırlıydı. Ayrıca Rusya'nın coğrafi konumu, denizlere erişimi sınırlamış olsa da SSCB bu zorlukları aşma ve sıcak denizlerdeki askeri kazanımlarını artırma çabalarıyla tarihsel süreçte önemli adımlar atmıştır. Örneğin SSCB, Ukrayna'nın Sivastopol ve Suriye'nin Tartus kenti gibi stratejik yerlerde güçlü bir donanma geliştirmiş ve deniz üsleri kurmuştur ("An introduction to Russia's military modernisation", 2020). Ek olarak 1978'de Sovyetler Birliği ve Türkiye arasında imzalanan "Karadeniz'de Kıta Sahaneliğinin Sınırlandırılmasına İlişkin Sözleşme", her iki ülke için de Mühhasır Ekonomik Bölgeler (MEB'ler) kurarak onlara bu Karadeniz kaynakları üzerinde mühhasır haklar vermiştir. Anlaşma, deniz sınırlarını çizerek ve kaynak haklarını yöneterek Sovyetlerin Karadeniz üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmıştır (Karataş, 2015, s. 91).

Putin döneminde de Rusya'nın sıcak denizlere yönelik politikaları ve eylemleri, coğrafi konumun zorluklarına ve ulusal çıkarlara yanıt olarak şekillenmiştir. Özellikle Karadeniz bölgesindeki kontrolü pekiştirmek ve çıkarlarını korumak amacıyla stratejik hamleler gerçekleştirmiştir. 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan ile askeri çatışmaya girmesi, Karadeniz bölgesindeki kontrolünü güçlendirmeyi hedefleyen bir adım olarak değerlendirilmiştir. Abhazya ve Güney Osetya'nın ayrılıkçı bölgeleri konusunda gerçekleştirilen müdahale, Rusya'nın bölgedeki etkisini artırmasına ve deniz yolları üzerinde daha fazla kontrol elde etmesine yardımcı olmuştur (Dickinson, 2021). Bu çatışma aynı zamanda Rusya'nın coğrafi zorluklarına karşı durma ve Karadeniz gibi sıcak denizlerdeki güvenliğini sağlama amacını da yansıtmaktadır. Suriye İç Savaşı'ndaki artan askeri müdahalesi ise Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının altını çizmiştir. 2015 yılından itibaren başlayan bu müdahale, Rusya'nın Suriye hükümetini desteklemekle kalmayıp Akdeniz'deki varlığını da sağlamlaştırmıştır (Harunoğulları, 2021, s. 70)

1.2.2 Güç ve Prestij

Rusya, Doğu Avrupa'da sıcak denizlere kıyısı olmayan küçük bir ülke olarak ortaya çıkmış ve sürekli dış genişleme yoluyla güçlenmiştir (Dimitri Trenin, 2002, s. 46). Deniz ticaretinin önem kazandığı çağlarda, Rusya kıta içinde yer alması nedeniyle diğer ülkelerle deniz ticareti yapma ihtiyacı hissetmiştir. Özellikle Karadeniz'den sonra Akdeniz'e erişim Rusya için önemini korumuştur. Rusya'nın Akdeniz ve Orta Doğu'ya olan ilgisi, Rus İmparatorluğu'nun yayılmacı politikalarından ve karasal coğrafyasını aşarak sıcak denizlere erişme arzusundan kaynaklanmıştır (Oral ve Oğuz, 2021, s. 2).

1990'larda SSCB'nin çöküşü, uluslararası topluma Rusya'nın büyük bir nükleer cephaneliğe sahip bir ülke olduğu izlenimini vermiş, ancak ekonomik zorluklar, askeri gücün azalması, siyasi kararsızlık ve içe dönük politika sebebiyle gücünü uluslararası alanda gösterememiştir (Ray, 2018). Her şeyden önce Rusya'nın Orta Doğu'daki varlığı uluslararası topluma, kendi sınırları dışında bir savaşı başarıyla yürütebileceğini ve bu nedenle 21. yüzyılın büyük gücü olarak tanımlanabileceğini gösterme girişimidir. Bu girişim Rusya'ya uluslararası sistemde etkili bir aktör olabilmek için gereken gücü ve itibarı sağlayabilir.

Rusya'nın 2008'de Gürcistan'ı işgal etmesi, Rusya'nın bölgesel nüfuzunu güçlendirmeye ve eski Sovyet devletleri üzerindeki hakimiyetini yeniden kazanmaya yönelik stratejik bir hamle olmuştur. Gürcistan ile Rusya arasında, Rusya'nın desteklediği Abhazya ve Güney Osetya'dan ayrılan bölgeler nedeniyle gerilim tırmanmıştır. Güney Osetya'da çatışmalar büyük çaplı bir Rus askeri müdahalesine yol açmıştır. Rus kuvvetleri Gürcü kuvvetlerini alt etmiş, hava saldırıları düzenlemiş ve Gürcistan topraklarına ilerlemiştir. İstila, Rus vatandaşlarını korumanın ötesine geçerek Gürcistan üzerinde kontrol sağlama girişimi olarak görülmüştür. Çatışmadan sonra Rusya, Abhazya ve Güney Osetya'yı bağımsız devletler olarak tanımış ve etkisini daha da sağlamlaştırmıştır. Ancak uluslararası toplum, Rusya'nın NATO ve Batı ile gergin ilişkilere yol açan eylemlerini kınamıştır (Liyu, 2008; Meahan, 2008; Meloyan, 2008; Ruz, 2008; Whewell, 2008). İstila, Rusya'nın algılanan etki alanını korumak için askeri güç kullanma istekliliğini ve bölgesel dinamikler ve devam eden siyasi anlaşmazlıklar üzerinde önemli sonuçlar doğurmuştur (Tchantouridze, 2018b, s. 19).

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, jeopolitik ve askeri faktörlerin bileşimiyle şekillenmektedir. Örneğin, Rusya, 2014 yılında Kırım'ı ilhak ederek Karadeniz'deki askeri varlığını artırmış ve bu sayede bölgedeki jeopolitik dengeyi etkilemiştir (Çelikpala ve Erşen, 2018, s. 74). Askerî açıdan Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, stratejik deniz üsleri kurma ve askeri varlığını genişletme çabalarını içermektedir. Örneğin, Suriye'deki Tartus Deniz Üssü, Rusya'nın Akdeniz'deki askeri varlığını güçlendirmek ve bölgedeki çıkarlarını korumak için önemli bir üs olarak hizmet vermektedir. Bu sayede Rusya, bölgedeki deniz hareketliliğini sağlamakta ve çeşitli krizlere hızla müdahale edebilmektedir (Ulusoy, 2021, s. 197).

1.2.3 Karşıt Güçleri Dengeleme

ABD Orta Doğu'dan Asya-Pasifik'e yönelik politikası doğrultusunda bölgedeki varlığını azaltmıştır (Hashimoto, 2013). Bu politika değişikliği, özellikle Afganistan'dan çekilme süreciyle belirginleşmiş olup, bu durum Rusya'nın bu boşluğu doldurmasına imkân sağlamıştır (Baev, 2021). Kaybedilen gücü geri kazanma ve Batı'nın bıraktığı boşluğu doldurmanın yanı sıra, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının bir diğer amacı da kendi çıkarları doğrultusunda hızla hareket etmek için yeterli askeri güce sahip olmaktır. Rusya'nın askeri nüfuzunu genişletme çabası, doğrudan kaybedilen toprakları geri alma amacından ziyade devletin güney sınırlarının güvenliğini artırmak ve Karadeniz-Akdeniz havzasında yabancı donanmaların üstünlüğünü önlemektir. Soğuk Savaş döneminde bu dengeleme SSCB ile ABD arasında gerçekleşirken, 2000'lerde Putin'in Rusya'sı ve ABD arasında gerçekleşmektedir (Üren, 2019, s. 235).

1957'de ortaya atılan, herhangi bir ülkenin başka bir devletin askeri saldırısına maruz kaldığı takdirde ABD'den ekonomik veya askeri yardım talep edebileceğini içeren Eisenhower Doktrini, ABD ile Rusya arasında süregelen jeostratejik rekabeti göstermektedir. Avrupalı müttefiklerin Orta Doğu'daki konumlarının azalmasına ve Sovyet yayılma potansiyeline ilişkin endişelere yanıt olarak ortaya çıkmıştır (Wallenfeldt, 2023). ABD bu etkiye karşı koymak için bölgedeki varlığını güçlendirmiştir. Bu bağlamda Orta Doğu, süper güç nüfuzu için çok önemli bir savaş alanıdır. Geçmişte Eisenhower Doktrini Sovyet genişlemesini engellemeyi hedeflerken günümüzde Rusya, ABD'nin değişen öncelikleri karşısında güney sınırlarını korumak için güçlü bir deniz varlığı aramaktadır (Peck, 2021).

Özellikle 2000'lerden sonra Putin liderliğinde, Rusya Karadeniz, Akdeniz, Orta Doğu ve Afrika gibi bölgelerde etkisini arttırarak genişlemeyi hedeflemektedir. Putin'in 2000 yılında Cumhurbaşkanı olmasının ardından, ekonomik gücünün artması ve siyasi etkisinin yoğunlaşması, Rusya'nın dış politikasını daha iddialı hale getirmiş ve dünyadaki değişimler Rusya'nın faydalanabileceği fırsatlar sunmuştur (Dmitri Trenin, 2016a, s. 2). Bu bağlamda Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, Batı'nın yani NATO'nun güney sınırlarında etkisine karşı koyarak genişleme yoluyla büyük güç olmak için bir araç olarak görülebilir.

Ukrayna, Rusya için stratejik öneme sahip bir ülke olarak görülmektedir. Hem jeopolitik konumu hem de tarihsel, kültürel ve ekonomik bağları, Rusya için Ukrayna'nın kontrolünü istekli hale getirmiştir (Rumer, 2022). 2014 yılında başlayan Rusya'nın Kırım'ı ilhak etme süreci, Donbass Savaşı, siber savaş ve siyasi gerilimler gibi faktörler içeren bu süreçte Putin, bölgedeki jeopolitik çıkarları, vatandaşlarının güvenliğini ve konuşlandırılmış askerlerinin korunmasını gerekçe göstererek müdahale için parlamentodan onay almıştır (Derman, 2022, s. 65). 2022 yılında ise Rusya, Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerini resmen tanımış ve Ukrayna'yı istila etmeye başlamıştır (Hernandez, 2022). Bu süreçte, binlerce insan hayatını kaybetmiş, milyonlarca insan yerinden edilmiş ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ciddi şekilde etkilenmiştir ("Humanitarian Situation In Ukraine", 2023). Bu bağlamda Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısı, Rusya'nın stratejik konumunu güçlendirmeye, enerji kaynaklarına erişimini kontrol etmeye, eski Sovyet etkisi altındaki bölgelerdeki etkisini arttırmaya ve Ukrayna'nın NATO ve Batı ile yakınlaşmasını engellemeye yönelik bir girişim olarak görülebilir.

Rusya, güvenlerini kazanmış bir arabulucu olarak herhangi bir barış müzakeresinin ayrılmaz bir parçasıdır. Son yıllarda, Rusya'nın uluslararası alandaki imajı önemli ölçüde iyileşmiş ve sayısız ekonomik ve kültürel anlaşma, Rusya'nın jeopolitik çıkarlarını ilerletmiştir (Teifukova, 2019). Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, özellikle ABD ve AB'nin müdahale etmediği veya kısmen tepkisiz kaldığı durumlarda harekete geçerek bölgedeki güç boşluğunu doldurma mantığıyla açıklanabilmektedir (Özekin ve Kırcan, 2021, s. 483; Umar ve Murat, 2010, s. 141; Wasser, 2019, s. 2). Rusya'nın genişleyerek büyük güç olmasının son halkasını Libya ile geçiş yollarını güvence altına almak ve Suriye Cumhurbaşkanı Beşar

Esad'ın askeri müttefiki olarak Suriye'yi bölgedeki jeopolitik bir kale haline getirme çabası oluşturmaktadır. Bu nedenle Rusya, coğrafi ve ekonomik etkisini sınırlayan zorluklarla başa çıkmak ve özellikle askeri olarak Suriye ve dolaylı olarak Libya'ya yönelik politikalar geliştirmek amacıyla pragmatik yaklaşımlar benimsemiştir (Sertif Demir ve Rijnoveanu, 2013, s. 68). Bu şekilde Rusya, Akdeniz'de kendisiyle rekabet eden aktörlerin olmaması nedeniyle sistematik bir şekilde kazançlar elde edebileceği alanları belirlemiştir (Cristiani, 2020, s. 2).

1.2.4 Müttefikler ve İşbirliği

Rus jeopolitik düşüncesi, yüzyıllardan bugüne kadar varlığını sürdüren bir dizi fikirle karakterize edilmiştir. Jeopolitik ve jeostratejik açıdan, Akdeniz'deki Rus varlığının amacı, Rusya'nın Orta Doğu'daki etkisini genişletmek ve Karadeniz filosunun Türk Boğazlarından Hint Okyanusu'na veya Cebelitarık Boğazı'ndan Atlantik Okyanusu'na ve ardından Süveyş Kanalı'ndan geçerek sıcak sulara erişmesine izin vermektir (Deaton, 1975, s. 11). Rusya'nın uluslararası arenadaki statüsü, Kırım'ın ilhakı ve Gürcistan'ın işgali, Suriye ve Libya hükümetlerine doğrudan yardım, stratejik öneme sahip İran, Mısır, Türkiye gibi ülkelerle ekonomik ve askeri iş birliklerine dayanmaktadır.

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, stratejik ortaklıklar aracılığıyla askeri iş birliklerini desteklemekte ve güvenlik tehditlerine karşı koyma çabalarını güçlendirmektedir. Örneğin, Rusya ve Suriye arasındaki askeri iş birliği, Suriye hükümetinin iç savaşta karşılaştığı tehditlere yanıt verme yeteneğini artırmaktadır (Grajewski, 2021, s. 1). Öte yandan Rusya, jeopolitik açıdan büyük bir kara ülkesi olduğu için sahip olduğu geniş topraklarını deniz yoluyla savunmanın zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Deniz erişimi olmayan iç bölgelerden asker ve malzeme taşımak, lojistik açıdan zorlu ve maliyetli olabileceği için Rusya'nın deniz yoluyla erişilebilir limanlara sahip olması, askeri hareketlerini ve lojistik desteğini kolaylaştıracaktır. 2014'te Kırım'ın ilhakında Rusya'nın Karadeniz limanlarını hızlı bir şekilde asker seferber etmek ve Ukrayna kuvvetlerini yenilgiye uğratmak için kullanması bunun bir örneğidir (Hodges, Horrel ve Kuz, 2022).

Rusya'nın Suudi Arabistan, İran ve Türkiye ile güçlendirdiği ikili ilişkiler yoluyla sıcak denizlere inme politikasının önemli bir parçasını oluşturan Orta Doğu'daki gücünü artırma arayışı açıkça görülmektedir. Rusya, diplomatik

abalarla, Putin'in 2019'daki ziyaretinde (Yeranian, 2019) g r ld   gibi, Suudi Arabistan ile ba ları derinleştirmeye çalışmış ve bu; enerji, yatırımlar ve askeri iş birliğini kapsayan anlaşmalarla sonuçlanmıştır. Başlıca petrol üreten ülkeler olarak, petrol fiyatlarını etkin bir şekilde yönetmek ve istikrarı korumak için petrol üretim seviyelerini diğer petrol üreten ülkelerle koordine etmeyi içeren Petrol İhraç Eden  lkeler  rg t  (OPEC+) ittifakı aracılığıyla küresel petrol piyasalarını istikrara kavuşturmak için iş birliği yapmışlardır (Astakhova ve Kalin, 2019). Ek olarak Rusya, Suudi Arabistan'a önemli bir silah tedarikçisi olarak ortaya çıkmış, iki ülke arasında ortak askeri iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan bir anlaşma imzalanmıştır (‘‘Saudis Sign Military Cooperation Agreement With Russia’’, 2021). Bu husus, Rusya'nın Suudi Arabistan'a gelişmiş savunma teknolojisi sağlayıcı rolünü vurgulamaktadır. Suriye ihtilafında karşıt tarafları desteklemesine rağmen (Ibish, 2015), her iki ülke de bölgesel diplomasiye girişmiş ve ortak zemin ve krize siyasi bir çözüm bulmak için çalışmıştır. Astana görüşmeleri gibi diplomatik çabalara katılımları, Suriye ihtilafını çözme konusundaki ortak kararlılıklarını göstermektedir (‘‘Saudi Arabia supports Syria peace process in Astana, Russian FM says’’, 2017).

Benzer şekilde, Rusya'nın İran'la karmaşık ilişkisi, özellikle 2015'teki nükleer anlaşma ve Suriye'deki Esad rejimine ortak destek yoluyla gösterilen iş birliğini içermektedir. Rusya, bir yandan İran'ın nükleer programını desteklemiş (Kerr, 2005) ve Filistin ile dostane ilişkiler sürdürmüş (Saunders, 2014), diğer yandan ise Rusya-İsrail iş birliğini geliştirmeye çalışmıştır (Dmitri Trenin, 2009, s. 8). Uluslararası toplum tarafından dışlanan İran'ın nükleer silah arayışı, Rusya için vazgeçilmez bir koruyucu rolü oynamaktadır.

Rusya, büyük bir g  olarak ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) daimî  yesi olarak İran'ı yıkıcı uluslararası yaptırımlardan koruma kapasitesine sahiptir. Rusya için İran, Orta Doğu ve küresel siyasette önemli bir giriş noktası haline gelmiştir. Rusya'nın Orta Doğu'ya olan etkisini yansıtmak için sınırlı kaynakları bulunan bir dönemde, İran ile olan özel ilişkisi, Rusya'nın bu stratejik bölgedeki amaçlarını sürdürmesi için kritik bir unsur olmuştur. Rusya'nın özel ilişkisi sayesinde, İran'ın nükleer arayışlarıyla ilgili uluslararası müzakerelerde masada yer alabilme kabiliyeti artmıştır (Rumer, 2019, s. 18).

Suriye İç Savaşının başlamasıyla birlikte, Rusya ile İran arasındaki ilişkilere yeni bir boyut eklenmiştir. Her iki ülkenin de Suriye'de çıkarları ve Esad liderliğindeki hükümeti destekleme nedenleri bulunmaktadır. ABD etkisinin Orta Doğu'da algılanması, İran'ın Levant bölgesindeki etkisini genişletme jeopolitik tasarımları, Esad rejimine destek ve İsrail'in varlığına karşı tutarlı bir muhalefet, Rusya ve İran'ın bir araya gelmesini sağlamıştır. Rusya, uzun süredir ortak olduğu Esad rejiminin düşmesini engellemek için ilgi gösterirken, İran bu konuda taahhütlerini sürdürmüştür (Yazıcı, 2018, s. 4). Bu bağlamda ilişkilendirilebilecek Spykman'ın Rimland teorisi, dünya coğrafyasında yer alan ve denizlere kıyısı olan Rimland bölgelerinin jeopolitik olarak stratejik öneme sahip olduğunu vurgular. İran, Orta Doğu'da önemli bir Rimland bölgesi olarak kabul edilir ve Rusya ile olan ilişkisi bu açıdan değerlendirilebilir. İran'ın stratejik konumu, denizlere erişimi ve enerji kaynakları potansiyeli, Spykman'ın teorisiyle uyumlu bir ilişkiyi göstermektedir. İran, bölgedeki jeopolitik dinamikler üzerinde etkili olmanın avantajını kullanarak bölgesel gücünü artırmak istemekte ve Rusya ile iş birliği yaparak bu amaca ulaşmayı hedeflemektedir. 2001 yılında Türkiye ve Rusya, Kafkasya ve Orta Asya'da birbirlerinin çıkarlarına zarar vermemeyi taahhüt eden bir anlaşma imzalamıştır. Bu, özellikle Türkiye açısından bölgede ABD ile iş birliğinden kaçınmak anlamına gelmekteydi. Türkiye, ABD ile iş birliği yapmaktan kaçınarak Rusya'nın nüfuz alanını kabul etmiştir (Balcı, 2017, s. 275). İki ülke arasındaki ilişkilerin 2016 yılında normalleşmesi, iki ülke arasındaki ikili ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik önemli adımları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte gerçekleşen çeşitli anlaşmalar, iş birliği ve projeler, iki ülkenin ilişkilerinin derinleştirilmesine katkı sağlamıştır. 2010 yılında Türkiye ve Rusya, Türkiye'nin Mersin ilinde yer alan Akkuyu Nükleer Santrali'nin inşası için hükümetler arası bir anlaşma imzalamıştır. Bu proje, toplamda dört adet VVER-1200 reaktörü içermekte olup, her bir reaktör 1.200 megavat kapasiteye sahiptir. İnşaat faaliyetleri Nisan 2018'de başlamıştır ("Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi", 2022; İ. Güneş, 2019, s. 651). Aralık 2017'de Türkiye, Rusya'dan S-400 hava savunma sistemini satın almak için bir anlaşma imzalamıştır ("S-400: Türkiye'nin Rusya'dan satın aldığı, ABD'yle krize yol açan füze savunma sistemi", 2021). Bunun yanı sıra, 8 Ocak 2020 tarihinde Putin'in katılımıyla gerçekleştirilen TürkAkım Doğalgaz Boru Hattı da Türkiye ve Rusya arasındaki iş birliğinin önemli bir göstergesidir. TürkAkım, Rusya'nın bölgede enerji alanındaki varlığını artırmasına ve jeopolitik etkisini

genişletmesine katkıda bulunmaktadır. Bu projenin hayata geçirilmesi, Rusya'nın bölgesel güç dengelerini etkileme çabalarını desteklemekte ve bölgedeki stratejik hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır (zev, 2022). Türkiye'nin coğrafi konumu ve boğazlarının kontrolü, deniz ticaretinin ve stratejik geçiş güzergahlarının önemini yansıtmaktadır (Kaya, 2017, s. 3). Rusya'nın Türkiye ile iş birliği yapması, Karadeniz ve Akdeniz'deki deniz gücünü ve bölgedeki deniz yolları üzerinde etkisini Mahan'ın Deniz Hakimiyeti Teorisine uygun bir şekilde arttırarak sıcak denizlere inme politikasını destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, Rusya'nın Suudi Arabistan, İran ve Türkiye ile güçlendirdiği ikili ilişkiler, sıcak denizlere inme politikasını Rusya'nın genişleme politikasıyla uyumlu olarak gerçekleştirmek için önemli bir rol oynamaktadır. Bu ilişkiler, Rusya'nın bölgedeki etkisini ve jeopolitik konumunu güçlendirmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle enerji alanında yapılan iş birlikleri, Rusya'nın bölgedeki stratejik hedeflerini desteklemekte ve bölgesel güç dengelerini etkileme çabalarına katkıda bulunmaktadır.

1.3 Askeri Motivasyonlar

1.3.1 Silah Satışı

Küresel silah pazarında kilit bir oyuncu olarak Rusya, gelişmiş silahların satışı yoluyla askeri nüfuzunu genişletmek istemektedir. Akdeniz, jeostratejik önemi ve çok sayıda çatışma bölgesi ile Rusya'nın silah sanayisini geliştirmesi ve bölge ülkeleri ile uzun vadeli ortaklıklar kurması için verimli bir zemin sunmaktadır (Bagdonas, Bart ve Wilhelmsen, 2012, s. 65; Blank ve Kim, 2021, s. 12).

Rusya, tarih boyunca bölgesel etkisini arttırmak silah satışlarını artırma hedefine giden yolu açmak amacıyla aktif bir şekilde silah ticareti yapmıştır. Tarihsel süreçte, çeşitli dönemlerde farklı ülkelerle askeri-teknik ilişkiler geliştirmiştir. Alexander II döneminde (1855-1881), Rusya yurtdışından topçu silahları ve üretim teknolojileri için önemli adımlar atmıştır. Almanya, zellikle Alfred Krupp'un firması, Rusya'nın en önemli ortağı haline gelmiştir (Kirchner, 1982, s. 82). Bu dönemde Rusya, özellikle Çin'e 1862 yılına kadar 10 bin yerli silah, bir sahra silahı bataryası ve büyük miktarda mühimmat hediye ederek kendisini güvenilir bir silah tedarikçisi olarak kanıtlamıştır. Rus Denizcilik Departmanının

yabancı firmalarla askeri-teknik ilişkileri, buhar ve zırhlı filoların ve yeni silah türlerinin gelişmesiyle birlikte aktif hale gelmiştir. 1861'de Rusya, İngiltere'den "Firstborn" adı verilen bir kıyı savunma yüzer bataryası sipariş etmiştir (Tsarkov, 2013). Ayrıca ABD, Almanya ve Fransa'da inşa edilmek üzere savaş gemileri sipariş edilmiş ve Amerikan yapımı gemilerin sayısı 1878'den 1917'ye kadar 95'e ulaşmıştır (Aksenov, 2018). Aynı dönemde Rusya, İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'dan yeni model askeri teçhizat, silah, araç ve diğer askeri teçhizatlar satın alırken, Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Çin gibi ülkelere yerli silahlar tedarik etmiştir (Aksenov, 2018). İmparatorluk sıcak denizlere inmek ve toprak kazanımlarını sürdürmek için askeri eylemlere girişirken, silah ihracatından elde edilen gelirler Rus ordusunun donatılması ve desteklenmesinde etkili olmuştur. Örneğin Rus-Türk Savaşı (1877-1878) sırasında Rusya'nın Sırbistan ve Karadağ'a yaptığı silah ihracatı, Rusya'ya önemli bir gelir sağlayarak toprak kazanımlarına ve Karadeniz'e erişime yol açmıştır (Kinross, 1979, s. 509).

Sovyet döneminde, özellikle 1956'dan Haziran 1967'ye kadar Mısır'a yapılan silah satışları, SSCB'nin bölgedeki etkisini güçlendirmeye yönelik önemli bir adımdır. 1972-1973'te Mısır, Rusya'dan R-17E operasyonel-taktik füzeler, Su-20 avcı-bombardıman uçakları, 200 T-62 tankı, büyük bir BMP-1 partisi, diğer askeri ve yardımcı teçhizat almıştır (Sinaisky, 2012). Benzer şekilde Muammer Kaddafi liderliğindeki Libya da Sovyet yapımı askeri teçhizatları satın alarak Rusya'nın Akdeniz'deki nüfuzunu pekiştirmiştir. Sovyetler'den Libya'ya ilk askeri teslimatlar 1973'te başlamış, 1974-1975'te Kaddafi ve ortaklarıyla aktif müzakereler, Sovyet hükümeti başkanı Alexei Kosygin tarafından yürütülmüştür (Voronov ve Artemiev, 2011).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1990'ların başında, Rusya ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmış ve ekonomik kaynaklarını artırmak için yeni pazarlara ihtiyaç duyduğu için Akdeniz ve çevresi stratejik bir öneme sahip olmuştur. 1994 yılında, Rusya'nın yurtdışı silah satışlarının yıllık toplamı 1,7 milyar dolara ulaşmış (Makienko, 2012); İran, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Türkiye, Cezayir, Suriye ve Mısır gibi bölgedeki ülkelere çeşitli silah ve askeri teçhizat sağlanmıştır (Gelfgat, 1999). Bu, Rusya'nın ekonomisine önemli bir gelir kaynağı sağlarken, aynı zamanda bu ülkelerle stratejik ilişkilerin kurulmasına da yardımcı

olmuştur. 1997-2001 yılları arasında dünyanın ikinci en büyük silah tedarikçisiyken bu dönemde toplam küresel silah transferlerinin yüzde 17'sini gerçekleştirmiştir. 2001'de ise bu oran yüzde 30,7'ye yükselmiş ve Rusya'nın silah teslimatları ABD'ninkini aşmıştır (Hagelin, 2002, s. 375). Rusya'nın Sovyet sonrası Akdeniz bölgesine yönelmesi sadece ekonomik zorluklara çözüm bulmakla kalmamış, aynı zamanda stratejik ortaklıklarını da sağlamlaştırmıştır. Bu da onu 2000'li yılların başlarında ABD'yi bile geride bırakarak küresel silah transferlerinde önemli bir konuma yükseltmiştir.

Putin'in liderliğinde, Rusya'nın Akdeniz bölgesinde sıcak denizlere inme politikasında silah satışları; Rusya'nın stratejik hedeflerine yönelik olarak askeri iş birliğini güçlendirme ve bölgedeki varlığını artırma amacı taşımaktadır. Özellikle Cezayir ve Mısır gibi ülkelerle yapılan anlaşmalar, silah ticaretinin yanı sıra teknoloji transferi, ortak üretim ve bakım hizmetleri gibi alanlarda iş birliğini de kapsamaktadır. Mart 2006'da Putin, Cezayir'i ziyaret ettiğinde, Cezayir ile gerçekleşen büyük çaplı silah satış anlaşması, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası çerçevesinde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Bu anlaşma, Rusya'nın sıcak deniz bölgelerinde etki alanını artırmak, bölgesel güç dengelerini etkilemek ve ticari ilişkileri sağlamlaştırmak amacıyla gerçekleştirdiği aktif silah ticaretinin bir örneğidir. Anlaşma kapsamında Cezayir, 7,5 milyar ABD doları değerinde geniş çaplı silah ve teçhizat satın almıştır. Bu kapsamda 62 adet MiG-29 ve SU-30 model savaş uçağı, 180 adet T-90 tankı ve iki denizaltı gibi modern ve etkili silah sistemleri Cezayir ordusuna dahil edilmiştir. Aynı zamanda 900 adet karadan havaya füze de anlaşmanın bir parçası olmuştur (Lutterbeck ve Engelbrecht, 2009, s. 391). Bu silahlar, Cezayir'in askeri kabiliyetini artırarak Rusya'nın sıcak denizlerdeki stratejik çıkarlarını güvence altına almayı hedeflemiştir. Öte yandan Mısır'ın Akdeniz, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı'nın kesiştiği noktada yer alan stratejik konumu ("Egypt", 2023), Rusya'nın sıcak denizlerdeki silah satışını arttırma hedefinin önemli bir örneğini oluşturmaktadır. Her ne kadar Mısır şu anda silah ithalatının yüzde 40'ı için ABD'ye bağımlı olsa da ("Report: Egypt continues its reliance on US imports", 2017) askeri teçhizatının kökeni Sovyet veya Rus kaynaklarına dayanmaktadır. Bu bağlantı Mısır'ın 1955'teki ilk silah satın almalarına kadar uzanmaktadır (*The Soviet Military Presence in Egypt*, 1975, s. 6). ABD baskısına rağmen Mısır Rusya ile, 2019 yılında savaş

uçakları ve diğerk askeri ekipmanların teslimatını içeren önemli sözleşmeler imzalamıştır (Pamuk, 2019).

1.3.2 Askeri Üsler

Sıcak denizlere inme politikasının askeri motivasyonunun ikinci ayağı stratejik askeri üsler oluşturmaktadır. Özellikle Akdeniz ve Karadeniz'deki üsleri Rusya'nın askeri stratejisini tarihsel olarak önemli ölçüde şekillendirmiştir (Eckstein, 2022).

18. yüzyılda Peter ve II. Katerina'nın önderlik ettiğı fetihler [Rus-Türk Savaşları (1768-1774 ve 1787-1792)- Azak Seferleri (1695-1696)], St. Petersburg ve Sivastopol'daki askeri varlığın sağlamlaştırılmasında çok önemli bir rol oynamıştır. St. Petersburg'un deniz üssü Baltık Denizi'ndeki Rus filoları için kritik bir kalkış noktası haline gelirken, Sivastopol'un Karadeniz'deki stratejik konumu deniz ticareti ve bölgesel nüfuz üzerinde kontrole olanak sağlamıştır (“History of the Russo-Turkish wars”, 2023).

Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliğı, askeri üs ağı stratejik olarak genişletmiş ve bu üsleri Akdeniz (Tartus, Beyrut), Doğı Avrupa (Kaliningrad), Vietnam (Cam Ranh), Küba ve Angola gibi bölgelere stratejik olarak yerleştirmiştir. Suriye'deki Tartus Deniz Üssü, Sovyetler Birliğı'ne Akdeniz'e erişim ve Mısır, Cezayir gibi Arap müttefiklerine lojistik destek sağlarken, Doğı Avrupa ve Küba'daki üsler, Soğuk Savaş sırasında stratejik karakollar olarak hizmet etmiştir (“Cold War”, 2023; Jiayu Zhang, 2021, s. 9).

SSCB'nin dağılmasının ardından Rusya, özellikle Akdeniz ve Karadeniz bölgelerindeki üslerin bakımına ve modernizasyonuna öncelik vermiştir. Tartus Deniz Üssü ve Hmeymim Hava Üssü modernizasyonu Rusya'nın Akdeniz'deki savunma kabiliyetini güçlendirirken, Sivastopol ve Novorossiysk gibi Karadeniz üsleri daha büyük savaş gemileri ve denizaltıları barındıracak şekilde genişletilmiştir. Askeri gücü kara sınırlarının ötesine taşımak için temel platformlar olarak hizmet veren bu üsler, hızlı birliklerin konuşlandırılmasına, bölgesel çatışmalara müdahaleye ve Rusya'nın çıkarlarının savunulmasına olanak sağlamaktadır (Dettmer, 2021; McCauley, 2024).

1.4 Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikasının Tarihsel Gelişimi

Rusya'nın mevcut durumuna bakıldığında, topraklarının Güneydoğu ve Kuzeybatısında denize erişimi varken, Kuzey ve Doğuda Arktik Okyanusu ve Pasifik Okyanusu yüksek enlemlerde yer almakta ve bu da ticaret yapmak için uygun bir liman kurulmasını engellemektedir (Macar ve Oğuz, 2021, s. 337). Rusya'nın ekonomik gelişimi, açık deniz yollarına erişimi olan bir sıcak su limanının olmaması nedeniyle kısıtlanmıştır. Murmansk ve Vladivostok gibi Kuzey Kutbu ve Pasifik'teki limanları yılda birkaç ay donmaktadır. Bu, potansiyel geliri azaltan ve gelir için fosil yakıtların satışına bağımlılık yaratan ithalat ve ihracat akışını engelleyen olumsuz bir etkiye sahiptir (Marshall, 2015, s. 18). Rusya yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesidir, ancak dünyanın ana deniz yollarına göre elverişli olmayan bir konumda; büyüklüğüne rağmen, ülkenin çoğu tarım için uygun topraklardan ve iklimlerden çok soğuk ya da çok kuru olması dolayısıyla yoksundur (Finlayson, 2019).

1.4.1 İmparatorluk Öncesi Dönem

Rusların kökeni, Slavlar, ilk başta deniz kenarında yaşamamış, günümüz Polonya'sında Vistula Vadisi'nde yaşamıştır. MS 4. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar, iklim değişikliğinin etkisiyle, aslen Orta Asya'da yaşayan göçebe kavimler Hunlar, Bulgarlar ve Macarlar, Asya ve Avrupa'da iyi otlaklar aramaya, kıtalar arası göçe başlamışlardır. Slavlar, Büyük Ulusal Göç sırasında üç farklı yöne; doğu, batı ve güneye doğru göç etmeyi tercih etmişlerdir. Bunlardan doğuya doğru hareket eden ve günümüz Ruslarının, Ukraynalıların ve Belarusluların ataları olan Slavlar, Dinyeper Nehri ve Volga Nehri'ne göç etmişlerdir. MS 882'de Doğu Slavlar, Kiev Rus Prenslığı'ni kurmuşlardır. Rusya, Kiev Rus Prenslığı'nin kurulmasından sonra yavaş yavaş diğer Slav ve Slav olmayan kabileleri savaş şeklinde ilhak etmiş ve topraklarını ilk kez Karadeniz'in kuzey kıyılarına kadar genişleterek Doğu Avrupa ovalarının en güçlü ülkesi olmuştur (Acar, 2004).

10. ve 11. yüzyıllarda Kiev Rus Prenslığı, Karadeniz kıyı şeridinin bir bölümünü işgal etmiştir. Savaşlarda ve ticaret alışverişlerinde o dönem Avrupa medeniyetinin merkezlerinden biri olan Doğu Roma İmparatorluğu, Kiev Rus Prenslığı üzerinde önemli bir etkiye sahipti. 11. yüzyılın ortalarında Prenslık, içindeki çeşitli soylular arasındaki güç ve kâr mücadelesi nedeniyle yavaş yavaş birden çok beyliğe ayrılmıştır. 1240 yılında Kiev Rus Prenslığı Moğol

İmparatorluğu tarafından yok edilmiş ve Moğollar burada Altın Orda'yı kurmuşlardır. 1480'de Moskova Prenslığı önderliğinde Rusya, Moğolistan'dan bağımsız olmuştur. O zamandan beri, Moskova Prenslığı hükümdarı, Rusya'nın tek hükümdarı olmuştur (Kutlu, 2019, s. 12).

1.4.2 Çarların İmparatorluk Dönemi

1547'de Moskova Prenslığı hükümdarı kendisini Çar olarak adlandırmış, merkezileşmeye doğru kaymaya başlamış ve birleşik bir Rus İmparatorluğu doğmuştur. Rus İmparatorluğu ilerlemeye devam etmiş ve Volga Nehri Havzasındaki Kazan Hanlığı ve Sibirya Hanlığı'nı art arda ilhak ederek topraklarını daha da genişletmiştir (Ledonne, 2007, s. 589). Bu dönemde Doğu Roma İmparatorluğu Osmanlı Türk İmparatorluğu tarafından yıkılmış ve Avrupa'dan Asya'ya uzanan ticaret yolu Osmanlı İmparatorluğu'nun tekelinde kalmış, bu da Avrasya ticaret yolunun tıkanmasına neden olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun tekeli kırma için Portekiz, İspanya, Hollanda, İngiltere ve diğer ülkeler gözlerini okyanusa dikmeye başlamışlardır (Eklöf Amirell ve Müller, 2014, s. 71). Aktif olarak deniz gücünü geliştirmiş, dünya çapında koloniler ve etki alanları kurmuş ve dünyada önemli bir sömürge gücü haline gelmişlerdir (Stefan B. Kirmse, Margarita Eva Rodríguez García ve Remco Raben, 2023).

Bağımsızlığın ilk günlerinde Rusya, Doğu Avrupa ovalarında ve yalnızca Arktik Okyanusu yakınlarındaki kuzey kesiminde bir kıyı şeridinde sahipti. Ayrıca Arktik Okyanusu bölgesindeki yüksek enlem, düşük sıcaklığa, limanların uzun süreli donmasına ve ticaretin olmamasına neden olmuştur. Bu, bir dereceye kadar Rusya'nın dış genişleme hızını engellemiştir. Bu nedenle, sıcak bir deniz elde etmek, birbirini izleyen Rus çarlarının ana amacı haline gelmiştir. Karadeniz, Rusya için ticari açıdan oldukça önemlidir. Bu bölge, Rusya için yıl boyunca erişilebilir olan tek yer olup, aynı zamanda Rusya'nın Akdeniz'e açılma potansiyeli açısından da büyük öneme sahiptir. Ayrıca, Karadeniz kıyılarının enlemleri daha düşük olup, subtropikal Akdeniz iklimi hakimdir (Hayes, 2018). Bu nedenle, güneydeki Karadeniz kıyılarını ele geçirmek, tüm çarlar hanedanının uzun süredir arzuladığı bir hedef haline gelmiştir (Hodges ve diğerleri, 2022).

Doğu Roma İmparatorluğu'nun 1453'te çöküşünden sonra, Karadeniz'den Akdeniz'e tek geçiş olan Türk Boğazı, Osmanlı İmparatorluğu'nun kontrolünde

olmuştur. Sonraki yüzyıl içinde, Osmanlı İmparatorluğu neredeyse tüm Balkan Yarımadası'nı ve Doğu Avrupa Ovası'nın güney kısmını işgal ederek Avrupa kıtasına genişlemeye devam etmiş, tüm Karadeniz, Osmanlı İmparatorluğu'nun iç gölü olmuştur. Rusya, Güney Karadeniz bölgesinde sıcak bir liman elde etmek için o dönemde Avrupa, Asya ve Afrika'dan oluşan üç kıtaya yayılan bir dünya imparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğu ile kaçınılmaz olarak savaşmak zorunda kalmıştır. 16. yüzyılın ortalarında, IV. İvan yönetiminde Rusya, Moğolları doğuya ve güneye itmek için harekete geçmiş, doğuda Urallara, güneyde Hazar Denizi ve Kafkasya'ya ulaşmıştır. Böylece, Kafkasya'nın eteklerinde askeri bir karakol haline gelen Tatarların ve Grozni'nin ülkesi Hazar'daki Astrakhan da dahil olmak üzere stratejik olarak önemli konumları fethetmiştir. Böylece IV. İvan, İmparatorluğu başlatan ve savunulabilir sınırlara ulaşan tüm Rusların Çarı olmuş, milyonlarca kilometrekarelik büyük tampon bölgeler oluştururken, Kafkasya'nın kuzey yamaçlarını kontrol etmiştir (Ledonne, 2007, s. 38).

Büyük Peter 1682'de Çarlığa yükseldiğinde Batı'yı incelemiş ve kısa süre sonra Rusya'nın buzlu sularının ve donmuş limanlarının denizciliği geciktirdiğini fark etmiştir. Ardından Peter, Rusya'nın deniz gücünü genişletmiş ve Baltıklara erişim için savaşarak İsveç topraklarını kazanmıştır (Maciejewski, 2002, s. 68). Peter'in en büyük hırslarından biri, önceki çarlar için olduğu gibi, ticaret için bir sıcak su limanı güvence altına almaktır. Rus limanlarının çoğu uzakta ve yılın bir bölümünde donmaktaydı. Peter, Rusya'nın uluslararası ticaretinin miktarını artırarak, zenginliğini ve gücünü de artıracığına inanmıştır. 1696'da Rusya'nın tek hükümdarı olduğunda, Rus İmparatorluğu'nun Kuzey Denizi'nde Arkhangelsk'teki tek bir limana erişimi vardı. O dönemde Baltık Denizi İsveç'in kontrolü altındayken, Karadeniz ve Hazar Denizi sırasıyla Osmanlı İmparatorluğu ve İran Safevi hanedanının kontrolünde olmuştur. Temmuz 1696'da Azak kalesini fethettikten sonra, Karadeniz'e daha fazla erişim sağlamak istemiş, ancak o anda Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı tek başına baş edememiştir (Crescente, 2014). Böylece Peter, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bazı müttefiklerin desteğini sağlamayı amaçlayan diplomatik bir misyon olan büyük bir Büyükelçilik fikrini ortaya çıkarmıştır. Peter, Osmanlı İmparatorluğu'nun güney sınırlarını ve sıcak sulara erişimi tehdit eden bir koalisyon oluşturmayı hedeflemiştir. Büyükelçilik fikri, Peter'in Avrupa siyaseti, askeri stratejileri ve teknolojileri hakkında bilgi

edinmesini sağlamış ve Rusya'nın gelecekteki ittifaklar ve askeri kampanyalarının temelini oluşturarak Karadeniz bölgesinde toprak kazanımlarına yol açmıştır ("Grand Embassy of Peter the Great", 2023). Öte yandan Rus birlikleri, çeşitli sebeplerle Osmanlı'yla savaflara katılmış, ancak önemli yerleşimler elde edememiştir. Rusya'nın Batı'ya yöneliminde modernleşmeyi ve Batılılaşmayı simgeleyen önemli bir değişime işaret eden St. Petersburg 1703'te kurulmasıyla (Onion, Sullivan, Mullen ve Zapata, 2022) İmparatorluk batıya dönmeye başlamıştır. Yeni değişikliklerle birlikte Büyük Peter, ülkenin güneyinde, Karadeniz'de Türklerden ve daha sonra Baltık Denizi'nde İsveçlilerden toprak aldığı denize doğru sıcak denizlere yaklaşarak bir donanma ve bir liman yaratmıştır (Mills, 2023).

Büyük Peter'in 1725'te ölümünden sonra, aradan geçen 37 yıl içinde Rusya'da altı hükümdar olmuş ve donanma ciddi şekilde zayıflamıştır. 1741-1743 Rus-İsveç Savaşı, Rus deniz faaliyetlerini aktif hale getirse de yönetici grubun denizcilik faaliyetleri ve gelişimi ihmal edilmiştir. Daha sonra Rus donanması zayıflamaya devam etmiş ve Rusya deniz gücü statüsünü yavaş yavaş kaybetmiştir (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, ss. 211-212). Daha sonra II. Katerina, Peter gibi iç reformlar yapmış ve Rus ordusunun yapısını güçlendirmiş, Rus ordusunun büyüklüğünü 240 bin kişiye ulaştırmıştır (Pavlovna, 2022). Ardından Katerina, Karadeniz çıkışına tekrar saldırmaya karar vermiştir. Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu da istikrarsız bir durumda olduğundan ulusal gücü zayıflamıştır. Osmanlı Devleti reformlar yapmak istese de reformlar başarılı olamamıştır. Katerina döneminde Osmanlı İmparatorluğu ile 1768-1774 yılları arasında Osmanlı-Rus savaşı yapılmış ve Rusya büyük bir zafer kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1774 yılında Küçük Kaynarca Anlaşması'nı imzalamasıyla Rusya Kırım, Gürcistan, Azak Denizi ve Güney Ukrayna'yı kazanmıştır. Rusya'nın Karadeniz'e erişmesini ve burada Karadeniz Filosunu kurmasını sağlayan, Katerina'nın Osmanlı İmparatorluğu'na saldırısı olmuştur. Karadeniz'i aldıktan sonra, özellikle Katerina döneminde Rusya toprakları yeniden genişletmiştir. Ancak Büyük Peter gibi, Katerina da zor kazanılan toprakları kaybetmiştir (Rumer ve Sokolsky, 2021).

I. Nikolay 1825'te iktidara geldiğinde Osmanlı İmparatorluğu parçalanmaya başlamış ve Nikolay rakibini Avrupa'nın "hasta adamı" olarak nitelendirmiştir (Baysoy, 2011, s. 45). Karadeniz'i ve Osmanlı topraklarını fethetmeyi bekleyen

Nikolay, Kırım Savaşı'na girmiştir. 1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı, Rusya'nın Karadeniz bölgesindeki nüfuzunu sürdürme ve boğazları kontrol altına alma arzusuyla başlamıştır. Kırım Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını ve bütünlüğünü koruma, boğazlardan geçiş özgürlüğünü sağlama ve Rusya'nın Karadeniz'deki deniz varlığını sınırlama amacını taşıyan hükümleri içeren 1856 Paris Antlaşması ile sona ermiştir (Yalanuzyan, 2022). Bu, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının karşısında önemli bir kısıtlama getirmiştir.

1878'de Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Ayastefanos Antlaşması, önemli bir olay olarak kayda geçmiştir. Rusya'nın zaferiyle sonuçlanan bu antlaşma, Rusya'ya boğazlara erişim imkânı sağlamış ve Rus etkisi altında büyük bir Bulgar devletinin kurulması gibi önemli toprak kazanımlarını içermiştir ("Treaty of San Stefano", 2023). Ancak, Ayastefanos Antlaşması daha sonra Berlin Kongresi tarafından revize edilmiş ve Rusya'nın kazanımlarını sınırlama, boğazların uluslararası statüsünü yeniden teyit etme ve çeşitli Avrupalı güçlerin çıkarlarını dengeleme amacı gütmüştür (Tikkanen, 2023). 1841 tarihli Londra Boğazlar Sözleşmesi, donanma gemilerinin boğazlardan geçişini düzenlemeyi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bağımsızlığını ve tarafsızlığını korumayı hedeflemiştir ("London Straits Convention", 2023). Yine II. Nikolay döneminde Trans-Sibirya demiryolu tamamlanmış ve bunun ardından Japonya, 1905 Rus-Japon Savaşı'nı başlatarak Rus İmparatorluğu'nu yenmiştir. Bu savaşın ardından ülke genelinde isyanlar başlamış ve komünistlerin liderliğinde köylü devrimleri gerçekleşmiştir (Buchholz, 2019). Bu iç sorunlar ve zayıflama, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Tablo 2. Çarların imparatorluk döneminde (1547-1917) sıcak denizlere erişim motivasyonları

Motivasyonlar	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	Pazar	Karadeniz ticaret yollarının kontrolü	Ticaret fırsatlarının artması, <i>ancak coğrafi kısıtlamalar nedeniyle sınırlı olması.</i>
Siyasi Motivasyonlar	Jeopolitik Genişleme	Savaşlar ve ilhaklar (İsveç, Osmanlı vb.)	-Doğu Avrupa'da stratejik kontrol -Kazanılan zaferler ve <i>yenilgiler.</i>
	Gücün Merkezileştirilmesi	Rus İmparatorluğunun kuruluşu	Çarların yönetimi altında iktidarın pekiştirilmesi.
	Diplomatik ilişkiler	Antlaşmalar ve askeri olaylar (Peter'in Büyük)	-Etkinin genişletilmesi ve ittifakların güvence altına alınması

		Elçiliği, Kırım Savaşı)	-Diğer Avrupalı güçlerle yaşanan çatışmalar nedeniyle istikrarsızlık ve bölünmeler
Askeri Motivasyonlar	Silah Satışları	Müttefik veya bağımlı devletlerdeki orduların modernizasyonu	-Artan bölgesel nüfuz ve bölgesel kazanımlar (örneğin, Karadeniz'e erişim)
	Stratejik Üsler	St. Petersburg ve Sivastopol'da deniz üslerinin kurulması	-Deniz ticareti ve bölgesel nüfuz üzerindeki stratejik kontrol -Karadeniz üslerinin Osmanlı'nın boğazlar üzerindeki kontrolüne karşı savunmasızlığı

Tablo 2’de görüldüğü gibi Rusya’nın İmparatorluk Dönemi’ndeki (1547-1917) sıcak denizlere inme politikası ekonomik, politik ve askeri motivasyonlar tarafından yönlendirilmiştir. Ekonomik açıdan odak noktası, artan ticaret fırsatları için Karadeniz ticaret yollarının kontrol edilmesi olmuş; ancak coğrafi kısıtlamalar bu kazanımları sınırlamıştır. Siyasi olarak Rusya, gücü Rus İmparatorluğu’nda merkezileştirerek savaşlar ve ilhaklar yoluyla jeopolitik genişlemeye çalışmıştır. Etkiyi genişletmeyi amaçlayan diplomatik çabalar hem ittifaklara hem de çatışmalara yol açmıştır. Askerî açıdan silah satışları ve stratejik deniz üsleri kilit araçlar olmuş; Karadeniz üslerinin Osmanlı kontrolüne karşı savunmasızlığı zayıflık teşkil etmiştir.

1.4.3 SSCB Dönemi

20. yüzyılın girişi Rusya’yı zor durumda bırakmış, iç kargaşa, modernleşme sorunu ve Birinci Dünya Savaşı’nın (1914-1918) patlak vermesi, Rus İmparatorluğu’nun dağılması ile sonuçlanmıştır (“Fall of Russian Empire”, 2023). Rus filosunun savaş sahnelerinde varlığı çok az olmuştur. Gelibolu’daki operasyon (1915-1916), Rus filosunun Karadeniz’deki operasyonlarla sınırlı kalmasıyla İtilafın başarısızlığı ile sonuçlanmıştır (“Gallipoli Campaign”, 2023). 1917 Bolşevik Devrimi sonucunda çarlığın yıkılmasıyla ortaya çıkan SSCB, geçmişten gelen geleneği devam ettirerek Hint Okyanusu’nda deniz üstünlüğüne sahip olmuştur. Batıda Etiyopya ve Güney Yemen, doğuda Kam Rahn Körfezi ile sıcak denizlere inme politikası bağlamında limanlar elde etmiş, böylece Rusya sıcak denizlere bir adım daha yaklaşmıştır (Green, 1993, s. 97).

1917’den 1945’e kadar Akdeniz’deki Rus varlığının az olmasının yanı sıra Rusya, Karadeniz’de daha aktif olmuştur. Bolşeviklerin iktidarda olması, SSCB’nin yeniden silahlanması ile Batı’nın endişe duyması ve Boğazların kontrolünü

Türkiye'ye veren ve Rusya'nın Akdeniz'deki varlığını sınırlayan 1936 Montrö Antlaşması'nın imzalanması dönemin Rusya için önemli gelişmeleri olmuştur. Sözleşme Türkiye'ye, büyük bir Rus deniz kuvvetine ev sahipliği yapan Karadeniz ile Akdeniz ve ötesi arasındaki su yolu üzerinde kontrol sağlamaktadır. Sivil gemilerin ve askeri savaş gemilerinin, aralarında Marmara Denizi ile Karadeniz ve Akdeniz arasındaki açık bağlantıyı oluşturan Çanakkale ve İstanbul boğazlarından geçişlerine sınırlamalar getirmektedir ("Montrö Boğazlar Sözleşmesi", 2023).

Burada Karadeniz'in Rusya için önemine ayrı bir parantez açmak gerekir. Karadeniz'in yüzölçümü yaklaşık 423.000 kilometrekaredir ve içine toplamda yaklaşık 300 nehir akmaktadır. Kıyıdaki ülkeler bu tuzlu suyu sadece ulaşım, enerji ve ticaret için değil, her zaman önemli bir yer olarak görmüşlerdir. Ayrıca, Akdeniz bölgesi ile güneybatı Asya arasındaki ana deniz yoludur. Bu sular dünyanın en önemli stratejik alanlarından birini oluşturmaktadır. Karadeniz, Doğu Avrupa, Orta Asya ve Kafkasya'yı Akdeniz'e bağlayan ana deniz yolu olup, tüm bunlar bu bölgeyi çok sayıda ülkenin jeopolitik çıkarlarının örtüştüğü bir yer haline getirmektedir (Birkun, 2009; Kubijovyč ve Teslia, 1984). Rusya, ekonomik ve askeri kazanımlara erişimini kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Karadeniz bölgesi, SSCB'nin bir parçası olduğu için Rusya'nın geçmişte kendisine ait olan bölgeler üzerindeki etkisini ve kontrolünü yeniden kazanmaya yönelik dış stratejisinde önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle Kuzey ve Güney Kafkasya'nın potansiyelinin keskin bir şekilde farkında olan Rusya, Karadeniz'i daha güneyden kaynaklanabilecek dalgalanmalardan koruyan önemli bir güvenlik tampon bölgesi olarak görmüştür. Rusya, hem yakın çevresi dışındaki askeri operasyonlar hem de Rusya'nın ana hidrokarbon ihracatı için Akdeniz'e ve ötesine erişim için Karadeniz'e bağımlıdır. Bu yüzden Rusya, Karadeniz bölgesini jeoekonomik stratejisi için hayati önemde görmektedir (Stronski, 2021).

Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin (SBKP) 1956'daki 20. Kongresi, öncelikle dönemin Sovyet Başbakanı Nikita Kruşçev'in gizli konuşmasında yaptığı açıklamalar, Sovyet tarihinde önemli bir dönüm noktasına işaret etmiştir. Kruşçev'in " de-Stalinizasyon" olarak bilinen Stalin'in politikalarını kınamasının Sovyet iç ve dış politikası üzerinde derin etkileri olmuş, Sovyetler Birliği, topraklarını agresif bir şekilde genişletmeye çalışmak yerine küresel güç ve stratejik

çıkarları güvence altına almaya daha fazla odaklanarak sıcak denizlere inme politikasını sürdürmüştür (Cavendish, 2006).

SSCB'nin Somali, Suriye, Mısır, Libya ve Yemen'de deniz askeri üsleri vardı (Solovyov, 2004). Orta Doğu'da durum kötüleşince Sovyet hükümeti, 1967 Temmuz'unda Akdeniz'e ulaşan operasyonel bir firkateyn ile gemileri tamamlamaya karar vermiştir. Kuzey, Baltık ve Karadeniz filolarından gemiler, önceden belirlenmiş bir programa göre dönüşümlü olarak Akdeniz bölgesine gelmiştir. Savaş sonrası erken dönemde, Sovyet Karadeniz filosu Akdeniz'e konuşlandırılmış, ancak bu filo Amerikan Altıncı Filosu ile zorlukla rekabet edebilmiştir (Rumer ve Sokolsky, 2021). Buna rağmen Sovyetler Birliği 1972'de Libya ile olduğu gibi önemli petrol anlaşmaları imzalayarak Akdeniz'deki nüfuz aramıştır. SSCB, Libya'nın petrol endüstrisine uzmanlık, yatırım ve destek sağlamış, 1967'de kurulan Zarubezhneft Tüm Birlik Derneği, Irak dahil yurtdışındaki Sovyet petrol faaliyetlerinin koordinasyonunu kolaylaştırmıştır (Gusman, 2009; “Yüksek Sınıf: Orta Doğu’daki Sovyet Petrol Projelerinin Tarihi”, 2017). 1973'teki Arap-İsrail sırasında, Sovyet Karadeniz Filosu, Mısır ve Suriye'deki cephelere Akdeniz Filosuna doğrudan katılmak için önemli sayıda gemi göndermiştir (Quandt, 1976, s. 2). SSCB, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Karadeniz bölgesinde kısmi bir hegemonya kurarak, stratejik erişim sağladığı Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde kontrol kazanmış, Varşova Paktı'nın kurulmasıyla hakimiyetini daha da sağlamlaştırmış ve 1991'e kadar önemli bir kontrol ve nüfuz sahibi olmuştur (Hamilton ve Mikulska, 2020). Karadeniz Filosunun ve Akdeniz Filosunun sürekli genişlemesiyle birlikte, 1980'lerin sonunda, SSCB'nin Karadeniz'deki hegemonyası daha önce görülmemiş bir şekilde sağlamlaşmıştır.

Tablo 3. Sovyetler Birliği döneminde sıcak denizlere erişim motivasyonları (1917-1991)

Motivasyon	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	Pazar	-Stratejik limanlara yatırım -Karadeniz ticaret yollarının kontrolü	-Artan ticaret fırsatları ve mal ihracatı -Karadeniz bölgesinde hakimiyet -Akdeniz'e erişim için Montrö Antlaşması'na bağımlılık
	Enerji kaynakları	-Orta Doğu ülkeleriyle petrol ve gaz anlaşmaları (Libya, Irak)	-Petrol ve gaz rezervlerine erişim -Ekonomik iş birliği ve enerji ihracatından elde edilen gelir -Enerji ihracatı için sıcak deniz yollarına bağımlılık
Siyasi Motivasyonlar	Jeopolitik Etki	-Karadeniz Filosu ve Akdeniz Filosunun genişletilmesi	-Karadeniz'de hakimiyet -Güneyden gelebilecek potansiyel tehditlere karşı tampon bölge

		-Varşova Paktı'nın kurulması -Doğu Avrupa ülkelerinin kontrolü	-Batı varlığı nedeniyle Akdeniz'e sınırlı erişim
	Karşıt Güçleri Dengeleme	-Akdeniz'deki Batı deniz gücünün dengelenmesi -Deniz yollarının ve ticaretin stratejik kontrolü	-Rakiplere karşı caydırıcılık ve çıkarların korunması -ABD Altıncı Filosuna kıyasla sınırlı deniz varlığı
Askeri Motivasyonlar	Stratejik Üsler	-Güçlü bir donanmanın geliştirilmesi -Stratejik lokasyonlarda deniz üslerinin kurulması (Somali, Suriye, Mısır, Libya, Yemen)	-Karayla çevrili coğrafyaya rağmen sıcak denizlere erişimin artması -Kilit bölgelerde askeri kazanımlar ve stratejik varlık
	Silah Satışı	Mısır gibi Arap müttefiklere silah tedariki	-Bölgede artan nüfuz ve ortaklıklar -Jeostratejik bir bölgede silah tedarikçisi olarak ABD ile rekabet

Tablo 3'te görüldüğü gibi Sovyetler Birliği döneminde (1917-1991), sıcak denizlere inme politikası ekonomik, politik ve askeri amaçlarla desteklenmiştir. Ekonomik açıdan, stratejik liman yatırımları ve Karadeniz rotalarının kontrolü, ticaret fırsatlarını ve bölgesel hakimiyeti artırmayı amaçlamış, ancak Montrö Antlaşması'na bağımlılık zorluklar yaratmıştır. Orta Doğu'daki enerji anlaşmaları kaynaklara erişimi güvence altına almış ancak Sovyetleri enerji ihracatı için sıcak deniz yollarına bağımlı hale getirmiştir. Siyasi açıdan filoların genişlemesi ve Varşova Paktı, Doğu Avrupa'da bir tampon bölge yaratarak jeopolitik etki yaratmaya çalışmış, ancak Batı'nın varlığı Akdeniz'e erişimi sınırlamıştır. Askeri stratejiler, kilit noktalarda üsler kurmayı ve müttefiklere silah tedarik etmeyi içermiş; bu da bölgesel nüfuzun artmasına ve ABD'ye karşı rekabet avantajının sağlanmasına yol açmıştır.

1.4.4 SSCB Sonrası Dönem

SSCB'nin çöküşü ve iki kutuplu dünyanın sona ermesinin ardından, yeni bir jeopolitik ortam ortaya çıkmış ve bu ortamda yeni güçlerin ve gerilimlerin ortaya çıktığı görülmüştür (Zhao, 2021). Putin'in iktidara gelişi ise "Rusya'yı kurtarmak" misyonunu ilan ederek bu mirası bir kez daha uluslararası alana taşımıştır (Antonova, 2023). Soğuk Savaş'ın etkilerinden kurtulan dünya, yeni aktörlerin ortaya çıktığına şahit olmuştur. Çin'in ekonomik açıdan büyük bir güç haline gelmesi (Harrison ve Palumbo, 2019), Arap Baharı'nın patlak vermesi (Taştekin, 2020), ABD'nin Asya-Pasifik'e yönelimi (Örmeci, 2021, s. 9), Avrupa içindeki BREXIT, Avro krizi ve mülteci krizi gibi gerilimlerin ortaya çıkması (Erdoğan, 2020, s. 589), Kırım ve Sivastopol'un Rusya tarafından ilhakı (Aras, 2017, s. 37), 2021'de başlayan Rus-Ukrayna krizi (Charap ve Priebe, 2023), Afrika'nın artan

ekonomik gücü (Orakçı, 2023) gibi olaylar, Akdeniz kıyı ülkeleri için konumların yeniden düzenlenmesini ve yeni seçeneklerin değerlendirilmesini gerektirmiştir. Bu yeni ortamda Rusya, çok kutuplu veya çok merkezli olarak tanımlanan bir düzlemde güçlü bir Çin ve diğer aktörlerle stratejik bir rekabet içindedir (Korkmaz, 2019).

Rusya için Kırım siyasi, askeri ve ekonomik açıdan oldukça önemlidir. Buradan hareketle Rusya'nın Kırım'ı işgali, Ukrayna'ya müdahalesi, bölgede güvenlik çemberi oluşturmaları gibi önlemler Kırım'ı sadece bir kara parçası olmaktan çıkarmaktadır. Kırım, Karadeniz'in neredeyse tam merkezinde yer almaktadır. Askeri olarak Kırım'ın kontrolü Moskova'ya Rusya'nın Karadeniz Filosu'na ev sahipliği yapan Sivastopol'daki deniz üssüne sürekli erişim sağlamaktadır (Monfort, 2014). Sivastopol'un sıcak su limanı, doğal limanı ve kapsamlı altyapısı, onu Karadeniz'deki en iyi deniz üsleri arasında kılmaktadır. Jeostratejik olarak doğal fiziksel ve coğrafi koşullar nedeniyle, Kırım kıyıları tüm Karadeniz kıyılarında en uygun olanlardır. Sivastopol denizden, kötü hava koşullarından ve muhtemel bir düşmandan güvenli bir şekilde korunmaktadır, kıyılara dar girişler nispeten küçük askeri koruma kuvvetleri tarafından baskı bir şekilde engellenebilmektedir. Kırım'ın Karadeniz'de bulunan geniş açık deniz petrol ve gaz kaynakları, ekonomik olarak değerlendirildiğinde 4-13 trilyon cm³ arasında doğal gaz potansiyeline sahip olduğu tahmin edilmektedir (Umbach, 2014). Bu durum, Ukrayna'nın Batı Avrupa'ya doğal gaz tedarikinde rekabetçi bir konuma gelmesini engelleyerek Rus oligarklarının önemli bir gelir kaynağından mahrum kalmasına neden olabilir. Siyasi çıkarlar olarak; Kırım'daki Rus çoğunluğu ve tarihsel geçmişiyle birlikte gelen kültür bağları bulunmaktadır (Sarıkaya, 2017). 2014'te Kırım'ı ilhakı nedeniyle sert yaptırımlara maruz kalan bir Rusya, yeni ilişkiler ve ittifaklar oluşturmaya büyük ilgi göstermiştir. Kırım'ı işgali sıcak denizlere inme politikasının önemini bir kez daha göstermiş, özellikle 2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı ihlali Rusya'nın liman bölgesine hakimiyet kurma amacını ("Russia claims to take control of Hostomel airport just outside Kyiv", 2022) hem ekonomik hem siyasi açıdan önemli olduğunu ortaya koymuştur. Kırım'ın stratejik önemi, Heartland'a uygun olarak, Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz gibi sıcak denizlere erişimini sağlamasında yatmaktadır. Rimland Teorisi, kıyı bölgelerinin jeopolitik önemini vurgulamaktadır ve Rusya'nın Kırım da dahil

olmak üzere sıcak denizlere odaklanması bu teori ile tutarlıdır. Deniz Hakimiyeti Teorisi, deniz hakimiyetinin ve stratejik deniz yollarının öneminin altını çizmekte ve bu Rusya'nın Kırım'a ilhakını açıklamaktadır.

Bir enerji gücü olan, güçlü ve yenilenmiş bir askeri sanayi kompleksine ve gelişmiş bir güvenlik sektörüne sahip Rusya, diğer büyük güçlerin yanı sıra bu güçlü yönlerini küresel bir güç statüsünü yeniden kazanma girişimlerinde kullanmaktadır. Putin iktidara geldiğinden beri, sıcak su limanlarının hem ticaret hem hegemonya için önemini kabul ederek politikalarını bu bağlamda oluşturmuştur. II. Katerina gibi O da Kırım'ı geçerek Karadeniz'e doğru yolunu açmıştır. Pasifik, Karadeniz, Akdeniz ve Baltık'taki limanlara sınırsız erişim sağlayarak 17. yüzyılın sonlarından beri Rus siyasetine yön veren sıcak denizlere inme politikasının yolunu açmış ve bunun etkisini günümüzde hala devam etmiştir (Chuma, 2016).

Rusya, bir dizi anlaşma yoluyla Türkiye ile "taktik" bir ittifak sürdürme imkanını elde etmiştir. Önemli bir örnek, 2017'de Rusya ve Türkiye'nin Suriye ihtilafının çözümünde iş birliği yapması ve bölgedeki nüfuzunu sağlamlaştırması ve böylece Rusya'nın erişimini sıcak denizlere genişletmesi için bir platform görevi gören Astana Süreci'nin oluşturulmasıdır. Ek olarak, enerji sektörü de iş birliklerinin önemli bir yönü olmuştur. 2017 yılında başlayan TürkAkım doğal gaz boru hattının inşası ve işletmeye alınması, Rusya ile Türkiye arasındaki enerji iş birliğini geliştirmekle kalmıyor, aynı zamanda Rusya'nın sıcak denizlerde daha güçlü bir dayanak oluşturmasını sağlamaktadır. Bu proje, Rusya'nın sıcak su limanlarına erişimi güvence altına alma ve enerji yollarını çeşitlendirme hedefiyle uyumludur. Ayrıca savunma sanayi, Rusya ile Türkiye arasında iş birliğine sahne olmuştur. NATO müttefiklerinin itirazlarına rağmen, Türkiye'nin 2017'de Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi tedarik etmesi, askeri bağları güçlendirmiş ve Rusya'nın Türkiye ile ortaklığı aracılığıyla bölgedeki nüfuzunu yansıtmaya olanak tanımıştır ("Türkiye ile Rusya arasında yeni bir S-400 anlaşması iddiası", 2020).

Rusya'nın Suriye'ye Esad'ı desteklemek için yaptığı müdahalenin başarısı, Rusya'nın kendisini bölgede kilit bir oyuncu olarak konumlandırmasına izin vermiş ve ayrıca Suriye üslerinin gücünü Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Orta Doğu'nun bir

kısmı üzerinde yansıtmalarını sağlamıştır (Feith, 2019). Böylece, 2017'de Suriye'nin Tartus üssünde ülkedeki daimî deniz kuvvetlerinin varlığını ve ayrıca Lazkiye yakınlarında bulunan bir hava üssü olan Hmeymim'i 49 yıl daha uzatmasını sağlamayı başarmıştır (Nakhle ve diğerleri, 2018; s.53). Kasım 2017'de, Rusya ile Mısır arasında bir ön anlaşma yapılarak Mısır hava üslerinin Rus hava kuvvetleri tarafından kullanılmasına izin verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu anlaşma, Rusya'nın Akdeniz'deki varlığının önemli ölçüde genişlemesini ifade etmektedir (Iddon, 2017). Bu durum aynı zamanda, stratejik öneme sahip bir bölge olan Süveyş Kanalı çevresindeki Libya gibi bölünmüş ve sürekli bir savaş durumunda olan bir ülkede varlık gösterme ve güç gösterisi olarak da değerlendirilebilir. 2011'de Kaddafi rejimine son verecek Batı müdahalesinden bu yana ikiye bölünmüş bir Libya'da Rusya, her iki tarafla da müzakere etmeye çalışsa da Rusça konuşan ve Moskova'da iyi bağlantıları olan General Hafter'i desteklemiş ve bu konuda onun da desteğini almıştır (Kuczynsky, 2019, s. 3). Wagner özel askeri şirketi aracılığıyla topçu, insansız hava araçları, zırhlı araçlar ve mühimmat sağlayarak destek vermiştir. Bu şekilde, bir zafer durumunda, Rusya'nın önceden yapılmış olan birkaç milyar avroluk silah satışı anlaşmalarının yanı sıra buğday satışı, demiryolu inşası ve Libya'nın stratejik ve güçlü enerji sektörü gibi diğer ekonomik konuları da içeren anlaşmalar yapma isteği bulunmaktadır (Nakhle ve Trenin, 2018, s. 8).

Tablo 4. Sovyet sonrası dönemde sıcak denizlere erişim motivasyonları (1991-2024)

Motivasyonlar	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	Pazar	-Stratejik limanlara yatırım (Sivastapol, Tartus) -Türkiye ve Libya gibi sıcak denizlerdeki ülkelerle ikili ticaret anlaşmaları	-Artan ticaret fırsatları ve mal ihracatı -Karadeniz ticaret yollarının kontrolü -Rusya ekonomisine katkı - <i>Limanların yüksek maliyeti</i> - <i>Ticaret anlaşmalarında belirsizlik (ülkelerdeki istikrarsızlık durumunda)</i>
	Enerji kaynakları	-Orta Doğu ülkeleriyle petrol ve gaz anlaşmaları -Çıkarların korunmasına yönelik stratejik konumlardaki deniz üsleri (Tartus)	-Petrol ve gaz rezervlerine erişim -Ekonomik iş birliği ve enerji ihracatından elde edilen gelir - <i>Enerji ihracatı için sıcak deniz yollarına bağımlılık</i>
Siyasi Motivasyonlar	Jeopolitik Etki	-Ukrayna gibi eski Sovyet devletleri üzerinde kontrol -Wagner Grubunun iç savaşlarda konuşlandırılması (Suriye, Libya)	-Karadeniz'de hakimiyet -Güneyden gelebilecek potansiyel tehditlere karşı tampon bölge - <i>Batı varlığı nedeniyle Akdeniz'e sınırlı erişim</i> - <i>Çatışma bölgelerindeki insan hakları ihlalleri ve istikrarsızlığa ilişkin endişeler</i>

	Karşıt Güçlerin Dengelenmesi	-Türkiye'ye S-400 satışı -Kırım'ın ilhakı	-Karadeniz, Akdeniz, Orta Doğu gibi bölgelerde nüfuzun artması -Batı ile gerginlik ve yaptırımlar -Bölgesel istikrarsızlık riskleri
	Müttefikler ve İşbirliği	-Türkiye, Suriye, Libya gibi ülkelerle stratejik ortaklıklar -Enerji ve ekonomik ortaklıklar	-Artan uluslararası ve stratejik nüfuz -Bölgedeki Batı nüfuzunun dengelenmesi -Güvenilmez ortaklara potansiyel bağımlılık
Askeri Motivasyonlar	Silah Satışı	Ortadoğu ülkelerine silah tedarigi	-Silah ticaretinin artan nüfuzu ve ekonomik kazanımları -Bu ülkelere yapılan silah satışları nedeniyle Batı ile gergin ilişkiler
	Stratejik Üsler	-Stratejik üslerin modernizasyonu ve Karadeniz üslerinin genişletilmesi -Deniz yollarının stratejik kontrolü	-Sıcak denizlerde gelişmiş askeri yetenekler ve stratejik varlık -Komşu ülkelerle artan gerilim potansiyeli

Tablo 4'te görüldüğü gibi Sovyet Sonrası Dönem'de (1991-2024), Rusya çok yönlü motivasyonlarla sıcak deniz erişimini sürdürmeye devam etmiştir. Ekonomiyi canlandırmayı amaçlayan stratejik limanlara yatırımlar ve ticaret anlaşmaları yüksek liman maliyetleri ve ticari belirsizlikler yüzünden zorluklar yaratmıştır. Orta Doğu'daki enerji anlaşmaları kaynakları güvence altına almış ancak Rusya'yı enerji ihracatı için sıcak deniz yollarına bağımlı hale getirmiştir. Siyasi olarak eski Sovyet devletlerini kontrol etme çabaları, iç savaşlarda konuşlanma ve Kırım'ın ilhakı ile Rusya jeopolitik hakimiyet arayışında olmuştur. Ancak Akdeniz'e sınırlı erişim, insan hakları ihlallerine ilişkin endişeler ve Batı ile yaşanan gerginlikler zorluklar yaratmıştır. Askeri olarak Ortadoğu'ya silah satışları Akdeniz'deki nüfuzu arttırmış, ancak Batı ile ilişkileri germiştir. Stratejik üslerin modernleştirilmesi askeri yetenekleri kolaylaştırmış, ancak bölgesel gerilim potansiyelini de arttırmıştır.

Rusya'nın geniş kara kütlesi ve coğrafi sınırlamalarından kaynaklanan elverişli deniz bölgeleri arayışı, erişilebilir sıcak su limanlarının kıtlığıyla karakterize edilen bir durumu ifade etmektedir ve bu durum Rus devlet yönetiminde sürekli olarak merkezi bir rol oynamıştır. Çarlık döneminden başlayarak Sovyet dönemine kadar devam eden sıcak denizlere inme politikası, Rusya'nın denizcilik amaçlarına yönelik bir pusula görevi görmüştür, bu amaçlar ticaret yollarının güvenliğini sağlamaktan askeri güç projeksiyonuna ve jeopolitik nüfuz sağlamaya kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu politika, yalnızca deniz hakimiyeti için kararlı bir arayışı yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda Rusya'nın kapsamlı bir deniz

varlığı oluşturma, ekonomik genişlemeyi destekleme ve küresel rakip glere karşı stratejik konumunu güçlendirme arzusunu göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RUSYA’NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI BAĞLAMINDA LİBYA ÖRNEĞİ

Suriye'de Tartus ve Kırım'da Sivastopol sıcak su limanları, Rusya'nın Akdeniz'e doğrudan erişimini veya Karadeniz ve Çanakkale Boğazı üzerinden erişim sağlayan limanlardır (Chuma, 2016). Rusya, 2013 yılında başlayan bir girişim olan “Rus Donanmasının Akdeniz'deki Daimî Görev Gücü” ile deniz kuvvetlerinin güçlendirilmesini ulusal öncelik olarak belirlemiştir (“Permanent task force of the Russian Navy in the Mediterranean Sea”, 2023). Bu çerçevede, Suriye Krizi'nde aktif bir rol oynamış ve Tartus Limanı'nı stratejik bir deniz üssü olarak kullanarak Akdeniz'deki etkinliğini artırmıştır. Rusya, deniz kuvvetlerini modernize etme çabalarına odaklanmış ve yeni gemiler, denizaltılar ve uçak gemileri gibi projelerle denizcilik kapasitesini artırmayı hedeflemiştir (“An introduction to Russia’s military modernisation”, 2020). Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına olan ilgi de Rusya'nın bölgedeki deniz gücünü artırma motivasyonlarını etkileyebilir, çünkü enerji kaynaklarına erişim ve kontrol, deniz gücünü şekillendiren önemli faktörlerden biridir (Raimondi, 2023). Bu nedenle Rusya'nın denizcilik stratejisini ve coğrafi çıkarlarını yansıtan Rus Denizcilik Doktrini doğrultusunda Rusya için Akdeniz'e sürekli erişimin sağlanması, bölgedeki stratejik önceliklerden biridir (Rumer ve Sokolsky, 2021, s. 8).

Libya, Rusya’ya sıcak denizlere inme hedefi doğrultusunda Akdeniz’deki nüfuzunu genişletmek için büyük bir fırsat sunmaktadır. İlk olarak Libya’nın Akdeniz'deki stratejik konumu, Rusya'ya hayati deniz yollarına ve ticaret koridorlarına erişim olanağı sağlamaktadır. Doğuda Mısır ve Akdeniz'i Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bağlayan bir geçit görevi gören Süveyş Kanalı yer almaktadır. Batıya doğru Libya, Tunus, Cezayir ve Fas ile sınırları paylaşarak Kuzey Afrika'nın Mağrip ülkelerini oluşturmaktadır. Libya'nın kuzey kıyıları, yalnızca Akdeniz'e sınırı olan değil aynı zamanda hem NATO hem de AB üyesi olan Güney Avrupa ülkelerinden İtalya ve Yunanistan ile çevrilidir. Ayrıca kuzeydoğuda, bölgesel bir güç merkezi ve NATO müttefiki olan Türkiye, Libya ile deniz sınırlarını paylaşırken ve çıkarlarını Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya kadar genişletmektedir. Ayrıca Libya'nın Orta Doğu'daki Levant ülkeleri olan Suriye, Lübnan ve İsrail'e yakınlığı da bölgesel güvenlik ve istikrar açısından stratejik öneminin altını

çizmektedir (Braun, Passon ve Jeworutzki, 2020; Kästle, 2023; Polat, 2022). Libya'nın bu çeşitli ve etkili jeopolitik aktörlerin kavşak noktasındaki konumu, onu Akdeniz'de kilit bir oyuncu olarak konumlandırmaktadır. İkinci olarak Libya'daki önemli petrol ve gaz rezervleri, enerji sektörü iş birliği, kaynak güvenliğinin artırılması ve Libya hükümetiyle ekonomik bağların güçlendirilmesi yoluyla Rusya'ya ekonomik fırsatlar sunmaktadır. Üçüncü olarak Libya ile askeri bağlantı, Rusya'ya silah satışı ve deniz tesislerine potansiyel erişim açısından kapılar açarak Akdeniz'deki varlığını güçlendirmektedir. Dördüncü olarak Libya hükümetiyle daha yakın bağların kurulması, Rusya'ya bölgesel meselelerde siyasi nüfuz kullanma yolları sağlamaktadır. Son olarak Rusya'nın Libya'da artan nüfuzu, Batı'nın Akdeniz'deki varlığına karşı stratejik bir denge görevi görmektedir. Bu, Rusya'nın, Libya'nın geniş kıyı şeridi ve potansiyel deniz üsleri tarafından kolaylaştırılan, Akdeniz'deki potansiyel bir sıcak su limanına yönelik tarihsel arayışıyla uyumludur ve sonuçta Rusya'nın daha geniş jeopolitik hedeflerini ilerletmektedir. Sonuç olarak Rusya, tarih boyunca Libya'yı, sıcak denizlere inme politikasıyla uyumlu olarak, Akdeniz'deki nüfuzunu genişletmek için bir fırsat olarak görmüştür. Rusya'nın Libya ile tarihsel ilişkisinin temeli de bu fırsatlara ve onun sıcak deniz bölgesindeki arayışına dayanmaktadır.

2.1 Rusya ve Libya İlişkilerinin Tarihsel Geçmişi

2.1.1 SSCB Dönemi

Rusya, 1969'da Libya'nın Batı yanlısı monarşisini deviren Kaddafi rejimi ile yakın ilişkiler geliştirmiş, bununla birlikte, Libya-Sovyet ilişkileri her zaman çok derin askeri ve ekonomik iş birliğini içermiştir. SSCB, Libya'nın ana askeri donanım tedarikçilerinden olmuş, 1974'teki ilk anlaşmanın ardından binlerce tank, zırhlı araç, silah ve savaş helikopteri gönderilmiştir (Metz, 1989, s. 275). Libya askeri cephaneliği, Sovyet malzemelerinin yüzde 90'ını oluşturmuş ve ihracat, Rusya'ya yılda yaklaşık 100 milyon dolar getirirken, Libya giderek daha fazla borç almıştır (Bennett, 1985, s. 753).

Kaddafi rejiminin politikası, herhangi bir tedarikçiye bağımlı kalmadan mümkün olduğu kadar çok ülkeden silah temin etmektir (Lutterbeck ve Engelbrecht, 2009, s. 397). Ancak hem İngiltere hem de ABD, Kaddafi'ye sağladığı silah kapasitesini giderek azaltmıştır (Cordell, Barbour ve Brown, 2022). İki ülke 1970'ler boyunca Libya'ya sınırlı miktarda askeri teçhizat ihraç etmeye devam

etmiş, ancak 70'lerin sonlarında Kaddafi'nin özellikle İsrail'e karşı terörizme verdiği destek ABD ve İngiltere'nin Libya ile ilişkilerini zayıflatmıştır. 1984'te bir İngiliz polis memurunun, Londra'daki Libya Büyükelçiliği'nin önünde öldürülmesinin ardından İngiltere ile diplomatik ilişkiler askıya alınmıştır (Shirbon, 2017). Böylece İngiliz ve ABD'li silah tedarikleri daha güvenilmez hale geldikçe, Libya artan silah talebini karşılamak için başka devletlere yönelmiştir.

1970'lerin başından itibaren Kaddafi, SSCB'nin ana tedarikçisi haline gelmesiyle, büyük bir silah alışverişi başlamıştır (Metz, 1989, s. 16). SSCB'nin Akdeniz'de müttefik arayışı ve Batılı güçlerin bölgedeki askeri faaliyetlerine karşı koyma isteği bu bağlamda gerçekleşmiştir. 1975 yılında SSCB, Libya'ya silah tedariki ve önemli askeri danışmanlık sağlayarak sıcak denizlere bir adım daha yaklaşmış, bu süreçte Kaddafi, Libya'nın SSCB'ne askeri üslerin kullanma iznini verdiğini açıklamıştır (Bruce, 1982, s. 134).

Sovyet-Libya ortaklığı askeri iş birliğinin yanı sıra ekonomik bağları da kapsıyordu. SSCB, endüstriyel tesislerin inşası ve petrol ve doğal gaz kaynaklarının geliştirilmesi de dahil olmak üzere çeşitli altyapı projelerinde Libya'ya yardım ederek ekonomik karşılıklı bağımlılığı daha da sağlamlaştırmıştır. Kaddafi, Libya'ya yaklaşık bin Sovyet mühendisi ve askeri eğitmeni getirmek, yeni ve daha modern füze üsleri inşa etmek için sözleşmeler imzalamıştır (Fasanotti, 2016). Aynı yıllarda Libya topraklarında 11.000'den fazla Rus askeri belirmiş ve bazı kaynaklara göre Rusya, çeşitli çatışmalarda Kaddafi'nin ordusuyla yan yana yer almıştır (Barmin, 2016). Kaddafi'nin yaptığı geziler daha sonra 1981 ve 1985'te tekrarlanmıştır (Dakheel, 2014, s. 17,28).

Tablo 5. SSCB dönemi Rusya'nın Libya'daki motivasyonları

Motivasyonlar	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	-Askeri teçhizat ve eğitim -Ticaret anlaşmaları -Altyapı ve enerji projeleri	-Askeri iş birliği anlaşması (1972) -Enerji hatları ve boru hatlarının geliştirilmesi	-Libya pazarlarına erişim -Libya'nın istikrarına bağımlılık ve kaynak dalgalanmalarına karşı potansiyel hassasiyet
Siyasi Motivasyonlar	Jeopolitik Etki	-Kaddafi rejimine askeri teçhizat sağlanması (tanklar, zırhlı araçlar, helikopterler) -Libya askeri üslerine erişim sağlanması	-Batı etkisine karşı koyuldu -Genişletilmiş Sovyet alanı -Kazanılan siyasi nüfuz -Batı ile artan çatışma riski -Uzun vadeli kazanımların sınırlı olması -Sovyetlerin çöküşü bağları zayıflattı

Tablo 5’te görüldüğü gibi Rusya, SSCB döneminde Libya’da sıcak denizlere inme politikasını ilerletmek için Akdeniz’deki ekonomik çıkarları ve sıcak su limanlarını güvence altına almayı amaçlayan askeri teçhizat ve eğitim, ticaret anlaşmaları ve altyapı projelerinin sağlanması yoluyla ekonomik ve siyasi hedefleri öne çıkaran ikili bir strateji izlemiştir. Siyasi açıdan SSCB, Kaddafi rejimini destekleyerek ve askeri üslere erişim sağlayarak Batı etkisine karşı koymaya ve jeopolitik erişimini genişletmeye çalışmış, ancak Batı ile çatışma riskinin artması ve Sovyetler Birliği’nin çöküşü yüzünden sıcak denizlere inme politikası sınırlanmıştır.

2.1.2 SSCB Sonrası Dönem

SSCB sonrası dönemde, Rusya’nın Libya ile ilişkileri uluslararası olaylardan, özellikle de Libya’nın 1988’de bir ABD uçağı ve bir Fransız yolcu uçağının bombalanması olayına (Lockerbie Faciası) karıştığı yönündeki suçlamalardan önemli ölçüde etkilenmiştir. Buna cevaben, ABD, Büyük Britanya, İrlanda ve Fransa liderliğindeki BM Güvenlik Konseyi, Ocak 1992’de Libya’yı bu olayların araştırılmasında iş birliği yapmaya çağıran kararı kabul etmiştir. Ancak Libya’nın reddi, Şubat 1992’de bir kararla hava yolculuğunu, askeri-teknik iş birliğini ve diplomatik misyonları etkileyen ekonomik yaptırımların uygulanmasına yol açmıştır. Bunu takip eden Ekim 1993’teki karar, yaptırımları artırmış, Libya’nın yurtdışındaki varlıklarını dondurmuş ve hava taşımacılığı ambargolarını sıkılaştırmıştır. Bu önlemler Libya ekonomisini önemli ölçüde etkileyerek milyarlarca dolar civarında olduğu tahmin edilen bir kayba neden olmuş, petrol üretiminde düşüşe yol açmıştır. Libya’nın petrol üretiminin üçte ikisini kontrol eden Libya Ulusal Petrol Şirketi, petrol sahası koşullarını ve rafineri kapasitelerini etkileyen yaptırımlar nedeniyle zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik durum kötüleştikçe Libya’nın dış politikasında da ayarlamalar yapılmıştır. Rusya, petrol, gaz, elektrik ve ulaştırma altyapısındaki ortak projeleri askıya almış, Rus ticaretinin Batı Avrupa ülkelerine kayması Rusya-Libya ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir (Davenport, 2021; Ishetiar, 2019; “Timeline: Lockerbie bombing”, 2022).

Boris Yeltsin, 1999 yılında Libya’ya yönelik Rus yaptırımlarını askıya almış, ancak ABD’nin yaptırımları yerinde kalmıştır (Katz, 2008, s. 123). 2000’li yıllarda başa gelen Putin ise bugüne kadar Libya’yı ziyarete giden tek Rus başkanı olmuş

(“RUSSIA/LIBYA: Putin visit ”, 2008), askeri ve ekonomik konularda imzalanan sözleşmelere karşı Libya’nın borçlarını sildirmiştir (“Russia cancels Libyan debt, eyes arms deals”, 2008).

Tablo 6. SSCB sonrası Rusya'nın Libya'daki motivasyonları

Motivasyonlar	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	-Libya petrol ve gaz kaynaklarına erişim	Petrol, gaz, elektrik ve ulaşım altyapısında ortak projeler	-Libya petrol rezervlerine erişim -Enerji ihracatının çeşitlendirilmesi -Bölgedeki ekonomik nüfuz - <i>Değişken Libya pazarına bağımlılık</i> - <i>Yaptırımlara karşı hassasiyet</i>
Siyasi Motivasyonlar	-Jeopolitik Genişleme -Diplomatik ilişkiler	-Askeri iş birliği ve potansiyel üs erişimi -Kaddafi gibi dost rejimlere destek -Batılı olmayan ülkelerle ilişkiler kurmak	-Ortaklıkların çeşitlendirilmesi, Batı'ya bağımlılığın azaltılması -Geliştirilmiş uluslararası duruş, artan iş birliği fırsatları -Arttırılmış askeri esneklik, stratejik avantaj - <i>Bölgesel çatışmalara karışma riskinin artması, uluslararası anlaşmaların potansiyel ihlali</i> - <i>Sınırlı somut faydalar, Batı'dan diplomatik izolasyon riski</i>
Askeri Motivasyonlar	Silah Satışı	Libya'ya gelişmiş askeri teçhizat tedariği	-MENA bölgesinde güvenli stratejik dayanak -Askeri bağların güçlendirilmesi - <i>Bölgesel çatışmaları körükleme riski, insan hakları ihlalleri potansiyeli</i>

Tablo 6’da görüldüğü gibi Rusya, SSCB sonrası Libya’da sıcak denizlere inme politikasını ekonomik, siyasi ve askeri yollarla sürdürmüştür. Ekonomik açıdan, Libya petrolüne erişimi güvence altına almayı amaçlayan ortak projelere rağmen değişken koşullara ve yaptırımlara bağımlılık riski oluşturmuştur. Siyasi açıdan diplomatik ilişkiler ve askeri iş birliği, ortaklıkları çeşitlendirmeyi ve Batı’ya bağımlılığı azaltmayı amaçlamış, ancak artan bölgesel çatışma riski ve diplomatik izolasyon zorluklar yaratmıştır. Gelişmiş askeri teçhizat tedariği, sıcak denizlere inme politikasına uygun olarak MENA bölgesinde stratejik bir yer edinmeyi amaçlamış, ancak etik kaygılar ve olası çatışmalar dezavantaj oluşturmuştur.

2.1.3 Arap Baharı Sonrası Dönem

2010’da Orta Doğu’da yükselen Arap Baharı Libya’yı da etkilemiş, Kaddafi rejimi ayaklanmaları bastırmak için güç kullanmasıyla isyanlar iç savaşa dönüşmüştür. Ardından uluslararası toplum bu durumu çözmek için BM çatısı altında bir çözüm istemiş, görüşmelerden sonra BMGK ülkeleri Libya’ya uyarı göndermiş, daha sonra askeri müdahale kararı alınmıştır (Suyundikov, 2020). Bu durumun sonucunda, Kaddafi rejimi altında birçok sivil hayatını kaybetmiş ve Mart 2011’de BMGK tarafından Libya hükümetinin sistematik saldırıları "insanlığa karşı

suç" olarak nitelendirilmiştir. BMGK'nın aldığı kararın oylamasında 10 ülke "evet" derken, Çin ve Rusya dahil olmak üzere 5 ülke "çekimser" oy kullanmıştır. Rusya'dan Libya'ya herhangi askeri silah ve mühimmat tedariğinin yasaklandığı da bildirilmiştir. Bu sürecin ardından Libya'ya askeri operasyon başlatılmıştır (Erdurmaz, 2012, s. 61). O dönemde Rusya Devlet Başkanı Dmitry Medvedev'in 1973 sayılı BM Güvenlik Konseyi'nin Libya üzerinde uçuşa yasak bölge getirilmesine ilişkin kararını veto etmeyi reddetmesine rağmen Libya siyasi güçlerinin gözünde Rusya'nın olumlu bir imajı vardır. Bu nedenle, mevcut Libya ihtilafının tarafları, Suriye muhalefeti gibi Rusya'ya karşı herhangi bir önyargı veya reddetmeye sahip değildir (Semyonov, 2020).

Rusya'nın 2011'den sonra Libya'ya yönelik politikası ve müdahalesi çeşitli alanlarda etkisini göstermiştir. Libya'da sürdürülebilir bir siyasi çözüm ve istikrar elde etme çabalarıyla birlikte Kaddafi'nin 2011'de yakalanıp idam edilmesiyle başlayan bu süreçte, Libya demokratik seçimlere yönelmiş ve ılımlı bir hükümet kurulmuştur. Ancak, silahlı grupların dağıtılmaması ve milisler arasındaki çatışmaların artması sonucunda hükümet kontrolü zayıflamıştır (Gumuchian, 2012).

2012 Temmuz'unun sonunda, devrim sonrasındaki ilk genel seçimler gerçekleştirilmiş ve Ulusal Geçiş Konseyi (NTC), kurucu meclis niteliğindeki Milli Genel Kongre'ye görevini devretmiştir. Ancak, devrim sırasında silahlı mücadeleye giren birçok grup, silah bırakmayı reddetmiş ve ülkedeki çatışma durumu sona ermemiştir (Düzsöz, 2021, s. 309). Trablus'u işgal eden İslamcı milislerin etkisiyle Temsilciler Meclisi Tobruk'a taşınmış ve böylece ülke ikiye bölünmüştür. Uzun süren müzakereler sonucunda kabul edilen Libya Siyasi Anlaşması, General Hafter tarafından geçersiz ilan edilerek darbeyle sonuçlanmıştır (Kökçam, 2020).

2014 yılında Hafter, Libya Ulusal Ordusu (LNA) tarafından Bingazi ve çevresindeki İslamcı militan gruplara yönelik Onur Operasyonu'nu başlatarak ülkedeki kontrol savaşını arttırmıştır (Tawil, 2014). Libya'daki durum bölgesel ve siyasi çizgileri aşarak karmaşık hale gelmiştir. Her koalisyon kendi yönetim kurumlarını oluşturmuş, askeri liderler belirlemiş, Libya iç bölünmelere ve parçalanmaya maruz kalmıştır ("Civil Conflict in Libya", 2023).

2018'de Hafter Suriye'deki bir uçak gemisinde Rus askeri yetkilileriyle bir araya gelmiş ve LNA'ya silah tedarik etme olasılığını tartışmıştır (Tanchum, 2018). Rusya'nın bu süreçte Hafter'e desteği devam etmiştir. 2020'de LNA sözcüsü, Rusya'nın Libya'ya müdahale etmesini talep etmiş ("Timeline of the Second Libyan Civil War", 2023) ve yine aynı yılda Sirte'de Wagner Grubu'na bağlı Rus paralı askerlerinin varlığı tespit edilmiştir ("Libya says Russian mercenaries seen inside Sirte school", 2020). Bu durum, Libya'nın iç savaş ve istikrarsızlıkla mücadele ettiği süreci daha da karmaşık hale getirmiştir. Uluslararası toplumun çabaları, Libya'da bir çözüm bulma ve birleşik bir hükümet kurma amacıyla yapılan BM önderliğindeki görüşmelerle sürmüştür (*The Situation in Libya: Reflections on Challenges and Ways Forward*, 2022). Bunun yanı sıra çeşitli yabancı devletler, farklı tarafları destekleyerek Libya'ya ilgi göstermiştir. Mısır, Suudi Arabistan, BAE, Fransa ve Rusya, Hafter'ın LNA'sına destek verirken, Türkiye, Katar ve İtalya, BM destekli GNA'yı desteklemiştir (Allahoum, 2020).

Rusya Wagner Grubu aracılığıyla Libya'da bir varlık göstermektedir ("Civil Conflict in Libya", 2023). Bu bağlamda Libya, Akdeniz'e kıyısı olan stratejik bir ülke olarak, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası açısından önemli bir bölgedir. Rusya'nın Libya'ya verdiği askeri destek, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırmayı ve bölgedeki jeopolitik dengeleri lehine çevirmeyi amaçlamaktadır. Libya Ulusal Ordusu'na Wagner Grubu aracılığıyla sağlanan askeri destek, Rusya'nın bölgedeki varlığını güçlendirmek ve stratejik çıkarlarını korumak için bir araç olarak kullanılmaktadır.

Tablo 7. Arap Baharı sonrası Rusya'nın Libya'daki motivasyonları

Motivasyonlar	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	-Libya petrol ve gaz kaynaklarına erişimin güvence altına alınması	-Birleşik bir Libya hükümetiyle gelecekteki potansiyel iş anlaşmaları	-Rus şirketlerinin gelirlerinin artması, yeniden yapılanma sözleşmeleri -Değişken Libya pazarına bağımlılık, yaptırımlara karşı hassasiyet, uzun vadeli yatırımları engelleyen potansiyel istikrarsızlık
Siyasi Motivasyonlar	-Gruplarla diplomatik ilişkiler -Dış güçlerin dengelenmesi	-Libya iç savaşına katılım -Hafter'e verilen destek	-Batı müdahalesine karşı çıktı -Bölgesel nüfuzu artırdı -Batı ile artan gerilim -Vekalet savaşının tırmanma potansiyeli -Siyasi sonuçlar üzerinde sınırlı kontrol
Askeri Motivasyonlar	-Askeri Danışmanlık	-Wagner Grubu paralı askerleri -LNA'ya gelişmiş askeri teçhizat tedariki	-MENA bölgesinde güvenli stratejik dayanak -Askeri çatışma riskinin artması -Uzun vadeli varlığı sürdürmenin zorlukları

Tablo 7’de görüldüğü gibi Arap Baharı sonrası Rusya’nın Libya’daki ekonomik, siyasi ve askeri stratejileri, sıcak denizlere inme politikasıyla uyumludur. Ekonomik olarak Rusya, Libya petrol ve gaz kaynaklarına erişimi güvence altına almayı ve birleşik bir Libya hükümetiyle iş anlaşmaları yapmayı amaçlıyor. Ayrıca mevcut sözleşmeleri yeniden yapılandırarak Rus şirketlerinin gelirlerini artırmayı hedefliyor. Ancak bu çabalar, değişken Libya pazarına bağımlılık, uluslararası yaptırımlara duyarlılık ve uzun vadeli yatırımları engelleyebilecek potansiyel istikrarsızlık gibi zayıflıkları da beraberinde getiriyor. Siyasi olarak Rusya, Libya’daki çeşitli gruplarla diplomatik ilişkiler kurmak ve ülkede mevcut yabancı güçleri dengelemekle ilgilenmektedir. Rusya, Libya’ya katılımıyla bölgesel nüfuzunu genişletmeyi hedeflerken Batı ile bağların kötüleşmesi ve büyüyen bir vekalet savaşını körükleme riskiyle karşı karşıyadır. Askeri olarak Rusya, Hafter’e paralı askerler ve gelişmiş askeri teçhizat sağlayarak stratejik bir dayanak noktası arayışındadır. Ancak bu yaklaşım çatışma riskini arttırabilir, Rusya Libya’da varlığını uzun vadede sürdürmede zorlanabilir.

2.2 Rusya’nın Libya’daki Motivasyonları

2.2.1 Ekonomik Motivasyonlar

Rusya ve Libya arasındaki ekonomik ilişki, geçmişten günümüze çeşitli siyasi ve ekonomik koşullara bağlı olarak değişse de sıcak denizlere inme politikasının bir parçasıdır. Bu nedenle bu ilişkinin tarihsel evrimini anlamak önemlidir. Soğuk Savaş döneminde, Sovyetler Birliği ile Mağrip ülkeleri arasındaki ticaret ve ekonomik ilişkilerin temelini, Sovyet askeri teçhizatının sağlanması ve bölgedeki askeri personelin eğitimi oluşturmuştur. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği ile Libya arasında 1972’de imzalanan askeri iş birliği anlaşması, bu ilişkinin bir yansımasıdır. Aynı dönemde, 1970’lerden 1980’lere kadar Libya ile gerçekleşen ticari ve ekonomik iş birliği yaklaşık bir milyar dolarlık bir hacme ulaşmıştır (Al-Ammari ve Aleksandrovna Nikolaeva, 2020). 1986’ya gelindiğinde, aktif Sovyet-Libya iş birliği sayesinde Libya, Sovyet S-75 Volga, S-125 Pechora, 2K12 Kvadrat ve S-200VE Vega hava savunma sistemleriyle silahlandırılmıştır (A.I, 2007).

SSCB Libya’nın altyapı ve enerji sektörlerinde birçok stratejik projeye yatırım yapmıştır. Bu önemli projelerden biri, Libya’da bilimsel araştırma ve nükleer teknolojinin geliştirilmesini öngören Tadjoura Atom Araştırma Merkezi’nin inşası olmuştur (Gileva, 2019). Aynı dönemde elektrik hatları ve gaz

boru hattı inşa edilmiş, yaklaşık 130 petrol üretim kuyusu açılmış; 3,5 milyon hektarlık alanda toprak, jeobotanik ve çevre çalışmaları yapılmış; gaz endüstrisinin, yüksek gerilim elektrik ağlarının ve makine mühendisliği işletmelerinin geliştirilmesine yönelik planlar geliştirilmiştir (Evtuşenkov, 2005). Buna ek olarak SSCB, Libya ile iş birliği yaparak gaz endüstrisi, yüksek voltajlı elektrik şebekeleri ve makine mühendisliği sektörleri için planlar geliştirmiş, Misurata kentindeki metalurji kompleksinin yıllık 1,67 milyon tona kadar üretim kapasitesine sahip ikinci aşaması için bir fizibilite çalışması hazırlanmış ve SSCB'nin Libya'nın endüstriyel büyümesine verdiği desteği göstermiştir (Klimentiev, 2008).

Soğuk Savaş sona erdiğinde, Rusya ve Libya ilişkileri kötüleşmiş, 1992'de Rusya, Libya'ya karşı BM yaptırımlarını desteklemesi bu ikili ilişkilerin uzun süreli bir şekilde bozulmasına neden olmuştur (Ishetiar, 2019). Rusya'nın Orta Doğu politikasını eski haline getirme umuduyla Putin, Libya ile ilişkileri yeniden kuran ilk kişi olmuştur. Nisan 2008'de Trablus'u ziyaret ederken, Putin, Libya'nın 4,5 milyar dolarlık borcunu silmiştir (Telatar, 2015, s. 187). Bu hamle sayesinde Rusya, Libya pazarına erişim sağlamış, askeri ve sivil ihracat fırsatlarını değerlendirmiştir (Shchedrov, 2008). Ancak bu yatırım projeleri, Kaddafi rejiminin düşmesinden sonra Trablus'ta uygulanamamış ve bir düzine önemli proje, petrol, inşaat, nükleer enerji ve sağlık gibi alanlarda durdurulmuştur (Kuczynsky, 2019). Rosoboronexport'un 4 milyar dolar kaybetmesiyle, toplam enerji ve silah anlaşmalarının değeri de düşmüştür (Azizi, 2019, s. 97). Ancak Ağustos 2017'de Rusya'ya yaptığı ziyarette Hafter, uygulanacak tüm Rus-Libya silah sözleşmeleri için garantör olmaya hazır olduğunu ilan etmiştir (Merenkova, 2017).

Devrim ve iç savaşın bir sonucu olarak petrol üretimi çöktükten sonra hem üretim hem de ihracat rakamları son zamanlarda kademeli olarak büyümüş, Rus petrol ve gaz şirketleri Libya pazarına geri dönmekle ilgilendiklerini dile getirmişlerdir. 2013'te Rusya merkezli bir petrol ve doğalgaz şirketi olan Tatneft, Libya'nın Ghadames ve Sirte bölgelerinde üstlendiği petrol arama faaliyetlerine yeniden başlama girişiminde bulunmuş; ancak güvenlik nedeniyle 2014 yılının ortalarında sondaj faaliyetlerini askıya almak zorunda kalmışlardır. Buna rağmen şirket, 2021'de yeniden operasyonlara başladığını duyurmuştur ("Tatneft resumes operations in Libya ", 2021). Yine 2017'de diğer bir Rus petrol şirketi Rosneft,

Libya ile az miktarda ham petrol satın almak için bir anlaşma yapmıştır (Lewis, 2017).

2.2.1.1 Pazar

Rusya'nın Libya pazarına olan ilgisi, şirketlerinin Libya'da mal ve hizmet satışı yapma potansiyelinin yanı sıra Libya'nın Rus ürün ve hizmetleri için kazançlı bir pazar olarak ortaya çıkma ihtimalinden kaynaklanmaktadır (“Libya at the crossroads”, 2023). Ancak Libya'daki iç savaş, ülke içinde operasyon yürütmeye çalışan Rus şirketleri için önemli zorluklar yaratmaktadır. Buna rağmen Rusya, ulaşım, enerji ve iletişim sistemlerini geliştirmeyi amaçlayan liman ve denizcilik altyapısına yatırım yapmak için Libya'nın stratejik konumundan yararlanmaktadır. Dikkate değer yatırımlar arasında 2008 yılında Sirte'den Bingazi'ye uzanan demiryolu projesi (Zaptia, 2023) yer almaktadır. Ayrıca Rusya, 2021 yılında Libya'ya 332 milyon dolar mal ihraç etmiştir. Başlıca ihracatlar plastikler (339,70 bin dolar), eczacılık (178,26 bin dolar) ve tarım ürünlerinden (249,86 milyon dolar) oluşmaktadır. Yıllık ihracat değeri, 1996'da 68,4 bin dolarken 2021'de 332 milyon dolara yükselerek önemli bir büyüme yaşamıştır (“Russia Exports to Libya”, 2024).

Rusya, Akdeniz'deki bağlantı ve ticaret yollarını güçlendirecek olan Libya limanlarının erişimine büyük ilgi göstermektedir. Rusya Federasyonu Konseyi Savunma İşleri Komitesi Başkanı Viktor Bondarev, Rusya'nın asıl odak noktasının Libya'nın Tobruk kentinde bulunan derin deniz limanında askeri üs kurmak olduğunu belirtmiştir (“U.S. Releases More Details About MiG-29s, Su-24s It Says Were Flown To Libya”, 2022). Bu bağlamda asıl hedef, Libya kıyısı boyunca bir liman ağı kurarak Rusya ile Avrupa, Afrika ve Ortadoğu gibi küresel pazarlar arasında doğrudan bağlantıları kolaylaştırmaktır. Böylece Rusya, Batılı ulusların bölgedeki hakimiyetine meydan okuyarak ticareti ve Akdeniz'deki nüfuzunu arttırmayı amaçlamaktadır (Yachyshen, 2020).

2.2.1.2 Enerji

Libya, dünyadaki petrol rezervleri bakımından beşinci Arap ülkesidir ve rezervleri OPEC 2021 raporlarına göre yaklaşık 48 milyon varildir. Tahminler, yaklaşık 1,5 milyar metreküp doğalgaz rezervinin varlığını ortaya koymuştur (“OPEC : Libya”, 2021). Rusya'nın Libya petrol ve gaz sektöründeki rolünü

geliştirmek ve Rusya'ya üretim ve ihracatında etkili yetenekler kazandırmak, Rusya'nın hedefleri arasındadır. Libya'daki petrol ve gaz sektöründeki güçlü varlığı, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının bir bileşeni olarak hem ekonomik hem de stratejik açıdan önemli bir rol oynamaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olmak, Rusya'nın enerji güvenliğini sağlamak ve enerji ihracatını çeşitlendirmek için önemli bir adımdır. Ayrıca, Akdeniz'de deniz yollarını kontrol etme ve bölgedeki diğer büyük güçlerle rekabet etme konusunda Rusya'ya daha fazla hareket alanı sağlamaktadır.

Rusya'nın Libya'daki stratejik çıkarları Hafter'in ülkenin petrol sektörü üzerindeki kontrolüyle yakından bağlantılıdır. Libya'nın petrol rezervlerinin küresel enerji piyasasında önemli bir rol oynamasıyla, Hafter'in kontrolü Rusya'ya bu değerli kaynaklar üzerinde sıcak denizlere erişim sağlamaktadır (Arnold, 2020). Rusya, Hafter'in kontrolünden yararlanarak şirketleri için ekonomik kazanımlar sağlarken enerji güvenliğini arttırmakta ve Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesinde jeopolitik nüfuz sağlamaktadır (Bahgat, 2021; Cordesman, 2023). Örneğin 2020 yılında Haftar, Rusya'nın desteğiyle doğu Libya'da Es Sider ve Ras Lanuf gibi büyük terminallerdeki üretimi kesintiye uğratmıştır ("Three Libyan Oil Terminals Resume Work After Months-Long Blockade", 2020). Bu hamle, Libya'nın petrol üretiminde azalmaya yol açarak küresel enerji piyasalarında dalgalanma etkisine ve petrol fiyatlarında artışa neden olmuştur ("Libya Oil Company: Russian Mercenaries Enter Major Oil Field", 2020). Bu fırsatı değerlendiren Rusya, Doğu Libya'da petrol sahası geliştirme ve bakımına yönelik sözleşmeler imzalayarak bu durumdan yararlanmıştır. Başta Rosneft olmak üzere Rus petrol şirketleri, artan talepler nedeniyle kârlar yaşamıştır (Clarck, 2020). Bu strateji ile Rusya yalnızca Libya petrol rezervlerine erişim sağlamakla kalmamış, aynı zamanda enerji ihracatını da çeşitlendirerek Avrupa olan bağımlılığı azaltmıştır. Böylece Hafter'in Libya'nın petrol sektörü üzerindeki kontrolü, Rusya'ya ekonomik, enerji güvenliği ve jeopolitik faydalar sağlayarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki konumunu sağlamlaştırmıştır.

2.2.2 Siyasi Motivasyonlar

2.2.2.1 Jeopolitik Etki

1.759.540 km² yüzölçümüne sahip olan Libya'da Akdeniz'in ılımanlaştırdığı bir Akdeniz iklimi vardır. Kuzey Afrika'da bulunan Libya, Mısır ve Çad ile 1.300

kilometreden fazla kara sınırına ve Akdeniz boyunca yaklaşık 1.771 kilometrelik kıyı şeridine sahip olup, denizcilik faaliyetleri için geniş fırsatlar sunmaktadır (“Libya”, 2023; Sawe, 2018). Bu erişim Rusya tarafından Akdeniz’de bir deniz varlığı oluşturmak ve sıcak denizlere inme politikasını ilerletmek için kullanılmaktadır. Örneğin Eylül 2023’teki Rusya-Libya görüşmesinde Rus savaş gemilerinin, Tobruk Limanına kalıcı yavaşma hakkı ihtimalinin dile getirilmesi, Rusya’nın bölgede kalıcı bir deniz varlığı kurma isteğinin bir göstergesidir (“Putin’s Move to Secure Libya Bases Is New Regional Worry for US”, 2023).

Akdeniz havzasında merkezi bir konuma sahip olan Libya, Afrika ile Avrupa’yı birbirine bağlayan kritik bir köprü olarak tarihi önem taşımaktadır (Brown, 2023). Stratejik değeri, Akdeniz ile Sahra Altı Afrika arasındaki askeri operasyonlar ve ticaret yolları için merkezi bir üs olma rolünde açıkça görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı’nda ABD bu önemi fark ederek, Trablus yakınlarında Wheelus hava üssünü kurmuştur (“Wheelus Air Base, Libya”, 2011). Bu gibi üsler askeri operasyonların yanı sıra bölgedeki ticaret yollarına erişimi de kolaylaştırmaktadır.

Libya’nın jeopolitik konumu, onu denizcilik faaliyetleri, askeri operasyonlar ve orduların Kuzey Afrika, Güney Avrupa ve Arap Bölgesine hızla konuşlandırılması açısından hayati önem taşımaktadır (Algarni, 2021). Rusya bu stratejik konumu Kuzey Afrika, Güney Avrupa ve Orta Doğu’da askeri kampanyalar başlatmak ve küresel hedeflerini ilerletmek için kullanmaktadır (Gorenburg, 2019). Bu bağlamda Rusya’nın Doğu Akdeniz’de ve Afrika kıyılarında büyüyen deniz varlığı ve operasyonları, sıcak denizlere inme politikasını ilerletmek için Libya’nın konumunu stratejik olarak kullandığını yansıtmaktadır.

2.2.2.2 Karşıt Güçlerin Dengelenmesi

Rusya, sınırlı askeri varlığıyla kritik anlarda olaylara müdahale etme kabiliyetine sahiptir ve bu da ona diplomatik alanda hareket özgürlüğü sağlamakta (“Defense chief inspects Russian Navy’s massive Mediterranean drills - Military & Defense”, 2022), özellikle dünya toplumu ve medya tarafından dikkatle izlenen Libya gibi bir ülkede nüfuzu bulunmaktadır (Bhadrakumar, 2023). Rusya’nın Libya’daki konumu, büyük ölçüde, bölgesel askeri-politik gündemi kendi lehine değiştirme ve

Kuzey Afrika kıyısındaki kendi konumunun güçlendirilmesini diğer bölgelerdeki ulusal sınırların korunmasıyla ilişkilendirme hedefiyle belirlenmektedir.

ABD'nin kendi stratejisini uygulamak için mücadele ettiği yerlerde, Rusya kendi gücünü vurgulamak için diplomatik, ekonomik ve özellikle askeri araçlarını kullanmaktadır. Bu araçlar Rusya'nın sert gücünün birçok bölgede, özellikle Orta Doğu- Kuzey Afrika'da (MENA) belirgin bir şekilde öne çıkmasıdır. Rusya, Afrika ve Orta Doğu'da siyasi ve ekonomik amaçlarına ulaşmak için çeşitli güvenlik boşluklarında sert güç araçlarını (silah satışları, paralı askerler gibi) kullanmaktadır (Arquilla, Borshchevskaya, Bragg ve Devyatkin, 2019, s. 10).

Ekim 2022'de Libya'nın Ghadames ve Sirte Havzalarında yapılan sismik araştırmalar enerji güvenliği konusunda Batının ilgisini çekerken Rusya, Hafter'i desteklemek için stratejik yatırımlar yaparak Libya'nın doğu ve güney bölgelerindeki önemli petrol ve gaz sahalarına erişim elde etmiştir. Rusya'nın Akdeniz Havzası'na yönelik stratejik vurgusu, enerji pazarlarındaki potansiyel rakipleri engellemeye ve bölgedeki ülkelerle iş birlikçi ortaklıklar kurmaya yöneliktir (Hafner, Raimondi ve Bonometti, 2023).

Libya'daki jeopolitik rekabet, bir yanda Rusya, BAE, Suudi Arabistan ve Mısır ile diğer yanda Türkiye, Katar ve İtalya arasındaki daha geniş bir güç mücadelesini yansıtmaktadır. Rusya'nın Libya politikası, sıcak deniz arayışında karşıt güçleri hem siyasi hem de askerî açıdan dengelemeye yönelik bir manevra olarak yorumlanabilir. Rusya, Libya'ya özgü jeopolitik ve ekonomik gerekçeler ile sıcak denizlere inme politikasıyla Akdeniz'deki çıkarlarını korumaya ve rakip güçleri dengelemeye çalışmaktadır ("Libya'daki en önemli siyasi aktörler hangi ülkeler ve kim, ne istiyor?", 2020).

2.2.3 Askeri Motivasyonlar

Kaddafi'nin devrilmesi Libya'ya istikrar getirmemiş, aksine terörist ve silahlı gruplar için bir savaş alanı haline gelmiştir. Kaddafi rejimine saldırıyı başlatan ABD ve Batı ülkeleri, Kaddafi'nin düşüşünden sonra Libya'da bir iktidar boşluğu yaratmıştır (Tekir, 2020, s. 198). Hafter'in Libya'ya dönüşü gergin durumu daha da kötüleştirmiş, kısa süre sonra, Libya'daki çatışma, Türkiye, Mısır, BAE gibi bölgesel güçlerin çekiştiği bir vekalet savaşına dönüşmüştür (Gartenstein-Ross, 2015, s. 8). Rusya, Kaddafi'nin ölümünden en dezavantajlı çıkan devlet olmuş,

Sovyet dönemindeki bir müttefikini ve kazanç sağlayabileceği sözleşmeleri kaybetmiştir (Winer, 2019, s. 15). Rusya, desteğini ağırlıklı olarak Hafter'den yana kullanmış, Libya'daki diğer gruplarla temaslarını sürdürmüştür.

Putin'in çıkarları doğrultusunda hareket eden paralı askerlerden oluşan Wagner Grubu, Hafter'in kuvvetlerine paralı askerler sağlamak için bir araç olmuştur (Sukhankin, 2018, s. 3). Son yıllarda Ukrayna'dan Suriye'ye, Venezuela'ya, Sudan'a, Orta Afrika Cumhuriyeti'ne ve Madagaskar'a kadar çeşitli cephelerde kendini kanıtlamıştır (Berger, 2022). Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2020'de CNN Türk'e verdiği röportaja göre, ülkede 2,500 Wagner Grubu askeri vardır ("Turkish troops headed to Libya, Erdoğan announces", 2020). Ancak Rusya tarafından bu iddiaların tümü reddedilmektedir. Kremlin sözcüsü Valery Zakharov, Wagner Grubu'nun Rus hükümeti, büyükelçilik veya Rus istihbaratıyla hiçbir ilgisi olmadığını dile getirmiştir (Rondeaux, 2020, s. 91)

Libya ordusu, Wagner paralı askerlerinin Sirte ve Al-Jufra hava üslerindeki hareketlerini birkaç kez izlemiş, ayrıca defalarca farklı milletlerden paralı askerler taşıyan uçuşların gelişini izlediğini duyurmuştur. Libyalı tarafların 23 Ekim 2020'de Wagner liderliğindeki yabancı paralı askerleri bu tarihten itibaren üç ay içinde ülkelerinden kovma anlaşmasına rağmen, bu sahada başarısız olmuştur (Başer ve Biçeroğlu, 2022; "Russia's Wagner Group withdraws fighters in Libya to fight in Ukraine ", 2022). Batılı hükümetler ve analistler, Wagner gruplarını Afrika'da insan hakları ihlalleri yapmak ve Suriye, Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad ve yakın zamanda Mali'deki çatışmalara karışmakla suçlamaktadır (*Human rights violations by private military and security companies , particularly the Wagner Group*, 2021; Lyammouri, 2021).

Wagner Grubu ilk olarak 2014 yılında Rusya'nın Kırım Yarımadası'nı ilhakı sırasında Ukrayna'da çalışmıştır (Sukhankin, 2018, s. 9). Wagner, Batılı istihbarat teşkilatları ve haber raporları tarafından, ABD özel danışmanı Robert S. Mueller tarafından 2016 ABD başkanlık seçimlerine müdahale etmekle suçlanan ve analistlerin Kremlin için bir aracı olabileceğini söylediği bir Putin müttefiki olan Rus oligark Yevgeniy Prigozhin ile ilişkilendirmiştir (Mueller, 2019, ss. 16-19).

Rusya, Libya'daki askeri varlığını düşük bir profilde yürüterek, resmi askeri birimler yerine özel güçler gibi paralı askerleri tercih etmiştir. Bu strateji, Rusya'nın Libya'ya resmi bir müdahil olarak görünmemesine ve bu şekilde uluslararası tepkilerin sınırlı kalmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Rusya, Wagner Grubu ile Libya'daki kritik deniz rotalarına daha kolay erişim sağlamış, böylece MENA'da ve dolayısıyla sıcak denizlerde etkisini arttırmıştır.

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası açısından Libya örneği çok yönlü dinamiklere sahiptir. Libya, özellikle geniş petrol rezervleri ve ticaret potansiyeli nedeniyle Rusya için ekonomik bir öneme sahiptir. Wagner Grubu'nun çatışmalara müdahil olması, Rusya'nın Libya'nın istikrarına olan ilgisinin ve ekonomik ve stratejik çıkarlarını koruma arzusunun altını çizmektedir. Jeopolitik olarak Libya, Rusya'nın Akdeniz'de nüfuzu ve bölgedeki güç dinamiklerini dengelemesi için çok önemli bir eksen görevi görmektedir.

2.3 Rusya'nın Libya'daki Varlığının Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorileri Bağlamında İncelenmesi

Mackinder, Spykman ve Mahan'ın jeopolitik teorileri de Rusya'nın Libya'daki yaklaşımını aydınlatmaya yardımcı olmaktadır. Rusya'nın Libya'daki etkisini artırmaya çalışması, Avrasya'nın batı kenarında stratejik bir avantaj elde etmeye yönelik bir girişim olarak görülebilir. Libya'nın Akdeniz kıyısı, Avrasya'nın denizlere erişimini kolaylaştırabilir ve Rusya'nın jeopolitik pozisyonunu güçlendirebilir. Libya'nın jeopolitik konumu, Rusya için stratejik önem taşımaktadır çünkü bu ülke, Rusya'nın yakın coğrafyası ve enerji kaynaklarına olan erişimi açısından kritik bir noktada yer almaktadır. Rusya, Libya'daki varlığını güçlendirerek, sıcak denizlerdeki varlığını korumak istemektedir.

Avrasya'daki Heartland bölgesinin stratejik önemini vurgulayan Mackinder'in teorisi, bu bölgenin kontrolünün küresel hakimiyete yol açacağını öne sürer. Heartland'de yer alan Rusya, tarihsel olarak bu bölgenin kontrolünü ele geçirmiş ve nüfuzunu kıyı ve İç Hilal bölgelerine kadar genişletmiştir. Bu, Rusya'nın sıcak denizlerin coğrafi avantajlarını kullanma ve jeopolitik etkisini genişletme çabasıyla uyumludur. Özellikle Libya'daki Rus politikalarına odaklandığımızda, bu ülkenin Akdeniz kıyılarına sahip olması, Rusya için stratejik bir öneme sahiptir. Akdeniz, sıcak denizlere açılan bir kapı olarak kabul edilir ve

bu bölgeye hâkim olmak, deniz yollarını kontrol etmek ve enerji kaynaklarına erişim sağlamak açısından büyük bir avantajdır. Rusya, Libya'daki politikalarını bu jeopolitik bakış açısıyla şekillendirmiştir. Ayrıca, Libya'daki iç çatışma ve belirsizlikler, bölgedeki jeopolitik karmaşıklığı artırmıştır. Rusya, Libya'daki General Hafter'e verdiği destekle, bu ülkenin geleceğinde etkili bir rol oynamayı hedeflemiştir. Bu, Mackinder'ın teorisi içindeki İç Hilal bölgelerine atıfta bulunabilir, çünkü iç bölgelerdeki istikrarsızlık, dış güçlerin bölgeye müdahalesine ve etki alanlarını genişletmeye yönelik fırsatlar sunabilir.

Libya, Akdeniz kıyısında stratejik bir konumda bulunarak Rimland'ın önemli bir parçasını temsil eder. Deniz gücü ile kara gücü arasındaki tampon bölgede bulunması, Libya'nın jeopolitik açıdan kritik bir konumda olduğunu gösterir. Rimland, Avrasya kıtalarını çevreleyen, denizlere erişimi olan ve zengin kaynaklara sahip bölgeleri ifade eder. Libya'nın coğrafi avantajları, küresel jeopolitik açıdan önemini artırır ve deniz ticareti ile enerji taşımacılığı açısından hayati bir geçiş noktasında bulunmasını sağlar. Spykman'ın teorisine göre, Rimland'ın kontrolü denizlere olan erişim avantajıyla birlikte küresel siyasette belirleyici bir etkiye sahip olmayı mümkün kılar. Bu bağlamda, Rusya gibi deniz yolu ticaretine ve Akdeniz'deki stratejik konumuna büyük önem veren ülkeler için Libya gibi Akdeniz'de bulunan ülkeler stratejik birer hedef olabilirler. Rusya'nın Libya'daki artan varlığı, deniz erişim stratejisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Libya'nın coğrafi olarak Akdeniz'e hâkim bir konumda olması, Rusya'nın küresel hakimiyet arayışlarına uygun bir zemin sunar. Rimland, Sahra Çölü'nün güneyinden Akdeniz'e kadar uzanan ve stratejik açıdan büyük öneme sahip bir coğrafi alanı ifade eder. Libya da bu stratejik bölgede yer almaktadır. Rusya'nın Akdeniz bölgesinde gücünü artırma ve sıcak denizlerde var olma hedefi, Libya'daki artan etkinliğiyle birlikte daha fazla belirginleşir.

Mahan'ın Deniz Hakimiyeti Teorisi, deniz gücünün ulusal güç için kritik olduğunu ve denizlerin kontrolünün ekonomik refah, güvenlik ve küresel etki açısından hayati öneme sahip olduğunu vurgular. Rusya'nın Libya'daki politikaları, deniz gücü ve deniz yollarının kontrolünün stratejik bir parçasını oluştururken Mahan'ın teorisiyle uyumlu bir şekilde değerlendirilebilir. Rusya'nın Libya'ya olan ilgisi, ülkenin zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine erişim ve bu kaynakların ekonomik iş birliği yoluyla kullanılmasını içerir. Mahan'ın teorisi, güçlü bir

donanmanın deniz ticaret yollarını koruyarak kaynaklara güvenli bir şekilde ulaşmayı sağladığını öne sürer. Rusya'nın Libya'daki enerji kaynaklarına yatırım yapması ve petrol sahalarına ortaklık kurması, deniz yollarının kontrolünün ekonomik açıdan kritik olduğunu göstermektedir. Ayrıca Rusya, Libya'daki siyasi dinamikleri etkileyerek kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme çabası içindedir. Deniz Hakimiyeti Teorisi, deniz gücünün uluslararası etkide ve ticarete oynadığı temel rolü vurgular. Rusya'nın Libya'daki Wagner Grubu ve silah tedariki aracılığıyla General Khalifa Haftar'a verdiği destek, deniz gücünün jeopolitik etkilerini yansıtır. Bu, Rusya'nın Libya'daki siyasi dengeleri kendi lehine çevirme çabasının bir parçasıdır.

Sonuç olarak Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası çerçevesinde Libya'daki politikaları, stratejik bir biçimde sıcak denizlere açılan kapılardan biri olan Akdeniz'deki varlığını güçlendirmeye yönelik bir odaklanma noktasını temsil etmektedir. Libya'nın jeopolitik konumu, Rusya için büyük bir önem arz etmektedir, çünkü bu ülke, Akdeniz'in kıyısında yer alarak denizlere erişim avantajını sunmaktadır. Akdeniz, deniz gücünün ve enerji kaynaklarına ulaşımın anahtarını sunar ve bu nedenle Rusya, bu bölgede etkili bir varlık gösterme çabası içerisinde. Libya'daki iç çatışma ve belirsizlikler, Rusya'nın Akdeniz'deki stratejik konumunu daha da önemli kılarak, sıcak denizlere inme politikasının bir parçası olarak bu bölgedeki etkisini artırma amacı doğrultusunda hareket etmektedir. Bu bağlamda, Rusya'nın Libya'daki politikaları, Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorileri ile uyumlu bir şekilde, sıcak denizlere inme stratejisinin bir yansıması olarak görülebilir. Bu politikalar, Rusya'nın Akdeniz'deki jeopolitik etkisini artırmayı hedeflediğini işaret ederken, böylece bölgede etkili bir rol oynamak istediğini açıkça ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3 RUSYA’NIN SICAK DENİZLERE İNME POLİTİKASI BAĞLAMINDA SURİYE ÖRNEĞİ

Bir devletin dış politika stratejisi, hedeflerine ulaşılmasını sağlamak için belirli bir dizi araç ve yol içerir. Belirli bir amaca hizmet etmeye yardımcı olacak müttefikler veya geçici ortaklar aramak her zaman bu stratejinin önemli bir parçası olmuştur. Geçmişte bu durum güçlü bir devletle ittifak kurmakla ilgilenen "daha küçük" devletlerin amacıyken SSCB'nin çöküşünden bu yana uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan dengesizlik, küresel siyasette büyük devletlerin, küçük devletler kadar çeşitli türlerde ittifaklar ve ortaklıklar kurmakla ilgilendiğini göstermiştir (Aksenyonok, 2020).

Günümüzde Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası Ortadoğu'ya odaklanılarak ve bölgedeki ilişkileri güçlendirilerek uygulanmaktadır. Ortadoğu'nun jeopolitik önemi ve bölgedeki istikrarsızlıktan kaynaklanan tehditler, Rusya'nın siyasi dönüm noktalarıyla birlikte bölgedeki varlığını güçlendirmesini ve çeşitli tedbirler alarak dış müdahalelere karşı önlem almasını gerektirmiştir (Aksenyonok, 2020).

Rusya, Suriye hükümetini, özellikle Esad liderliğinde destekleyerek çıkarlarını korumayı, Batılı güçlerin bölgedeki hakimiyetine meydan okumayı ve Rusya'nın bölgedeki önemli bir aktör olarak konumunu güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu jeopolitik etki, Rusya'nın Akdeniz'deki varlığını ve ilgi düzeyini artırarak sıcak denizlere inme politikasıyla uyumlu bir şekilde ilerlemektedir. Suriye'nin önemli enerji kaynaklarına ve ulaşım yollarına yakınlığı, Rusya'nın bölgedeki çıkarlarına başka bir boyut katmaktadır.

3.1 Rusya ve Suriye İlişkilerinin Tarihsel Geçmişi

3.1.1 SSCB Dönemi

Rusya-Suriye ilişkileri, modern Rus ve Suriye devletlerinin kurulmasından çok öncesine kadar uzanmaktadır. Rus tüccarlar ve hacıların din ve ticaret nedenleriyle Levant'a seyahat ettikleri 10. ve 11. yüzyıllara kadar etkileşimler kaydedilmiştir (Bartz, 2013, s. 61). Bu uzun kültürlerarası etkileşim sosyal bağlar oluştursa da 1917'de Ekim Devrimi ve SSCB'nin kurulmasıyla iki bölge arasındaki

siyasi ilişkiler büyük ölçüde değişmiştir. Bununla birlikte, Sovyet hükümetinin ilgilendiği şey, Orta Doğu'daki komünist hareketlerin gelişmesi olmuştur (Bischof, 1976, s. 344). İdeolojik olarak Sovyetler, kapitalist güçler tarafından sömürgeleştirilen ve ezilen halklar olarak gördükleri kişilerle özdeşleşmiş ve onları desteklemişlerdir. Bu amaçla, SSCB Bolşevik tarzı ayaklanmalara ilham verme ve dostane komünist hükümetlerin gelişimini destekleme ümidiyle bölgeyi etkilemeye çalışmışlardır (Bartz, 2013, s. 60).

Rusya'nın Orta Doğu'da geliştirdiği ilişkilerin başında Suriye ile kurdukları ilişkiler vardı. İlk başta Bolşevik hükümetinin Suriye ile ilişkisi tutarsızdı. Kuruluşundan kısa bir süre sonra Suriye devleti üzerinde nüfuz kazanmak isteyen Rusya, Suriye ile diplomatik bağlantılarını 1944 yılında, daha ülke resmen bağımsız bir devlet olarak 17 Nisan 1946'da tanınmadan önce kurmuştur (İpek ve Güler, 2021, s. 78). Rusya bölgede zaten bir miktar siyasi varlık kazanmış ve bu açık siyasi destek, ilişkilerini olumlu yönde etkilemiştir. Ancak bu dostane hareketlere rağmen, İkinci Dünya Savaşı bitiminden 10 yıl kadar sonra Rusya ile Suriye arasındaki ilişkiler tersine dönmüş, Sovyet liderleri sık sık Suriye yöneticilerini halklarına baskı yaptıkları ve Batı Emperyalizminin araçları olarak hareket ettikleri için kınamışlardır (Bartz, 2013, s. 61).

Zaman geçtikçe ilişkiler değişmiş, Sovyet ve Suriye hükümetleri, karşılıklı iş birliğinden doğabilecek potansiyel faydaları fark etmiştir. Sovyet bakış açısından, Suriye ile bir ortaklığın birçok olası avantajı vardı. Hatta ünlü siyaset bilimci Andreij Kreutz, "Russia in the Middle East" adlı kitabında "*Suriye muhtemelen SSCB için diğer herhangi bir Arap ulusundan daha önemliydi*" iddiasında bulunmuştur (Kreutz, 2007, s. 13). Dolayısıyla Suriye, Akdeniz'de stratejik bir liman ve Rusya için Orta Doğu'da bir dayanak noktası olarak değerlidir. Bu nedenle, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası çerçevesinde, Suriye'nin jeopolitik konumu Rusya'nın bölgedeki etkisini ve gücünü artırmak için fırsatlar sunmaktadır.

Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası bağlamında Suriye'nin stratejik konumu, Rus Deniz Doktrininin de varoluş amacı olan Rusya'nın deniz operasyonlarının esnekliğini, pratikliğini ve verimliliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Suriye'nin konumu, Rus gemilerinin Türkiye'nin kontrolündeki

boğazlardan Doğu Karadeniz limanlarına geri dönme zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır. Aynı zamanda, o dönemde Türkiye ve Irak Batı bloğunda sıkı bir şekilde yer alırken, Suriye bu ülkeleri kuşatma fırsatı sunmuştur (Azizi, 2022).

Suriye, SSCB'ye ekonomik vaatlerde bulunarak hem sivil hem de askeri ürünlerin alıcısı olarak hizmet etmiştir. 1954 yılında imzalanan Sovyet-Suriye ticaret anlaşması, gelecekteki birçok anlaşmanın ilki olarak kaydedilmiştir (Tudoroiu, 2015, s. 145). 1957 yılındaki anlaşmada, SSCB Suriye'ye askeri ikmalin yanı sıra büyük ölçekli hidroelektrik santralleri ve sulama projelerinin inşasında yardım teklif etmiştir (Alexander, 2022). Bu, SSCB için sadece bir gelir kaynağı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda komünist hükümetin dünyanın daha az gelişmiş bölgelerinde ekonomik, teknolojik ve askeri gücünü genişletmesine olanak tanıyarak küresel olarak rolünü güçlendirmiştir.

Suriye Devleti siyasi olarak gelişirken, SSCB ilerlemeye devam etmiştir. 1963'teki Altıncı Ulusal Kongre'nin ardından Suriye'deki Baas Partisi, Sosyalist Blok ile ideolojik ittifak doktrinini alenen benimsemişlerdir (Ginat, 2000; Laqueur, 1969, s. 303). 1970 ile 1980'lerin sonlarında Gorbaçov'un perestroikasının ortaya çıkışı arasında, Suriye kesintisiz bir Sovyet askeri teçhizatı akışından ve çok çeşitli sivil mal ve hizmetlerden büyük ölçüde yararlanmışır (Bartz, 2013, s. 62).

Tablo 8. Sovyetler Birliği döneminde Rusya'nın Suriye'deki motivasyonları

Motivasyonlar	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	-Ticaret anlaşmaları -Enerji ortaklıkları	-SSCB Suriye mallarını (pamuk, fosfat) satın alıyor -SSCB Suriye'nin altyapısına yardım ediyor (hidroelektrik, sulama)	-SSCB ve Suriye için gelir -Ekonomik bağımlılık yoluyla artan nüfuz -Her ikisi için de tek ticaret ortağına güvenme -Ekonomik dalgalanmalara karşı kırılganlık
Siyasi Motivasyonlar	-Jeopolitik etki -Karşıt güçlerin dengelenmesi	-Baas Partisi sosyalist ideolojiyi benimsiyor -Suriye, Orta Doğu'da stratejik bir liman ve dayanak görevi görüyor -Suriye, Türk boğazlarını atlayarak sıcak denizlere erişim sağlıyor	-SSCB'nin küresel rolünün güçlendirilmesi, komünist etkinin genişletilmesi -Batı bloğuna karşı artan bölgesel güç ve varlık -Geliştirilmiş deniz esnekliği ve verimliliği -Diğer bölgesel güçlerle çatışma riski -Batılı müttefiklerle gergin ilişkiler
Askeri Motivasyonlar	-Silah Satışları -Stratejik Üsler	-SSCB Suriye'ye askeri teçhizat sağlıyor -Tartus Deniz Üssü	-SSCB için kazançlı bir gelir kaynağı, Suriye ordusunu güçlendiriyor -Geliştirilmiş bölgesel askeri güç -Bölgesel silahlanma yarışını ve istikrarsızlığı körükleme riski -Yabancı toprağa bağımlılık, Suriye'deki istikrarsızlığa karşı hassasiyet

Tablo 8’de görüldüğü gibi SSCB, Soğuk Savaş döneminde Suriye’de sıcak denizlere inme politikasını ekonomik, siyasi ve askeri yollarla sürdürmüştür. Ekonomik olarak Suriye ile pamuk ve fosfat gibi mallar için ticaret yapmış, Suriye’nin altyapı gelişimine yardımcı olmuştur. Ancak yalnızca tek bir ticaret ortağına güvenmek, her ülkeyi potansiyel ekonomik kırılganlıklara ve dalgalanmalara maruz bırakma riski taşımaktadır. Siyasi olarak Rusya, Orta Doğu’da stratejik bir dayanak noktası kurmayı amaçlayarak Suriye’nin sosyalist ideolojisini desteklemiştir. Bu hareket SSCB’nin küresel etkisini artırmış, ancak Batı ile ilişkileri gerginleştirmiştir. Askerî açıdan Rusya Suriye’de silah satışına girişmiş ve stratejik üsler kurmuştur. Tartus Deniz Üssü, SSCB için değerli bir gelir kaynağı olmuş ve Suriye ordusunu güçlendirerek ülkenin askeri gücünü artırmıştır. Ancak bu eylemler silahlanma yarışını körüklemek ve bölgesel istikrarsızlığa katkıda bulunmak gibi riskleri taşımaktaydı.

3.1.2 SSCB Sonrası Dönem

Suriye-Rusya ilişkileri, SSCB’nin dağılmasından sonra iki önemli zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Birincisi, Rusya, SSCB’nin askeri ve ekonomik mirasının çoğunluğunu devralmasına rağmen, topraklarının yaklaşık dörtte birini ve nüfusunun neredeyse yarısını kaybetmesi nedeniyle küresel etkisi büyük ölçüde azalmış (Strayer, 2001, s. 377), bu nedenle 1990’larda Rusya’nın altyapısını yeniden inşa etme sürecinde, siyasi veya ekonomik açıdan Orta Doğu’ya önemli bir katılımı olmamıştır. İkincisi, SSCB’nin çöküşünden sonra, Rusya aniden daha yakın ve stratejik olarak daha endişe verici olan on dört yeni komşusuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu değişiklik SSCB’nin sınır bölgelerine yapılan askeri güçlendirmeler ve savunma yapılarının (tahkimat) büyük ölçüde Doğu Akdeniz’e yerleşmesiyle daha da karmaşık hale gelmiştir. SSCB’nin dağılmasının ardından bu tahkimatların dağılması veya kontrolsüz hale gelmesi, Doğu Akdeniz bölgesinde belirsizlik ve istikrarsızlık yaratmıştır. Yeni kurulan bağımsız devletler veya daha yakın komşularla ilgili askeri güç dengeleri ve güvenlik kaygıları ortaya çıkmış, bu durum, Rusya’nın çevresindeki ülkelerle ilişkilerini ve jeopolitik konumunu karmaşık hale getirmiştir. Ayrıca, SSCB’nin dağılmasıyla birlikte küresel bir komünist devrimi umudu da ortadan kalkmıştır. Yeni Rus hükümeti, SSCB’nin dış

politikasını yönlendiren ideolojik motivasyona sahip olmadığı için zorluklarla karşılaşmıştır (Bartz, 2013, s. 4; Dannreuther, 2004, s. 22; Titova, 2018).

1990'lar, Sovyet desteğinin geri çekilmesinin ülkenin mali durumunu etkilemesiyle Suriye için zorlu bir dönem olmuştur. 2000 yılında iktidara gelen Beşar Esad, Suriye ekonomisini canlandırmaya çalışmış, İran'la iş birliği ve İsrail karşıtı duruşu devam etmiştir. Suriye, Batı'nın baskısıyla karşı karşıya kalarak yaptırımlara maruz kalmış ve bu durum Rusya-Suriye yakınlaşması için bir fırsat yaratmıştır (Hinnebusch, 2009, s. 15).

Esad'ın 2005'teki ilk Moskova ziyareti bir dönüm noktası olmuştur. Rusya, Suriye'nin borçlarının önemli bir kısmını affederek gerilimi azaltmış ve yeni silah anlaşmalarının önünü açmıştır. Esad Rusya'yı 2006 ve 2008'de ziyaret etmiş, Rusya'dan gelişmiş savunma sistemleri satın alarak askeri bağları güçlendirmiştir (Rondeaux, 2019, s. 28). Rusya ile Batı arasındaki gerilimin arttığı bir dönemde Suriye, 2008'de Gürcistan'la olan savaşı sırasında Rusya'ya açıkça destek vermiştir ("Syria recognises Russian-backed Georgia regions", 2018). Rus-Gürcü çatışmasının ardından Rusya, Suriye'nin Tartus kentindeki deniz varlığını güçlendirmiştir. 2010'lu yıllara gelindiğinde ise Rusya-Suriye ilişkileri Soğuk Savaş sonrası zirveye ulaşmış, ancak Rusya'nın bölgesel istikrarı bozmamak için Suriye'ye gelişmiş füze sistemlerini sağlamaktan kaçınması nedeniyle bu ilişkiler sınırlı kalmıştır (Lund, 2019, s. 16; Rezvani, 2020, s. 295).

Tablo 9. SSCB sonrası dönemde Rusya'nın Suriye'deki motivasyonları

Motivasyonlar	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	Pazar	-Suriye'nin borçlarının önemli bir kısmının Rusya tarafından silinmesi	-Gerilimin azalması, yeni silah anlaşmalarının önünün açılması
Siyasi Motivasyonlar	-Jeopolitik etki -Karşıt güçlerin dengelenmesi	-Rusya'nın SSCB'nin çöküşünden sonra küresel nüfuzunu yeniden kazanma arzusu. -2008'de Rusya'nın Gürcistan'la çatışmasızlık savaşı sırasında Suriye'den destek.	-Rusya'nın jeopolitik konumunun iyileştirilmesi, ittifakların güçlendirilmesi -Rusya'nın çekimserliğiyle ilişkilerin sınırlı kalması
Askeri Motivasyonlar	-Silah Satışı -Stratejik Üsler	-Rusya-Gürcistan çatışmasının ardından Suriye'nin Tartus kentindeki Rus deniz varlığının artması. -Suriye'nin Rusya'dan gelişmiş savunma sistemleri satın alması.	-Doğu Akdeniz'de stratejik üslerin kurulması, askeri nüfuzun artması

Tablo 9'da görüldüğü gibi SSCB sonrası dönemde Rusya'nın Suriye'yle olan ilişkisi sıcak denizlere inme politikasıyla uyumluydu. Borçların silinmesi gibi

ekonomik motivasyonlar, silah anlaşmalarının önünü açmayı ve diplomatik bağları desteklemeyi amaçlıyordu. Siyasi olarak Rusya, küresel konumunu güçlendirmek için 2008 Rusya-Gürcistan ihtilafı sırasında jeopolitik nüfuz ve destek aramıştır. Tartus'ta stratejik üslerin kurulması ve artan deniz varlığı, Doğu Akdeniz'de yer edinmeye yönelik askeri çabaları yansıtıyordu.

3.1.3 Arap Baharı Sonrası Dönem

Suriye İç Savaşı, 2011 yılında Arap Baharı sırasında, Suriyelilerin yolsuzluk, despotizm ve yaygın insan hakları ihlallerinden şikâyet ederek Mısır, Tunus ve Libya'da meydana gelen başarılı gösteriler tarafından cesaretlendirildiği ve protesto için sokaklara döküldüğü için başlamıştır (Üren, 2019, s. 253). Muhalefeti bastırmak ve iktidarı sağlam bir şekilde ele geçirmek isteyen Esad, polisin ve ordunun sivillere karşı ölümcül güç kullanımını göze alarak şiddeti onaylamıştır (Marquardt, 2011). İlk saldırılardan sonra bazı protestocular aynı şekilde karşılık vermiş, kısa süre sonra protestolar ılımlı gösterilerden tam bir iç savaşa dönüşmüştür. Çatışma yüzbinlerce zayıata, milyonlarca mülteciye ve kapsamlı uluslararası hukuk ihlallerine tanık olmuştur (Alkhalil ve diğerleri, 2023). Çatışmanın başlamasından bugüne kadar hızlı veya etkin bir çözüm umudu bulunamamıştır.

Rusya, Suriye iç savaşının patlak vermesinin ardından Esad'ın yanında yer almıştır. Esad'a bağlı hükümet, ülkenin demokratikleşmesi ve Esad rejiminin sona ermesi lehine bir dizi protestoya tanık olmuştur. Rusya, Suriye'ye müdahalesiyle Batı, Türkiye ve Körfez tarafından desteklenen muhalif güçlerin ilerlemesini durdurmuştur (Loft, 2023). Rusya'nın girişi, Putin'e etki alanını Orta Doğu'ya da genişletme imkânı vermiş ve Soğuk Savaş'ın tetiklediği bölgesel dinamiklerle paralellikler kurmaya yöneltmiştir. Ancak Esad'ın tutumu, insan haklarına ve uluslararası hukuka aykırı olduğu gibi, destek veren herkesi uluslararası kınama riskiyle karşı karşıya bırakmıştır (2021 Country Reports on Human Rights Practices: Syria, 2021). Özellikle Rusya, İsrail ve Arap Birliği ile kurduğu ilişkilere zarar verme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Bunun ötesinde, Libya'ya BM onaylı sivil koruma temelli müdahale NATO'nun rejim değişikliğini zorlamaya dönüşmesinin ardından Rusya, Suriye'ye yapılacak herhangi bir dış müdahalenin Batı destekli bir lideri iktidara getirme çabasına dönüşebileceğinden endişe duymaktadır. Başlangıçta

Esad'ı genel olarak destekleyen ve siyasi protestolara karşı baskı uyguladığını söyleyerek eleştiren Rusya, zamanla bu dengeli politikayı sürdürememiş ve Esad'ı açıkça desteklemeye yönelmiştir. Rusya, Esad'ı desteklemeyi taahhüt etmiş ("Russia pledges to support Syrian government in surprise meeting", 2015) ve Birleşmiş Milletler kararlarını sürekli olarak veto etmiştir (Nichols, 2019). Ayrıca, Rusya Suriye'ye silah tedarikine devam etmiştir ("Russia's growing ties to Syria amid military backing", 2022). 2009 yılında yatırımların 19,4 milyar dolara, ihracatın ise 2010 yılında 1,1 milyar dolara ulaştığı Suriye'nin istikrarı, devam eden iç savaş nedeniyle tehdit altındaydı ve bu durum Rusya'nın hem askeri hem de sivil çıkarlarını etkiliyordu. Buna karşılık Rusya Esad rejimini desteklemeye devam etmiştir.

Şubat 2022'de iki ülke, Rusya'nın Ukrayna'yı işgaline başlamasından bir hafta önce tatbikatlar yapmış, Haziran 2022'de Suriye ve Rus hava kuvvetleri, Golan Tepeleri'nin kenarı da dahil olmak üzere ülkenin farklı bölgelerinde tatbikatlar gerçekleştirmiştir. Ekim 2022'de Suriye devlet medyası, Suriye ve Rus birliklerinin düşman mevzilerine saldırmayı simüle eden askeri tatbikatlar yaptığını bildirmiştir. Mayıs 2022'de The Guardian, varil bombası yapma ve dağıtma konusunda 50 Suriyeli uzmanın, Suriye'deki varil bombasına benzer bir bombalama harekâtına yardımcı olmak için Rus ordusundan yetkililerle birlikte Rusya'da çalıştıklarını bildirmiştir (Chulov, 2022). Devam eden bu iş birliği, Rusya ile Suriye arasındaki ilişkilerin sağlam kaldığını ve bölgesel dinamiklerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaya devam ettiğini göstermektedir.

Tablo 10. Arap Baharı sonrası dönemde Rusya'nın Suriye'deki motivasyonları

Motivasyonlar	Araçlar	Belirli Eylemler/Olaylar	Avantaj/Zayıflıklar
Ekonomik Motivasyonlar	-Pazar -Enerji	Rusya'nın Suriye'deki yatırımları -Ekonomik ilişkiler ve ticaret	-Ekonomik istikrar, ticari ilişkiler -Devam eden iç savaş nedeniyle tehdit
Siyasi Motivasyonlar	-Jeopolitik Etki -Karşıt Güçlerin Dengelenmesi -Müttefikler ve İşbirliği	-Esad rejimine destek, BM kararlarını veto -Batı destekli muhalefete karşı Esad'la ittifak -İran ile ilişkiler ve muhalefete karşı destek	-Akdeniz bölgesinde nüfuz -Uluslararası kınama, bazı ülkelerle zarar gören ilişkiler -Batılı müttefiklerden yabancılaştırma riski, Arap Birliği ile gergin ilişkiler -Diplomatik gerginlikler, bazı küresel ittifaklardan izolasyon
Askeri Motivasyonlar	-Silah Satışı -Stratejik Temeller	-Suriye hükümetine silah yardımı -Suriye'de askeri varlığın kurulması	-Mali kazanımlar -Esad rejiminin güçlendirilmesi -Bölgesel askeri nüfuz -Uluslararası eleştiri, çatışmalara katkıda bulunan silahlar

			-Diğer ülkelerle gerginlikler, olası çatışmaların tırmanması
--	--	--	--

Tablo 10'da görüldüğü gibi Arap Baharı sonrası dönemde Rusya'nın Suriye'deki motivasyonları, ekonomik, siyasi ve askeri stratejileri vurgulayan sıcak denizlere inme politikasıyla uyumludur. Rusya'nın Suriye'deki yatırımları, ekonomik ilişkileri ve ticareti, pazar ve enerji kaynaklarını güvence altına almanın araçları olarak hizmet etmektedir. Ancak devam eden iç savaş bu çabalara önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Rusya, jeopolitik etkisini karşıt güçleri dengelemek ve ittifakları güçlendirmek için kullanarak Esad rejimini stratejik olarak desteklemektedir. Batı destekli muhalefete karşı Esad'la ittifak, sıcak denizlere inme politikasıyla uyumlu olarak Rusya'nın Akdeniz bölgesindeki nüfuzunu arttırmaktadır. Ancak bu yaklaşım, uluslararası kınamaya, bazı ülkelerle ilişkilerin zarar görmesine ve Batılı müttefiklerden uzaklaşma riskine yol açmıştır. Askerî açıdan Rusya, silah satışı yapmakta ve Suriye'de askeri bir varlık oluşturarak Suriye hükümetine yardım ederek stratejik temelleri sağlamlaştırmaktadır. Bu askeri yaklaşım, mali kazanımlara katkıda bulunarak bölgesel askeri nüfuzu arttırmasına rağmen uluslararası eleştiri ve diğer ülkelerle gerilim gibi riskler taşımaktadır.

3.2 Rusya'nın Libya'daki Motivasyonları

3.2.1 Ekonomik Motivasyonlar

3.2.1.1 Pazar

17 milyonu aşan nüfusu ve Asya, Avrupa ve Afrika'nın kesişme noktasındaki coğrafi konumuyla Suriye, ticaret yolları için stratejik bir merkez sunmaktadır. Rusya'nın Suriye'deki ekonomik çıkarları sıcak denizlere inme politikası bağlamında şekillenmiş ve bu da Suriye'yi Rus malları ve hizmetleri için kazançlı bir pazar haline getirmiştir.

Suriye iç savaşı öncesinde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler gelişmekteydi. Temmuz 2008'de Medvedev'in, Suriye'nin Rusya'ya olan toplam borcunun %73'ünü (13,36 milyar dolar) silecek bir anlaşmayı onaylamasıyla önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Bu borç azalması, 3,61 milyar dolarlık net borcun oluşmasını sağlamış; Suriye, 10 yıl içinde 1,5 milyar doları geri ödemeyi taahhüt etmiş ve geri kalan 2,11 milyar doları Rusya lehine Suriye Merkez Bankası'na yatırmıştır. Böylece Rusya Suriye'nin mali yükünü hafifleterek ilişkilerini daha da sağlamlaştırmıştır. Ancak Suriye'deki iç savaş nedeniyle ülke ciddi bir ekonomik

daralma yaşamıştır. 2010 ve 2019 yılları arasında Suriye'nin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'sı (GSYİH) yarıdan fazla küçülmüş, Suriye'de kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla'daki (GSMH) düşüş, Dünya Bankası Grubu'nun (WBG) 2018'de Suriye'yi düşük gelirli bir ülke olarak yeniden sınıflandırmasına neden olmuştur ("Syria's Economic Update — April 2022", 2022). Dolayısıyla, Suriye'nin ekonomik gücü oldukça zayıftır ve bu durum dış aktörlerin bu ülkeyi daha kolay kontrol edebilmesini mümkün kılmaktadır.

3.2.1.2 Enerji

Enerji, Rusya'nın ekonomisinde önemli bir rol oynadığından, Akdeniz boyunca boru hatları ve enerji ticaret yollarının güvenliğini sağlamak stratejik bir hedeftir. Suriye'nin Körfez ülkelerine yakınlığı ve onları Avrupa'ya bağlayan gaz boru hatları Rusya için stratejik öneme sahiptir.

Suriye ve Rusya arasındaki ekonomik ve teknik iş birliği, 1957 yılında başlamıştır. Aralık 1957'de imzalanan ekonomik iş birliği anlaşması, teknik ve endüstriyel yardımın yanı sıra Suriye'ye 300 milyon dolar değerinde yardımı içeriyordu. Bu doğrultuda Suriye'nin sanayileşme süreci başlamış ve bir dizi önemli tesis inşa edilmiştir. Bu tesisler arasında Fırat Nehri üzerinde 800 megawatt (MW) kapasiteli hidroelektrik santraller, 75 MW kapasiteli Baas hidroelektrik kompleksi, 630 MW kapasiteli Tişrin hidroelektrik kompleksi, 400 MW kapasiteli Tişrin termik santrali, Humus'ta azotlu gübre tesisi, sulama ve su yönetim tesisleri, 1,5 bin kilometre demiryolu hattı ve 3,7 bin kilometre elektrik hattı bulunuyordu (AlShaher, 2021). Dönemin Suriye Başbakan Yardımcısı Halid el-Azm, bu anlaşmanın Suriye için bir özgürlük kaynağı olduğunu ifade etmiş ve ülkenin yabancı emperyalist güçlere olan bağımlılığını azalttığını belirtmiştir (Al Khair, 2019). Dolayısıyla anlaşma Batılı güçlerin nüfuzunu zayıflatıp yerine kendi nüfuzunu getirerek Rusya'nın stratejik hedeflerine hizmet etmiştir.

1963 yılında, Sovyet Deniz Filosu için malzeme ve teknik destek sağlamak amacıyla Tartus Limanı'nda bir merkez kurulmuştur. Bu merkez, Suriye'nin petrol endüstrisinin temellerini atmış ve Sovyet uzmanların katkısıyla 14 saha daha keşfedilmiştir. Bu sahalar toplamda 9 milyon tonluk bir üretim kapasitesine sahipti. Böylece Rusya, Suriye'nin petrol endüstrisinin gelişimine yardımcı olarak, sıcak denizlere inme politikası bağlamında değerli bir kaynağa erişim sağlamış ve

gelecekteki potansiyel ekonomik faydaları güvence altına almıştır. Ayrıca, Humus ile Halep arasında uzanan 180 kilometrelik bir petrol ürünleri boru hattı inşa edilmiştir. Bunun yanı sıra Sovyetler Birliği, 1983 ile 1990 yılları arasında Suriye'ye 11 milyar dolarlık silah desteği sağlamış (Al Khair, 2019), Suriye'yi askerî açıdan destekleyerek Akdeniz'de etki alanını genişletmiştir.

1993-2003 yılları arasında Rus şirketleri, rafineriler, elektrik hatları, boru hatları ve sulama tesislerinin inşası için toplam 130 milyon dolarlık bir dizi ihale kazanmıştır. 2003 yılında Rusya ile yalnızca devlet hattı üzerinden yapılan ticaret, 194 milyon dolar değerindeydi. Bu ticaretin 175 milyon doları, Rusya'nın ihracatından kaynaklanıyordu.

Suriye, özellikle savunma ve enerji endüstrileri alanlarında Rusya'nın önemli bir ticaret ortağıdır. 2 Aralık 2013'te, devlete ait Rus petrol şirketi Soyuzneftegaz Suriye Petrol Bakanlığı ile petrol ve gaz arama ve geliştirme konusunda 25 yıllık bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma 90 milyon ABD doları civarında olup Suriye'nin petrol ve gaz arama haklarını ilk kez dış dünyaya açığının örneği olmuştur (Shurmina ve Lrychikova, 2015). Bu anlaşma Rusya'nın Ortadoğudaki enerji kaynaklarına erişimini artırarak bölgesel gücünü pekiştirme çabasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Daha sonra Nisan 2018'de Esad, Sroytransgaz Lojistik Şirketi'nin Suriye'nin merkezindeki Palmira'daki devasa al-Sharqiya madenlerinden rezervleri 1,8 milyar ton olarak tahmin edilen fosfat cevherlerini çıkaracağı 50 yıllık bir sözleşmeyi onaylamıştır ("Despite the Weak Revenues, Why Did Russia Suddenly Start Paying Attention to Phosphates in Syria?", 2022). Sonuç olarak Orta Doğu'da stratejik bir konuma sahip olan Suriye'de enerji kaynaklarına erişim sağlanması, deniz ticaret yolları için kritik öneme sahip alanlarda nüfuzun güvence altına alınması yoluyla Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasıyla uyumlu hale gelmektedir.

3.2.2 Siyasi Motivasyonlar

3.2.2.1 Jeopolitik Etki

Sıcak su limanları, deniz yollarının tüm yıl boyunca buz tutmayan bölgelerine verilen isimdir. Bu limanlar, kış aylarında da kullanılabilir ve gemi trafiği için önemli bir geçiş noktası sağlar (Merker, 2017, s. 8). Özellikle Rusya gibi kuzey bölgelerde yer alan ülkeler için, sıcak su limanları stratejik bir öneme sahiptir. Sıcak

su limanlarına sahip olmak, ticaretin kolaylıkla gerçekleşebilmesi ve stratejik hareketin desteklenmesi açısından büyük avantaj sağlar. Ayrıca, enerji kaynaklarına erişim ve deniz gücünün geliştirilmesi gibi faktörleri içeren, bir ülkenin genel güvenliği için kritik önem taşır. Suriye'deki Tartus Limanı ve Hmeymim Hava Üssü sadece Rusya'nın uluslararası gücünün bir göstergesi olarak değil, aynı zamanda bölgeyi Rusya'nın kendi politikalarıyla yeniden şekillendirmek ve bölgesel aktörlerle uyum sağlamak için gerçek bir çaba olarak da görülebilir.

Rusya, imparatorluk döneminden bu yana dış politikasını sıcak denizlere inme stratejisi çerçevesinde belirlemiştir. Karadeniz'e ulaşmak için Osmanlı İmparatorluğu ile çatışmalara girmiş ve sonraki yıllarda Tartus deniz üssünü kullanmıştır. Bu deniz üssü, Akdeniz'de bulunan tek Rus deniz üssü olması nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Rusya, bu nedenle Suriye'deki Esad rejimini sınırsız desteklemiştir (Trawneh, 2018, s. 1). Ayrıca Hmeymim Hava Üssü, Rusya'nın Suriye'deki varlığının önemli bir parçasıdır ve Rusya'nın bölgede havadan operasyonel kabiliyet sağlamasını sağlamaktadır. Bu durum, Rusya'nın müdahalesinin, NATO'nun çevreleme girişimlerini engellemek ve Rusya'nın bölgedeki konumunu güçlendirmek amacıyla stratejik bir pozisyon olduğunu ve Esad rejimi tarafından kontrol edilen alanları korumayı amaçladığını göstermektedir. Bu alanlar, Suriye rejimi tarafından kontrol edilen coğrafi sınırlar içinde yer alan devlet kurumları, sanayi bölgeleri ve limanlardır (Trawneh, 2018, s. 4).

Rusya, Suriye hükümetini destekleyerek, bölgesel dinamikleri şekillendirmede avantaj ve çıkar elde etmektedir. Bu etki, Rusya'nın çıkarlarını korumasına, rakip güçleri dengelemesine ve kendisini bölgede kilit bir oyuncu olarak konumlandırmasına olanak tanımaktadır. Rusya, askeri ve diplomatik gücünü, Suriye hükümeti ile çeşitli isyancı gruplar arasında ateşkes ve barış görüşmelerine aracılık etmek ve ayrıca Türkiye ve İran gibi bölgesel aktörlerle koordinasyon sağlamak için kullanmıştır (Al-Basre, 2023, s. 7).

Suriye, Rusya ile Batılı güçler arasında uzun süredir devam eden bir jeopolitik rekabet alanı olmuştur (Sarıkaya, 2015, s. 1). Rusya'nın Suriye'ye verdiği destek, bölgedeki Batı etkisine karşı bir denge görevi görmektedir. Örneğin Rusya, BMGK'da Esad'ı eleştiren birçok kararı engellemiş, hiçbir uluslararası yasayı ihlal

etmediğini söyleyerek Suriye ordusuna silah sağlamıştır(“Russia joins war in Syria: Five key points”, 2015). Rusya, Suriye'de güçlü bir varlık sürdürerek, Batı destekli çıkarlarının genişlemesini sınırlamayı ve kendi jeopolitik hedeflerini korumayı amaçlamaktadır.

3.2.2.2 Karşıt Güçleri Dengeleme

İç savaşın uzun süresi, çatışmaların yoğunluğu ve dış müdahaleler, Suriye'nin ekonomik, siyasi ve askeri gücünü ciddi şekilde zayıflatmıştır. Bu durum, ülkenin altyapısının zarar görmesi, kaynakların tükenmesi, güvenlik zafiyetleri ve sosyal hizmetlerin çökmesi gibi sonuçlara yol açmıştır. Ayrıca, Suriye'deki iç savaş sırasında çeşitli aktörlerin çıkarları ve mücadeleleri de ulusal gücünün zayıflamasına katkıda bulunmuştur. Farklı etnik ve dini gruplar arasındaki bölünmeler, siyasi liderlikteki tutarsızlıklar ve dış destekli silahlı gruplar arasındaki çatışmalar, Suriye'nin birlik ve istikrarını ciddi şekilde etkilemiştir (Abosedra ve Fakih, 2021, s. 16). Hem ABD hem de Rusya gibi büyük güçler, Suriye'nin ekonomik durumunun iyi olmamasını fırsat olarak görmekte ve bu durumdan yararlanmaya çalışmaktadır (Harunoğulları, 2021, s. 49). Çünkü zayıf bir ekonomi, Suriye'nin direnme kapasitesini azaltmaktadır. Bu rekabet, Suriye'deki çıkarların, bölgesel nüfuzun ve stratejik hedeflerin etkisiyle yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda Suriye kontrol edebilmek, Orta Doğu'nun merkezini kontrol edebilmekle eşdeğerdir. Aynı zamanda Orta Doğu'daki petrol boru hatları ve doğalgaz boru hatları için de önemli bir geçiş alanıdır. Genel olarak bu bölge kontrol edildiği sürece Orta Doğu'daki ilk doğal gaz iletimi ve bölgesel kaynaklar da kontrol edilebilir. Rusya, Suriye'deki iç çatışmalar ve ekonomik kırılganlık üzerinden sıcak denizlerde etkinlik göstermekte ve jeopolitik hedeflerini desteklemektedir. Bu durum, Suriye'nin ulusal gücünün zayıflamasını ve dış aktörlere bağımlılığını artırmaktadır, bu da Rusya'nın bölgede kontrol ve nüfuz sağlaması için bir fırsat sunmaktadır.

Tarihsel olarak gergin ilişkilere sahip olan Rusya ve ABD, Suriye'de güçlü aktörler arasında yer almaktadır. ABD'nin müdahalesi resmi olarak terörle mücadeleye odaklanırken, Rusya'nın müdahalesi daha karmaşık ve geniş kapsamlıdır. ABD, Suriye'de ağırlıklı olarak İslam Devleti'ni ve diğer aşırı grupları desteklerken Rusya, Esad'a karşı savaşıyan isyancıları bombalamış,

bölgedeki askeri varlığını ve nüfuzunu genişleterek Türkiye ve İran'la Astana Barış Süreci'ne aracılık etmiştir (Gozman, 2021). Rusya, Suriye'de deniz ve hava üslerine sahip olmanın stratejik avantajını kullanarak Orta Doğu'da etkin bir rol oynamış ve ABD'ye dost olan bazı ülkelerde rejim değişikliklerine yol açmıştır (Fiol-Mahon, 2018).

Rus ve ABD güçleri arasındaki yakın temas, Suriye'de bazı çatışmalara yol açmıştır. Örneğin, 2018'de ABD'nin Suriye hükümet güçlerine yönelik topçu saldırısı, Suriye Hükümeti'yle birlikte savaşıyor yaklaşık 300 Rus müteahhiti öldürmüş, ancak Rusya bu kayıpları yalanlamıştır. Resmi olarak, Rus Kara Kuvvetleri 2017'de Suriye'den çekilmiştir. ABD ise kuvvetlerinin azaltılacağını açıklamış, ancak ülkede hala varlığını sürdürmüştür (Sestanovich, 2023).

Rusya'nın Suriye'deki rolü, kendisini küresel sahnede önemli bir aktör olarak tanıtmak ve özellikle de ABD ve müttefikleri üzerinde etkisini sorgulama amacını taşımaktadır. Suriye hükümetiyle uyumlu bir şekilde hareket ederek ve askeri destek sağlayarak, Rusya çatışmanın sonucunu şekillendirmede ve Orta Doğu'nun geleceğinde etkili olmada kilit bir oyuncu olarak konumlanmaktadır. Bu durum, Rusya'nın bölgesel işlerde müdahale edebilen ve jeopolitik dinamikleri yeniden şekillendirebilen bir güç olarak itibarını güçlendirmektedir. Ayrıca Rusya'nın Suriye'de ileri teknoloji silahlarının başarılı bir şekilde kullanılması, potansiyel alıcılara sergilenmesi ve Rusya'nın lider bir küresel silah tedarikçisi olarak imajının pekiştirilmesine katkı sağlamaktadır. Örneğin Rus S-400 hava savunma sistemlerinin Suriye'deki isyancı saldırılarına karşı etkinliği Hindistan ve Çin gibi ülkelerin ilgisini çekerek Rusya'nın silah ihracatçısı konumunu güçlendirmiştir ("S-400 missile system", 2023).

Rusya, Orta Doğu'yu sadece bu bölgede var olmak için değil, aynı zamanda güçlü bir jeopolitik aktör ve etkileyici bir askeri güç olarak geri dönüşünü sağlamak için kullanmıştır. Rusya'nın Suriye'de ABD'yi zayıflatmaya çalışmasının bir yolu, Esad rejimine verdiği destekten geçmektedir. Rusya, askeri yardım sağlayarak ve Suriye hükümetini destekleyerek, ABD'nin muhalif grupları destekleme ve rejim değişikliğini teşvik etme çabalarını baltalamaktadır. Bu da Rusya'nın ABD nüfuzunu dengelemesine ve bölgedeki kendi stratejik çıkarlarını korumasına olanak tanımaktadır.

Rusya, kendisini terörle mücadelede önemli bir oyuncu olarak konumlandırarak, askeri operasyonlar ve bölgesel aktörlerle ittifaklar yoluyla ABD'nin aşırı gruplara karşı mücadeledeki etkisini azaltmıştır. Diplomatik olarak Rusya, ABD liderliğindeki girişimleri baltalamak ve Suriye'deki müttefiklerini korumak için BMGK'daki veto yetkisini sürekli olarak kullanmaktadır (“In Meeting Following Russian Federation’s Veto of Cross-Border Aid Text, General Assembly Speakers Highlight Humanitarian Consequences for Millions”, 2023). Genel olarak, Rusya'nın Orta Doğu'daki diplomasisi, karmaşık bir jeopolitik ortamda çok yönlü stratejilerle pragmatik davranmaktır. Örnek olarak, Rusya sürekli olarak veto yetkisini Suriye'yi desteklemek için kullanırken, Libya örneğinde çekimser kalmayı tercih etmektedir. Bu stratejik farklılık, Rusya'nın Suriye ile Sovyet döneminden kalma, kapsamlı askeri iş birliği ve önemli deniz üslerine erişimle karakterize edilen ittifakıyla uyumludur. Buna karşılık Rusya, Libya'da daha çok ekonomik odaklı bir yaklaşım benimsemektedir. Bu bağlamda Rusya, Suriye için alınan kararları veto etmiş, ancak muhtemel uluslararası tepkilerden endişe ederek sıcak denizlere inme politikası için daha az stratejik önemde olan Libya'da çekimser kalmıştır (Gustafsson, 2020, s. 3; Kersten, 2011).

3.2.3 Askeri Motivasyonlar

Sıcak denizlere inme politikası, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Rusya'nın küresel etkinliğini yeniden kazanma stratejisinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Özellikle 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşıyla birlikte Rusya, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad rejimine askeri, siyasi ve ekonomik destek sunarak bu ülkenin istikrarını korumayı ve Orta Doğu'da etkili bir aktör olarak varlığını sürdürmeyi amaçlamıştır. Rusya'nın bu askeri desteği, Suriye'deki çatışmanın gelişiminde kritik bir rol oynamıştır. Sadece silah tedariki ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda Hmeymim gibi stratejik üsler kullanarak askeri operasyonlar düzenlemiş ve Esad rejimini desteklemiştir. Ayrıca, Rusya'nın Suriye'deki varlığını destekleyen özel askeri birimler, örneğin Wagner Grubu gibi unsurlar da bulunmaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın Suriye'ye verdiği askeri destek sadece bölgesel bir güç mücadelesiyle sınırlı değildir, aynı zamanda uluslararası alanda da büyük bir öneme sahiptir. Bu destek, Orta Doğu'da ve özellikle Suriye'deki siyasi ve askeri denklemleri karmaşık bir şekilde etkileyen bir konuyu

temsil etmektedir. Bu nedenle, Rusya'nın Suriye'ye sunduğu askeri desteğin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

3.2.3.1 Silah Satışı

Tarihsel olarak silah ticareti, Rusya'nın Suriye'ye verdiği desteğin önemli bir unsuru olmuştur. 1967'deki Altı Gün Savaşı'ndan sonra, MiG-17 ve MiG-21 savaş uçaklarını, tanklarını ve toplarını kapsayan kapsamlı silah satışları başlamıştır (Bar-Not, 2023). 1973'e gelindiğinde Sovyetler Birliği, T-62 tankları, SA-2 ve SA-3 karadan havaya füzeler ve MiG-23 savaş uçakları gibi gelişmiş silahlar sağlayarak Suriye'nin birincil silah tedarikçisi haline gelmiştir. 1980'ler boyunca Rusya, SAM-5 füzeleri, Su-24 avcı-bombardıman uçakları ve Scud-B balistik füzeleri gibi gelişmiş silahlar sunarak desteğini sürdürmüştür (Gutfeld ve Vanetik, 2016).

Sovyetler Birliği'nin çöküşünü takiben Rusya'da yaşanan ekonomik çalkantılar silah satışlarını sınırlamış ve mevcut silahların yedek parçalarına ve bakımına odaklanılmasına yol açmıştır (Connolly, 2017, s. 5). Ancak Nisan 1994'te, Sovyet döneminden kalma çeşitli silahlar için 500 milyon dolar değerinde yedek parça içeren sınırlı silah transferleri yeniden başlamıştır. 1990'ların ortasından 1990'ların sonuna kadar silah satışlarında, askeri tehcizatların modernizasyon ve yükseltmelerine vurgu yapılarak kademeli bir artış yaşanmıştır. Özellikle, Sovyetler Birliği'nin 1991'de Suriye'yle yaptığı silah anlaşması, Mig-29 savaş uçağı yükseltmeleri, tank geliştirmeleri ve radar sistemi iyileştirmeleri gibi mevcut askeri varlıkların modernleştirilmesine yönelik taahhüdün altını çizmiştir (Gelfgat, 1999).

2005-2007 yılları arasında özellikle hava savunma sistemleri ve helikopterlerde silah satışına ağırlık verilmiştir (Borshchevskaya, 2017). 2005'teki anlaşmalar, Rusya ile Suriye arasındaki hava savunma sistemleri ve helikopterleri de kapsayan silah ticareti ilişkisini sağlamlaştırmıştır (Aksenenok, 2020). Dikkate değer teslimat 2006 yılındaki S-300 hava savunma sistemi olmuştur ("S-300 missile system: Russia upgrades Syrian air defences", 2018).

2011 yılında Suriye İç Savaşı'nın başlamasının ardından Rusya, Esad rejimini Rus karşıtı güçlerden korumak için Suriye hükümetine silah ve askeri yardımla destek vermiştir. Mayıs 2011'de Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, durumun uluslararası barışı tehdit etmediğini belirterek ve Suriye'nin Orta Doğu'daki

önemini vurgulayarak BM müdahalesine karşı çıkmıştır (Meyer, 2011). ABD'nin, Batılı hükümetlerin ve Suriyeli protestocuların Haziran 2011'deki baskılarına rağmen Rusya, Suriye hükümetine desteğini sürdürmüştür (“US seeks Russia’s cooperation over Syria resolution”, 2011). Daha sonra 2015 yılında Rusya askeri müdahale yoluyla Suriye'ye silah sevkiyatını belirgin bir şekilde arttırmıştır. Bunlar arasında SU-30SM ve SU-35 savaş uçakları, Mi-28 ve KA-52 saldırı helikopterleri, S-300 ve S-400 hava savunma sistemleri, T-90 tankları ve Alexander balistik füzeleri yer almıştır. Cephanelik, Pantsir-S1 ve Buk-M2 hava savunma sistemleri gibi çeşitli gelişmiş silahları kapsayacak şekilde daha da genişletilmiştir (“Russian intervention in the Syrian civil war”, 2023).

Rusya'nın Suriye'ye silah satışları, doğrudan hükümet sözleşmeleri, takas anlaşmaları ve kredi limitleri dahil olmak üzere çeşitli yöntemlerle finanse edilmektedir. Bu finansal çeşitlilik, Rusya'nın sıcak deniz hedeflerine ulaşma konusundaki uyum ve esnekliğini yansıtmaktadır. Örneğin 2021'de Rusya, Suriye'den silah alımı için 1 milyar dolarlık bir kredi limitini onaylamıştır (Weiss, 2022). 2022'de ise Suriye ekonomik yaptırımlar nedeniyle Rus silahlarının bedelini ödemek için buğday kullanmıştır (Haid, 2023). Ayrıca Rusya, Suriye ordusuna eğitim ve teknik yardım sağlayarak desteğini silah satışının ötesine taşımıştır. Son dönemdeki gelişmeler arasında 2021 yılında Rus uzmanların hava savunma sistemlerinin iyileştirilmesi konusunda Suriye'ye yardım etmesi (Baladi, 2021) ve Rus askeri personelinin 2023 yılında eğitim amacıyla Suriye'de konuşlu kalması (Stankeviciute, 2023) yer almaktadır.

Suriye iç savaşı, Rus silahlarının sergilendiği, potansiyel alıcıların ilgisini çeken ve Rusya'nın katılımının devamını teşvik eden bir platform işlevi görmüştür (Borshchevskaya, 2017; Daher, 2018). Örneğin 2022 yılında S-400 hava savunma sistemini Suriye'de sergileyerek Orta Doğu'nun ilgisini çekmiş, 2023'te Cezayir, Endonezya, Vietnam gibi birçok ülkenin Suriye'deki performanslarına tanık olduktan sonra Rus silahlarını satın almakla ilgilendiğini ifade etmiştir (Luhn, 2016; “Russia’s S-400 is a disgrace in Syria, says Brigadier General Abdolrahim Mousavi”, 2022).

3.2.3.2 Stratejik Üsler

Tartus Limanı ve Hmeymim Hava Üssü, Rusya'nın Suriye'deki stratejik kaleleri olarak hizmet ederek, Rusya'nın Orta Doğu'daki varlığını ve nüfuzunu pekiştirmesine olanak tanımaktadır. Tartus Limanı, Rusya'nın sıcak denizlere erişimini sağlarken deniz operasyonları için bir lojistik merkez görevi görmektedir. Hmeymim Hava Üssü ise Rusya'nın askeri gücünü yansıtmaya ve bölgedeki çıkarlarını korumasına olanak sağlamaktadır. Bu stratejik üsler, Rusya'nın Orta Doğu'daki sıcak denizlere inme politikasının ayrılmaz bir parçası olarak hizmet ederek jeopolitik çıkarlarını koruma isteğini vurgulamaktadır.

Tartus'taki deniz üssü, 1971 yılında Suriye rejimi ile yapılan bir anlaşmaya göre inşa edilmiştir. Modernize edildikten sonra 100 metre uzunluğundaki iki yüzer iskele ile dört orta boy tekneye hizmet verebilmektedir (Ghazali, 2016). Üs, Akdeniz'de faaliyet gösteren Rus deniz gemileri için özel ve hatta stratejik bir öneme sahip olmuştur. Tartus deniz üssü, özellikle Rus silahlarının ve mühimmatının Suriye silahlı kuvvetlerine sevkiyatı olmak üzere başka görevler için de kullanılmaktadır (Ghazali, 2016).

Tartus Deniz Üssü, Rusya'nın Karadeniz ve Akdeniz arasında stratejik bir kalesi olup, Rusya'nın Avrupa, Akdeniz ve Orta Doğu'ya uzanan stratejik deniz kanalının güvenliğini sağlamaktadır. Esad, Rusya'nın Orta Doğu ülkesinde ek askeri üsler kurma ve asker sayısını artırma tekliflerine olumlu yaklaşarak, Moskova'nın buradaki askeri varlığının kalıcılığının önemli olduğunu belirtmiştir (“Assad Welcomes New Russian Bases In Syria After Putin Meeting”, 2023).

2015'te sivil bir havaalanından dönüştürülen Hmeymim Askeri Üssü ise Ocak 2017'de Suriye ve Rusya arasında yapılan Soçi Anlaşması'nın ardından Rus ordusu için kalıcı bir üs haline gelerek, Hmeymim Hava Üssü'nün süresiz olarak konuşlandırılmasını sağlamıştır (Ibryamova, 2021, s. 265). Üs, Akdeniz'deki Lazkiye şehrinin 19 km güneydoğusunda bulunan Hmeymim kasabası yakınlarında bulunmaktadır (“Khmeimim (air base)”, 2021). Mayıs 2021'de iki hükümet, Rusya'nın deniz üssünü genişletmek ve iskele inşa etmek için 500 milyon dolar yatırım yapması konusunda anlaşmıştır. Aynı zamanda, Hmeymim Hava Üssü'nün pisti uzatılmış; Akdeniz üzerinde bir dizi eğitim görevi için üç TU-22M3 nükleer kapasiteli uzun menzilli bombardıman uçağı konuşlandırılmıştır (G. Novikova,

2021, s. 19). Stratejik açıdan bakıldığında Rusya, bu üsle aynı zamanda NATO'nun güney kanadında kritik bir askeri havaalanı da satın almıştır.

Sonuç olarak Rusya'nın Suriye'de sıcak denizlerdeki varlığını güçlendirmesi, Hmeymim Hava Üssü ve Tartus Deniz Üssü gibi önemli tesisler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu stratejik üsler, Rusya'nın enerji kaynaklarına ve denizlere erişim stratejisinin temel taşlarıdır ve bölgedeki stratejik etkisini artırma konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Tartus Deniz Üssü, Rusya'nın Akdeniz'e açılan kapısı olarak işlev görmekte ve deniz yollarını kontrol etme yeteneği sağlamaktadır. Hmeymim Hava Üssü ise hava sahasını denetleme ve bölgedeki askeri operasyonları destekleme kapasitesine sahiptir. Her iki üs de Rusya'nın jeopolitik ve güvenlik çıkarlarını koruma amacıyla kritik öneme sahip altyapıyı temsil etmektedir. Bu stratejik üsler sayesinde Rusya, bölgedeki diğer büyük güçlerin etkisini dengeleyebilir ve Orta Doğu ile Akdeniz'de etkin bir oyuncu olarak konumlanabilir.

3.2.3.3 Askeri Danışmanlıklar

Wagner grubu, özellikle Orta Doğu'da Rus etkisinin yayılmasında rol oynamaktadır. Grubun Suriye'de bulunan askerlerinin sayısı dönemlere göre değişmektedir, savaşın en yoğun olduğu dönemde 2.500'den 2016 yazında varlıklarının azalmasından önce ortalama bine kadar değişmiştir. Bir Rus Subayı olup Wagner'in kurucularından biri olan Dmitry Utkin, 9 Aralık 2016'da Suriye'de savaşan Rus askerleri onurlandıran bir tören için Kremlin'de Vladimir Putin'in yanında fotoğraflanmıştır (Rubin, 2017).

23 Ağustos 2023 tarihinde bir uçak kazasında hayatını kaybeden eski Wagner Lideri Yevgeny Prigozhin'in, Haziran 2023 tarihinde askerlerine Kremlin'e 2021 Ukrayna Krizi'ne tepki niteliğindeki yürüme emri vermesine ("Timeline: How Wagner Group's revolt against Russia unfolded", 2023) yanıt olarak, Suriyeli yetkililer ve Rus askeri komutanlar, olası bir ayaklanmanın Rusya'dan Orta Doğu ülkesine yayılmasını önlemek için hızla müdahale etmiştir. Sıkı önlemler kapsamında paralı askerlere ya Rusya savunma bakanlığıyla yeni sözleşmeler imzalamaları ya da Suriye'yi derhal terk etmeleri talimatı verilmiştir (Erkara, 2023; "Syria cracked down on Wagner after mutiny in Russia: Report", 2023). Böylece

“görünürde” Rusya’nın Suriye’ye verdiği askeri desteğin Wagner Grubu ayağına son verilmiştir.

Akdeniz'deki etkisini ve erişimini sürdürmek isteyen Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası için Suriye'nin güvenliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır. Wagner Grubu, Suriye hükümetini ve askeri operasyonlarını destekleyerek, bölgede kilit bir müttefik olarak görülen Suriye rejiminin istikrarına katkıda bulunarak Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasını ilerletmektedir. Bu istikrar, Rusya'nın Orta Doğu'daki nüfuzunu korumasına ve Batılı güçleri dengelemesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca Wagner Grubu’nun Suriye’deki varlığı Rusya'nın bölgede önemli bir oyuncu olarak imajını güçlendirmekte ve Rimland’ın İç Hilal’inin stratejik noktası Akdeniz bölgesinde baskın bir güç olarak konumunu sağlamlaştırarak sıcak denizlere inme politikasını pekiştirmektedir.

3.3 Rusya'nın Suriye'deki Varlığının Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorileri Bağlamında İncelenmesi

Suriye, Libya'ya benzer şekilde Akdeniz'e sınırı olan coğrafi konumu nedeniyle Rusya için önemli bir stratejik değer taşımaktadır. Bu konum, Avrasya'yı kapsayan bir kara kütlesi olan Heartland'den, Avrasya ve Afrika'nın birbirine bağlı kara kütlelerine atıfta bulunan jeopolitik bir kavram olan Dünya Adası'nın iç bölgelerine erişimi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca Rusya, askeri iş birliği anlaşmaları yoluyla Suriye'deki Tartus Limanı üzerinden deniz erişimini güvence almış, Suriye'deki Wagner Grubu gibi özel askeri gruplarla iş birliği yaparak bölgedeki nüfuzunu genişletmiştir. Rusya'nın Suriye çatışması sırasında İran ve diğer müttefikleriyle yakın iş birliği yapması, Dünya Adası üzerinde kontrol sağlamak için gerekli stratejik ittifakların kurulmasına yönelik bir adım olarak görülebilir.

Suriye, Akdeniz'e kıyısı olan bir ülke olmasıyla Rimland'ın bir parçasıdır ve bu, Rusya'nın bu stratejik bölgedeki etkisini artırma çabalarının bir yansımasıdır. Suriye'nin kıyı bölgeleri, deniz yollarının kesişim noktasında bulunur ve bu, ticaret rotalarına erişimi kolaylaştırır. Aynı zamanda enerji kaynakları bakımından zengin bir bölge olması, stratejik çıkarlar açısından önemli bir rol oynar. Suriye'deki Esad hükümeti ile iş birliği yapması, bölgedeki jeopolitik etkisini artırma amacını yansıtmaktadır. Ayrıca, Rusya'nın Suriye'deki özel askeri şirketlerden biri olan Wagner Grubu gibi özel güvenlik unsurlarını kullanarak Esad hükümetini

desteklemesi, Rimland bölgesindeki etkisini pekiştirmek için benimsediği stratejinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım, denizlere erişim avantajı sunan Rimland'ın kontrolünün Rusya için kritik bir öneme sahip olduğunu vurgular. Son olarak Rimland bölgesi, uluslararası güç mücadelesinde merkezi bir rol oynar ve büyük güçler arasındaki etkileşim ve rekabetin odağıdır. Bu bağlamda, Rusya'nın Suriye'deki varlığı, uluslararası sahnede yerini güçlendirmesinin ve sıcak denizlere inme politikasını uygulamasının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Suriye'nin Akdeniz kıyısındaki stratejik konumu, Alfred Thayer Mahan'ın ticaret yollarının kontrolü ve kaynaklara erişimin önemini vurgulayan Deniz Hakimiyeti Teorisi'yle ilişkilendirilebilir. Suriye, doğrudan Akdeniz erişimine, Süveyş Kanalı'na yakınlığına, değerli limanlara ve deniz tesislerine sahip olmasına ek olarak, Akdeniz'i Basra Körfezi'ne bağlayan bir kara köprüsü olma potansiyeli taşıdığı için bu stratejik avantajları bünyesinde barındırmaktadır.

Mahan'ın teorisi, uluslararası denizlerin kontrolünün ulusal güvenlik açısından kritik olduğunu belirtir. Suriye, Orta Doğu'daki istikrarsızlığın merkezinde yer aldığı için Rusya, bu bölgedeki tehditleri ele almak ve ulusal güvenliği sağlamak için stratejik bir üs olarak kullanmayı amaçlar. Öte yandan Akdeniz, enerji kaynaklarına ve uluslararası ulaşım yollarına yakın bir konumda bulunur. Rusya, Suriye'deki varlığı aracılığıyla bu kaynaklara ve yolların güvenliğine erişimini kolaylaştırabilir. Bu, enerji kaynaklarına erişimi artırarak ekonomik çıkarlarını koruma potansiyelini artırır ve deniz hakimiyeti teorisine uygun bir şekilde ekonomik refahı destekler. Son olarak Rus Denizcilik Doktrini, Akdeniz'deki varlığını genişletmeyi ve Suriye ile iş birliğini güçlendirmeyi vurgular. Bu, Mahan'ın Deniz Hakimiyeti Teorisine uygun bir şekilde, deniz gücünü kullanarak stratejik çıkarları koruma amacını yansıtırken aynı zamanda deniz gücünün bölgesel etkiyi artırma potansiyelini gösterir.

SONUÇ

Coğrafi özelliklerin ve konumun uluslararası ilişkileri önemli ölçüde etkilediğini öne süren jeopolitik, coğrafi faktörlerin tarihsel siyasi, ekonomik ve askeri olayları şekillendirmedeki kalıcı etkisinin altını çizer. Jeopolitik teoriler ise, coğrafi faktörlerin yanı sıra uluslararası ilişkilerdeki güç dengesini ve rekabeti de ele alır. Özellikle Heartland, Rimland ve Deniz Hakimiyeti Teorisi gibi önemli jeopolitik teoriler, coğrafi faktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünü daha ayrıntılı bir şekilde ele alarak, bir ülkenin coğrafi konumunun siyasi, ekonomik ve askeri stratejilerini nasıl şekillendirebileceğini incelememize yardımcı olur.

Rusya'nın geniş toprakları ve zengin doğal kaynakları dünya enerji kaynaklarının büyük bir kısmını içermesiyle önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ancak Rusya'nın geniş topraklarının birçoğu sert ve soğuk iklim koşullarına sahiptir. Bu bağlamda Rusya'nın coğrafi konumu, sıcak denizlere inme politikası üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu politika, tarih boyunca ülkenin coğrafi zorluklarına çözüm getirme çabası olarak değerlendirilmesinin yanı sıra Rusya'nın uluslararası arenada daha fazla etki sahibi olma stratejisinin bir parçasını oluşturur.

Rusya; Suriye ve Libya örneklerinde sıcak denizlere inme politikasını uygulayarak bölgesel nüfuzunu artırmaktadır. Suriye ve Libya'daki limanlara erişim, Rusya'nın bölgede stratejik konumunu güçlendirerek ekonomik ve jeopolitik önemini arttırmaktadır. Her iki ülke de Akdeniz'e yakınlığı nedeniyle Rusya için jeopolitik öneme sahip olsa da Rusya'nın bu iki ülkeye yaklaşımları farklılık göstermektedir. Rusya, Libya'da daha değişken ve öngörülemez bir durumla karşı karşıya olması nedeniyle tutumunu, değişen siyasi manzaraya göre uyarlamaktadır. Suriye'de ise, özellikle Arap Baharı sonrası Esad rejimine devam eden askeri destek yoluyla bölgedeki varlığını güçlendirerek sağlam bir stratejik varlık oluşturmaktadır. Bu nedenle Rusya, BMGK'da Suriye gibi önemli bir müttefiki desteklemek için veto kullanırken, Libya meselelerinde çekimser kalarak uluslararası tepkilere daha az maruz kalmaktadır.

Tablo 11. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının vakalar ve dönemler üzerinden karşılaştırmalı analizi

Dönem/Vaka	Motivasyonlar	Uygulanan Araçlar/Eylemler	Jeopolitik Teoriler	Hakimiyet
------------	---------------	----------------------------	---------------------	-----------

Çarlık Dönemi (1547-1917)	-Ekonomik -Siyasi -Askeri	Ticaret anlaşmaları, Karadeniz'in genişletilmesi, ittifaklar, deniz üslerinin kurulması	Heartland (Doğu Avrupa'da stratejik kontrol), Rimland (İç Hilal), Sınırlı Deniz Hakimiyeti	Kısmi, Sınırlı (Osmanlı Devleti)
Sovyet Dönemi (1917-1991)	-Ekonomik -Siyasi -Askeri	Ticaret/enerji ortaklıkları, komünist rejimlere destek, Varşova Paktı, deniz kuvvetlerinin genişletilmesi, müttefiklere silah tedariki	Heartland (İç Hilal'in kontrolü), Rimland (Karadeniz hakimiyeti), Güçlü Deniz Hakimiyeti	Baskın, Yüksek (Karadeniz kontrolü, Varşova Paktı etkisi)
Suriye Vakası	-Ekonomik -Siyasi -Askeri	Altyapı yatırımları, petrol/gaz anlaşmaları, Esad rejimine destek, Tartus deniz üssü, silah tedariki, asker konuşlandırması	Heartland (Akdeniz'e erişim), Rimland (Doğu Akdeniz odağı), Sınırlı Deniz Hakimiyeti	Kısmi (bölgesel etki, Batı ile gerginlikler)
Libya Vakası	-Ekonomik -Siyasi -Askeri	Petrol/gaz arama anlaşmaları, Hafter güçlerine destek, diplomatik ilişkiler, Tartus üssünün kullanımı, Wagner Grubu'nun katılımı	Rimland (MENA), Minimal Deniz Hakimiyeti	Düşük, Sınırlı (Libya'nın istikrarsızlığı)

Tablo 11'de de görüldüğü gibi Rusya, Çarlık Dönemi'nde ekonomik amaçlardan dolayı Karadeniz ticaret yollarının kontrol altına almaya odaklanmıştır. Siyasi olarak hedefler arasında jeopolitik nüfuzun genişletilmesi ve gücün merkezileştirilmesi yer almış, askeri olarak stratejik üslerin yanı sıra deniz ve ordu güçlerinin artırılması önceliklendirilmiştir. Jeopolitik olarak Rusya Heartland'ı kontrol ederken, Rimland'e (Karadeniz) odaklanmıştır. Ancak sıcak denizlerdeki hakimiyet Osmanlı Devleti nedeniyle sınırlı kalmıştır.

Motivasyonlar Çarlık döneminde jeopolitik ağırlıktayken Sovyet Dönemi'nde ekonomik çıkarlara dönmüş, ticaret ve enerjiye ağırlık verilmiştir. Siyasi açıdan amaç jeopolitik etki yaratmak ve karşıt güçleri dengelemek olmuştur. Askeri motivasyonlarda ise stratejik üsler elde etmeyi silah satışları takip etmiş, Sovyetler Birliği özellikle Karadeniz'de önemli bir hakimiyet elde etmiştir.

Sovyet sonrası dönemde Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının motivasyonları ekonomik çıkarlar, jeopolitik ve askeri nüfuz gibi faktörleri kapsamaktaydı. Rusya'nın MENA bölgesindeki altyapı yatırımları, petrol ve doğal gaz anlaşmaları, Esad rejimine desteği, İran'la iş birliği, Tartus Deniz Üssü'nün kurulması ve silah tedarikini kapsayan çok yönlü yaklaşımıyla sıcak denizlere inme politikasının jeopolitiği Karadeniz'den Akdeniz'e doğru kaymıştır.

Arap Baharı sonrası dönemde Rusya, jeopolitik nüfuza, askeri stratejilere ve petrol ve gazdaki ekonomik çıkarlara odaklanmayı sürdürmüştür. Bu yaklaşım, petrol ve gaz arama anlaşmalarını, Hafter güçlerine desteği, Tartus Deniz Üssü'nün kullanımını ve Wagner Grubu gibi özel askeri şirketlerin katılımını içermektedir. Sonuç olarak Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının çeşitli dönemlere yayılan tarihsel gelişimi, Libya ve Suriye örneklerinde stratejik değişimler de dahil olmak üzere ekonomik, jeopolitik ve askeri motivasyonların dinamik bir etkileşimini göstermektedir.

Tarihsel olarak, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, önemli ticaret yolları üzerindeki kontrolün ve Karadeniz ile Akdeniz'deki kaynaklara erişimin vurgulandığı ekonomik motivasyonlarla şekillenmiştir. Benzer şekilde ABD, ekonomik çıkarlarını güvence altına almak ve askeri varlığını sürdürmek için denizcilik stratejisi izlemiştir. ABD'nin jeopolitik stratejileri, ekonomik ve küresel etki için deniz yollarının kontrolünü ve deniz hakimiyetini vurgulayan Mahan'ın Deniz Hakimiyeti Teorisi'ni yansıtmaktadır. ABD'nin odak noktası, Asya-Pasifik ve Orta Doğu'yu kapsayan küresel bir yaklaşımla çeşitli bölgelerde ittifakları güvence altına almaktır. Öte yandan ekonomik açıdan hem Rusya hem de Çin, kaynak zengini kıyı bölgelerdeki nüfuzu ve altyapı yatırımlarını içeren stratejiler uygulamaktadır. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası, Mahan'ın ilkeleriyle uyumlu olarak deniz ticareti ve kaynaklardan elde edilen ekonomik faydalara odaklanmaktadır. Çin'in Bir Kuşak Bir Yol Projesi de benzer şekilde ekonomik çıkarları güvence altına almak, deniz ve kara yolları üzerindeki jeopolitik nüfuzu artırmak için altyapı yatırımları yapmaktadır.

Rusya'nın farklı tarihsel dönemlerdeki sıcak denizlere inme politikasına ilişkin özellikle Suriye ve Libya'ya odaklanan bu tez, jeopolitik ve güç dengesi gibi çalışmalara katkı sağlamayı hedeflemektedir. Tez, klasik jeopolitik teorileri birleştirerek teorik çerçeveleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Özellikle Suriye ve Libya ile ilgili karşılaştırmalı vaka çalışmaları, Rusya'nın politikalarını çeşitli jeopolitik bağlamlara göre nasıl konumlandığı konusunda bakış açıları sunarak fayda sağlamayı hedefleyen bu çalışma aynı zamanda Rusya'nın sıcak denizlerdeki varlığının bölgesel güvenliği nasıl etkilediğini inceleyerek güvenlik çalışmalarına da katkıda bulunacaktır.

Bu çalışma Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının kapsamlı bir analizini sunsa da gelecekteki araştırmaların bu politikaya ilişkin anlayışımızı geliştirebileceği çeşitli alanlar vardır. İlk olarak, bu tez klasik jeopolitik teorilere dayanmaktadır. Ancak bağımlılık teorisi veya eleştirel jeopolitik gibi alternatif perspektiflerin dikkate alınması, Rusya'nın motivasyonlarına ve sıcak denizlere inme politikasına daha kapsamlı bir yaklaşım sunabilir. İkinci olarak ABD, Türkiye ve İsrail gibi ülkelerin Rusya'nın Akdeniz'deki varlığına vereceği tepkilerin anlaşılması, bölgesel güç dinamiklerinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi ağıısından büyük önem taşımaktadır. Bu ülkelerin bakış ağıılarını ve stratejilerini analiz etmek, jeopolitik manzaraya ilişkin daha bütünsel bir bakış ağıısıyla katkı sağlayacaktır. Son olarak, bu tezin kapsamını Libya ve Suriye'nin ötesine taşıyarak sıcak denizlerdeki Mısır ve Türkiye gibi diğer stratejik ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletmek, Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasına ilişkin daha kapsamlı bir anlayış sunabilir.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

- 31 Temmuz 2022 Tarih ve 512 Sayılı Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı Kararı “Rusya Federasyonu Denizcilik Doktrini’nin Onaylanması Hakkında. (2022). 14 Haziran 2023 tarihinde <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202207310001> adresinden erişildi.
- 2021 Country Reports on Human Rights Practices: Syria. (2021). Washington.
- Abbasova, V. (2021, 30 Eylül). Akkuyu Nuclear Plant’s First Unit May Be Ready in 2022. *Caspian News*. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://caspiannews.com/news-detail/akkuyu-nuclear-plants-first-unit-may-be-ready-in-2022-2021-9-30-0/> adresinden erişildi.
- Abosedra, S. ve Fakih, A. (2021). *Ethnic Divisions and the Onset of Civil Wars in Syria* (No: 14023). Discussion Paper Series. Bonn. 16 Temmuz 2023 tarihinde <https://docs.iza.org/dp14023.pdf> adresinden erişildi.
- Acar, K. (2004). *Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi*. Ankara: Nobel Yayın.
- A.I, I. (2007). Uçak Savaş Füze Silahı (Zro). *Dünya Çapında Evrensel Popüler Bilim Ansiklopedisi*. 21 Eylül 2023 tarihinde https://www.krugosvet.ru/enc/nauka_i_tehnika/voennaya_tehnika/ZENITNOE_RAKETNOE_OR_UZHIE_ZRO.html adresinden erişildi.
- Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi. (2022, 9 Eylül). *T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*. 30 Temmuz 2023 tarihinde <https://enerji.gov.tr/neupgm-akkuyu-nukleer-guc-santrali-projesi> adresinden erişildi.
- Aksenenok, A. (2020, 16 Eylül). Russia and Syria: Nuances in Allied Relations. *RIAC*. 10 Mayıs 2021 tarihinde <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/russia-and-syria-nuances-in-allied-relations/> adresinden erişildi.
- Aksenov, A. (2018, 5 Kasım). Rusya dünya silah pazarında (Россия на мировом рынке вооружений). *Nezavisimaya Gazeta*. 24 Temmuz 2023 tarihinde https://nvo.ng.ru/history/2018-05-11/14_995_market.html adresinden erişildi.
- Aksenyonok, A. (2020, 11 Eylül). Rusya ve Suriye: müttefik ilişkilerin nüansları. *RIAC*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiya-i-siriya-nyuansy-soyuznicheskikh-otnosheniy/> adresinden erişildi.
- Al Khair, M. E. (2019, 23 Temmuz). Rusya ile Suriye arasındaki 75 yıllık ilişkiler... en önemli kilometre taşları. *Noon Post*. 22 Eylül 2023 tarihinde <https://www.noonpost.com/28670/> adresinden erişildi.
- Al-Ammari, M. S. ve Aleksandrovna Nikolaeva, A. (2020). Rusya-Libya İlişkileri: Tarih ve Günümüz. *Avrasya Arap Araştırmaları*, (10), 54-65. 24 Eylül 2023 tarihinde <https://cyberleninka.ru/article/n/rossiysko-libiyskie-otnosheniya-istoriya-i-sovremennost> adresinden erişildi.
- Al-Basre, M. (2023). An Alliance Based On Common Interests: Russian-Iranian Relations During The Syrian Civil War. *Pesa International Journal Of Social Studies*, 9(1). 22 Aralık 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2858829> adresinden erişildi.
- Alexander, R. (2022). Suriye ve SSCB arasında deniz alanında işbirliği. Bölüm 1. 1957 Suriye Krizi. 12 Mayıs 2022 tarihinde <http://alerozin.narod.ru/Syria57.htm> adresinden erişildi.
- Algarni, A. (2021). *Turkey’s Influence in Libya’s Crisis: Political and Security Implications Inside and Outside Libya*. 22 Eylül 2023 tarihinde <https://rasanah-iiis.org/english/centre-for-researches-and-studies/turkeys-influence-in-libyas-crisis-political-and-security-implications-inside-and-outside-libya/> adresinden erişildi.

- Alifirova, E. (2019, 16 Ekim). Vladimir Putin'in BAE ziyareti kapsamında Gazprom Neft ve LUKOIL önemli anlaşmalara imza attı. *Neftegaz*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://neftgaz.ru/news/politics/501011-ne-menee-rezultativno-v-ramkakh-vizita-v-putina-v-oe-gazprom-neft-i-lukoil-podpisali-vazhnye-soglash/> adresinden erişildi.
- Alkhalil, M., Alaref, M., Ekzayez, A., Mkhallati, H., El Achi, N., Alzoubi, Z., ... Patel, P. (2023). Health aid displacement during a decade of conflict (2011–19) in Syria: an exploratory analysis. *BMC Public Health*, 23(1), 1562. doi:10.1186/s12889-023-16428-7
- Allahoum, R. (2020, 9 Ocak). Libya's war: Who is supporting whom. *Aljazeera*.
- AlShaher, S. I. (2021). The Russian presence in Syria Reasons and consequences. *Journal of Political Science and Law*, (30). 22 Eylül 2022 tarihinde <https://democraticac.de/?p=78827> adresinden erişildi.
- An introduction to Russia's military modernisation. (2020, 30 Eylül). *IISS*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2020/09/rmm-introduction/> adresinden erişildi.
- Anisimov, E. V. (2021). Access to the Sea and the Imperial Ambitions of Peter the Great. *Zapiski Historyczne*, 36(4), 5. doi:10.15762/ZH.2021.31
- Antonova, N. (2023, 27 Haziran). Putin's Stability Was Always a Myth. *Foreign Policy*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://foreignpolicy.com/2023/06/27/wagner-prigozhin-russia-putin-coup/> adresinden erişildi.
- Aras, İ. (2017). Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Yönelik Yaptırımlar. *Karadeniz Araştırmaları*, (53), 29-50.
- Arise, L. (2021, 25 Ocak). Heartland And Rimland Theory. *Geography UPSC*. 20 Şubat 2022 tarihinde <https://lotusarise.com/heartland-and-rimland-theory-upsc/> adresinden erişildi.
- Arnold, T. D. (2020, 23 Eylül). Exploiting Chaos: Russia in Libya. *Center for Strategic & International Studies*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/exploiting-chaos-russia-libya> adresinden erişildi.
- Arquilla, J., Borshchevskaya, A., Bragg, B. ve Devyatkin, P. (2019). *Russian Strategic Intentions*. 22 Temmuz 2022 tarihinde <https://nsiteam.com/sma-white-paper-russian-strategic-intentions/> adresinden erişildi.
- Assad Welcomes New Russian Bases İn Syria After Putin Meeting. (2023, 16 Mart). *Aljazeera*. 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2023/3/16/assad-will-welcome-new-russian-military-bases-in-syria> adresinden erişildi.
- Astakhova, O. ve Kalin, S. (2019, 14 Ekim). Saudi Visit Signals Putin's Growing Middle East Influence. *Reuters*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-saudi-russia-idUSKBN1WT0KH> adresinden erişildi.
- Azizi, H. (2019). Russian Arms Trade Approach İn The Middle East And North Africa (MENA): Economic And Strategic Aspects. *Geopolitics Quarterly*, 14(4), 84-103.
- Azizi, H. (2022, 12 Ekim). Turkish and Iranian Involvement in Iraq and Syria. *SWP*. 16 Aralık 2023 tarihinde <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C58/> adresinden erişildi.
- Baev, P. K. (2021, 18 Ağustos). Russia and America's overlapping legacies in Afghanistan. *Brookings*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.brookings.edu/articles/russia-and-americas-overlapping-legacies-in-afghanistan/> adresinden erişildi.
- Bagdonas, A., Bart, R. ve Wilhelmsen, J. (2012). Russia's Interests in the Syrian Conflict: Power, Prestige, and Profit Related papers Russia's Interests in the Syrian Conclit. *European Journal of Economic and Political Studies*.

- Bahgat, G. (2021). Chapter 9: Russia and the Middle East: Opportunities and Challenges. *Marshall Center*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.marshallcenter.org/en/publications/marshall-center-books/russias-global-reach-security-and-statecraft-assessment/chapter-9-russia-and-middle-east-opportunities-and-adresinden-erişildi>.
- Baladi, E. (2021, 22 Nisan). Russians reforming Syrian regime army through military training. *Enab Baladi*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://english.enabbaladi.net/archives/2021/04/russians-reforming-syrian-regime-army-through-military-training/> adresinden erişildi.
- Balcı, A. (2017). *Türkiye Dış Politikası* (1. bs., C. 1). İstanbul: Alfa Yayıncılık. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://booksfer.com/turkiye-dis-politikasi-ali-balci-pdf-indir-10303> adresinden erişildi.
- Barmin, Y. (2016, 31 Mayıs). Will Russian Arms Soon Start Flowing To Libya? *Al-Monitor*. 2 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.al-monitor.com/originals/2016/05/russia-military-ties-former-allies-libya.html#ixzz4IGiAicKz> adresinden erişildi.
- Bar-Noi, U. (2023, 28 Temmuz). The Soviet Union And The Six-Day War: Revelations From The Polish Archives. *Wilson Center*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-soviet-union-and-the-six-day-war-revelations-the-polish-archives> adresinden erişildi.
- Bartz, L. (2013). Russian-Syrian Relations: Past and Present. *The Journal of Global Affairs*, 6(6).
- Bassin, M. ve Aksenov, K. E. (2006). Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse. *Geopolitics*, 11(1), 99-118. doi:10.1080/14650040500524129
- Başer, H. ve Biçeroğlu, E. (2022, 26 Mart). Libyalı Uzmana Göre, Rus Güvenlik Şirketi Libya'daki 1300 Paralı Askerini Ukrayna İçin Çekti. *AA*. 30 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/libyalı-uzmana-gore-rus-guvenlik-sirketi-libyadaki-1300-parali-askerini-ukrayna-icin-cekti/2546400> adresinden erişildi.
- Baysoy, E. (2011). Modernleşme ve Jeopolitik Ekseninde Doğu Sorunu. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 7(13), 43-72. 25 Temmuz 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uksad/issue/37198/429299> adresinden erişildi.
- Beccaro, A. (2018). *Russia: Looking for a Warm Sea*. Milano.
- Bennett, A. J. (1985). Arms Transfers as an Instrument of Soviet Policy in the Middle East. *Middle East Journal*, 39(4), 745-774.
- Berger, M. (2022, 9 Nisan). Wagner Group: What is The Russian Mercenary Group Fighting in Ukraine? *The Washington Post*. 2 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/09/wagner-group-russia-uraine-mercenaries/> adresinden erişildi.
- Beukel, J. ve Geuns, L. (2021a, 19 Ocak). Russia's Unsustainable Business Model: Going All In on Oil and Gas. *The Hague Centre for Strategic Studies*. 8 Aralık 2023 tarihinde <https://hcass.nl/report/russias-unsustainable-business-model/> adresinden erişildi.
- Beukel, J. van den ve Geuns, L. van. (2021b, 19 Ocak). Russia's Unsustainable Business Model. 30 Temmuz 2023 tarihinde <https://hcass.nl/report/russias-unsustainable-business-model/> adresinden erişildi.
- Bhadrakumar, M. K. (2023, 2 Ekim). Putin orders regrouping of Wagner for combat missions. *Indian Punchline*. 11 Aralık 2023 tarihinde <https://indianpunchline.com/putin-orders-regrouping-of-wagner-for-combat-missions/> adresinden erişildi.
- Birkun, Jr., A. (2009). *Marine Litter in the Black Sea Region*. Simperefol. 26 Temmuz 2023 tarihinde http://www.blacksea-commission.org/_publ-ml-ch1.asp#:~:text=Over%20300%20rivers%20flow%20into,their%20confluence%20with%20the%20sea. adresinden erişildi.

- Bischof, H. (1976). Relations Between Communist and Third World Countries. *Intereconomics*, (11), 342-347. 21 Temmuz 2021 tarihinde <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02929497> adresinden erişildi.
- Bişkin, M. C. (2010, 29 Haziran). *ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan'da Güç Mücadelesi*. (Yüksek Lisans). 10 Eylül 2022 tarihinde <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/93141> adresinden erişildi.
- Black, J. L. (2004). The Canadian Pacific Railway as a Model for the Trans-Siberian Railway. *Sibirica*, 4(2). doi:10.1080/13617360500150210
- Blank, S. ve Kim, Y. (2021). The Mediterranean Eskadra And Russia's Military-Political Strategy in The Mediterranean Basin. *Defense & Security Analysis*, 37(4), 453-471. doi:10.1080/14751798.2021.1995969
- Blank, S. ve Levitzky, E. (2015). Geostrategic aims of the Russian arms trade in East Asia and the Middle East. *Defence Studies*, 15(1), 63-80. doi:10.1080/14702436.2015.1010287
- Borisocheva, K. (2007). *Analysis of the Oil-and Gas-Pipeline-Links between EU and Russia An account of intrinsic interests*. 10 Eylül 2022 tarihinde <http://www.gazexport.ru/digits/?pkey1=00004> adresinden erişildi.
- Borovoy, S. (2003, 29 Ekim). Novorossiysk- Liman şehri. *RGRU*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://rg.ru/2003/10/29/port.html> adresinden erişildi.
- Borshchevskaya, A. (2017, 20 Aralık). The Tactical Side of Russia's Arms Sales to the Middle East. *The Jamestown Foundation*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://jamestown.org/program/tactical-side-russias-arms-sales-middle-east/> adresinden erişildi.
- Borshchevskaya, A. (2021). *Putin's War in Syria: Russian Foreign Policy and the Price of America's Absence* (1. bs.). I.B. Tauris.
- Braun, K., Passon, J. ve Jeworutzki, A. (2020). Across the Vast Land—Some Aspects on Libya's Geography. *Across the Sahara* içinde (ss. 1-28). Cham: Springer International Publishing. doi:10.1007/978-3-030-00145-2_1
- Bregolat, E. (2018). *Russia in the Mediterranean and in Europe*. 15 Eylül 2023 tarihinde <https://www.iemed.org/publication/russia-in-the-mediterranean-and-in-europe/> adresinden erişildi.
- Brown, L. C. (2023, 11 Kasım). Libya. *Britannica*. 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.britannica.com/place/Libya> adresinden erişildi.
- Bruce, R. (1982). The Soviet Penetration of Libya. *The World Today*, 38(4), 131-138. 10 Eylül 2023 tarihinde <http://www.jstor.org/stable/40395373> adresinden erişildi.
- Buchholz, A. G. (2019, 7 Ağustos). Putin Is Thirsty – the Troubling Problem of Kaliningrad. *Real Clear Defence*. 9 Mayıs 2021 tarihinde https://www.realcleardefense.com/articles/2017/08/07/putin_is_thirsty___the_troubling_problem_of_kaliningrad_111983.html adresinden erişildi.
- Cavendish, R. (2006, 2 Şubat). Stalin Denounced by Nikita Khrushchev. *History Today*. 13 Ocak 2024 tarihinde <https://www.historytoday.com/archive/months-past/stalin-denounced-nikita-khrushchev> adresinden erişildi.
- Charap, S. ve Priebe, M. (2023). Avoiding a Long War: U.S. Policy and the Trajectory of the Russia-Ukraine Conflict. *Perspective*. Ocak 2024 tarihinde https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PEA2500/PEA2510-1/RAND_PEA2510-1.pdf adresinden erişildi.
- Chauhan, T. (2020). Why Are Warm-Water Ports Important to Russian Security? The Cases of Sevastopol and Tartus Compared, 57.
- Chorin, E. (2017). Russia's Strategic Waiting Game In Libya. *Barcelona Center for. International Affairs*.

- Chulov, M. (2022, 22 Mayıs). Syria's Barrel Bomb Experts in Russia To Help With Potential Ukraine Campaign. *The Guardian*. 27 Temmuz 2023 tarihinde Syria's barrel bomb experts in Russia to help with potential Ukraine campaign adresinden erişildi.
- Chuma, J. (2016). *The Mediterranean: Driving Russia's Strategic Decisions Since 1676*. Center for International Maritime Security. Virginia. 9 Temmuz 2023 tarihinde <https://cimsec.org/mediterranean-driving-russias-strategic-decisions-since-1676/> adresinden erişildi.
- Civil Conflict in Libya. (2023, 6 Haziran). *Center for Preventive Action*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/civil-war-libya> adresinden erişildi.
- Clarck, T. (2020, 16 Eylül). Russia Welcomes Libya Deal on Oil Exports, Revenue Distribution. *Bloomberg*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-19/russia-welcomes-libya-deal-on-oil-exports-revenue-distribution?embedded-checkout=true> adresinden erişildi.
- Clover, C. (2016, 27 Temmuz). The Unlikely Origins of Russia's Manifest Destiny. *Foreign Policy*. 20 Şubat 2022 tarihinde <https://foreignpolicy.com/2016/07/27/geopolitics-russia-mackinder-eurasia-heartland-dugin-ukraine-eurasianism-manifest-destiny-putin/> adresinden erişildi.
- Cohen, S. B. (2003). *Geopolitics of the World System* (1. bs.). New York: Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.
- Cold War. (2023, 24 Şubat). *Britannica*. 7 Ocak 2024 tarihinde <https://www.britannica.com/event/Cold-War> adresinden erişildi.
- Connolly, R. (2017). Russia's Role as an Arms Exporter The Strategic and Economic Importance of Arms Exports for Russia. *Chatham House*, (3). doi:10.1080/15387216.2016.1254055
- Connolly, R. (2019). Fundamentals Of The State Policy of The Russian Federation in The Field Of Naval Activities For The Period Until 2030. *Russian Studies Series*, 2(19). 9 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=574#> adresinden erişildi.
- Cordell, D. D., Barbour, N. ve Brown, L. C. (2022, 28 Nisan). Libya - The discovery of oil. *Britannica*. 2 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.britannica.com/place/Libya/The-discovery-of-oil> adresinden erişildi.
- Cordesman, A. H. (2023, 24 Ocak). The Changing Strategic Importance of the Middle East and North Africa. *CSIS*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.csis.org/analysis/changing-strategic-importance-middle-east-and-north-africa-0> adresinden erişildi.
- Crescente, J. (2014, 18 Temmuz). Out with the Old, In with the New: the Legendary Journey of Peter the Great. *Russia Beyond*. 8 Şubat 2022 tarihinde https://www.rbth.com/travel/2014/18/07/the_legendary_european_journey_of_peter_the_great adresinden erişildi.
- Cristiani, D. (2020). Framing Russia's Mediterranean Return: Stages, Roots, and Logics, 2016-2021. 20 Ağustos 2023 tarihinde https://www.gmfus.org/sites/default/files/Framing_Russia's_Mediterranean_Return_Stages%2C_Roots%2C_and_Logics_1.pdf adresinden erişildi.
- Çelik, K. E. (2022, 5 Ağustos). The Expansion of Russian Geopolitics from Land to Sea: "the Russian Naval Doctrine". *ANKASAM*.
- Çelikipala, M. ve Erşen, E. (2018). Turkey's Black Sea Predicament: Challenging or Accommodating Russia? *PERCEPTIONS*, 23(2). 20 Ağustos 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/549667> adresinden erişildi.
- Çevikel, Ş. (2022). Coğrafya Kader Midir Coğrafya-Dış Politika İlişkisi: Azerbaycan Örneği. *Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS)*, *Cappadocia University*. doi:10.38154/cjas.26

- Çolakoğlu, S. (2007). Security Structure of the Black Sea Region in the Context of New Challenges. *Insight Turkey*, 9(1), 144-154. 20 Ağustos 2023 tarihinde <https://about.jstor.org/terms> adresinden erişildi.
- Dağlar Macar, O. ve Kağan, B. (2021). Tarihten Bugüne Rusya'nın Arktik Politikaları: Değişimler ve Süreklilikler. *International Journal of Politics and Security*, 3(1), 336-362.
- Daher, J. (2018, 27 Eylül). Three years later: the evolution of Russia's military intervention in Syria. *Atlantic Council*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/three-years-later-the-evolution-of-russia-s-military-intervention-in-syria/> adresinden erişildi.
- Dakheel, J. F. (2014). The impact of the collapse of the Soviet Union on Libya foreign policy during the period from 1991 to 2003. 25 Ağustos 2023 tarihinde http://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/314/7/220609_Jumah_Dakheel.pdf adresinden erişildi.
- Dalar, M. (2008). İran'ın Nükleer Programı: Uluslararası Hukuk Bağlamında Bir Analiz. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Spring*, 270-303. 15 Ağustos 2022 tarihinde <http://w3.gazi.edu.tr/~sumer> adresinden erişildi.
- Dannreuther, R. (2004). Russia and the Middle East. *The Middle East's Relations with Asia and Russia* içinde. London: Routledge.
- Davenport. (2021, Mart). Chronology of Libya's Disarmament and Relations with the United States. *Arms Control Association*. 14 Ocak 2024 tarihinde <https://www.armscontrol.org/factsheets/LibyaChronology> adresinden erişildi.
- Davis, A. (2015). *Maritime Doctrine of the Russian Federation*.
- Davydov, D. (2018, 19 Şubat). Defense Chief Inspects Russian Navy's Massive Mediterranean Drills. *Teknoblog*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://teknoblog.ru/2018/02/19/87336> adresinden erişildi.
- Deaton, J. P. (1975). *The Significance of International Straits To Soviet Naval Operations*. (Master). 24 Temmuz 2023 tarihinde https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/the_east_mediterranean_gas_forum_regional_cooperation_amid_conflicting_interests_0.pdf adresinden erişildi.
- Defense chief inspects Russian Navy's massive Mediterranean drills - Military & Defense . (2022, 15 Şubat). *TASS*. 5 Mayıs 2022 tarihinde https://tass.com/defense/1403933?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com adresinden erişildi.
- Demir, Sedat. (2013). Vladivostok Demiryolu Hattı ve Rusya Ekonomisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 482-582.
- Demir, Sertif ve Rijnoveanu, C. (2013). The Impact Of The Syria Crisis On The Global And Regional Political Dynamics. *Journal of Turkish World Studies*, 1(13), 55-77. 24 Temmuz 2023 tarihinde <http://www.foreignaffairs.com> adresinden erişildi.
- Derman, G. S. (2022). Russia-Ukraine War and Turkey's Diplomacy. *Doğu Avrupa'nın Sosyal ve İktisadi Tarihi* içinde. Eskişehir: CONGRESS OF INTERNATIONAL EASTERN EUROPEAN STUDIES. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.piees.org/wp-content/uploads/2022/12/CIEES-2022-Bildiri-Kitabi-WEB.pdf> adresinden erişildi.
- Despite the Weak Revenues, Why Did Russia Suddenly Start Paying Attention to Phosphates in Syria? (2022). *Al-Estiklal Newspaper*. 04. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.alestiklal.net/en/view/13172/despite-the-weak-revenues-why-did-russia-suddenly-start-paying-attention-to-phosphates-in-syria> adresinden erişildi.
- Dettmer, J. (2021, 12 Mayıs). Russia Expands Military Facilities in Syria. *Voa News*. 18 Mayıs 2022 tarihinde https://www.voanews.com/a/middle-east_russia-expands-military-facilities-syria/6205742.html adresinden erişildi.

- Deudney, D. H. (2023, 1 Ocak). Geopolitics. *Britannica*.
- Dickinson, P. (2021, 7 Ağustos). The 2008 Russo-Georgian War: Putin's green light. *Atlantic Council*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-2008-russo-georgian-war-putins-green-light/> adresinden erişildi.
- Düzsöz, E. (2021). Kaos İçerisinde Düzen Arayışı: Kaddafi Dönemi ve Sonrası Libya. *Bariş Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9(2), 295-330. 16 Temmuz 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1650027> adresinden erişildi.
- Eckstein, M. (2022, 25 Şubat). What makes the Black Sea so strategically important? *Defense News*. 7 Ocak 2024 tarihinde <https://www.defensenews.com/naval/2022/02/25/what-makes-the-black-sea-so-strategically-important/> adresinden erişildi.
- Egypt. (2023, 25 Ağustos). *East Analytics*. 8 Aralık 2023 tarihinde <https://eastanalytics.com/markets/egypt/> adresinden erişildi.
- Eklöf Amirell, S. ve Müller, L. (2014). Persistent Piracy: Maritime Violence and State-Formation in Global Historical Perspective. *International Journal of Maritime History*, 27(1). doi:<https://doi.org/10.1177/0843871414564130>
- Erdoğan, S. (2020). Avrupa Birliği ve Krizler: Tarihi ve Güncel Krizler Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 75(2), 589-606. doi:10.33630/ausbf.571625
- Erdurmaz, S. (2012). Birleşmiş Milletlerin 1973 Sayılı Kararı İle Uçuşa Yasak Bölge İlanı ve Askeri Harekâtın Başlaması. C. Ağca (Ed.), *Libya, Arap Baharının Arap Baharının Solan Yüzü* içinde (ss. 47-86). Ankara: Berikan Yayınevi. 16 Temmuz 2023 tarihinde <http://foreignpolicy.org.tr/wp-content/uploads/2020/05/LIBYA-KITAP-pdf.pdf> adresinden erişildi.
- Erenel, F. (2021). Jeopolitik Teoriler ve Avrasya'nın Merkezinde Güç Savaşları. *Avrasya Dosyası*, 12, 1-29. 16 Temmuz 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/avrasyadosyasi/issue/63128/948946> adresinden erişildi.
- Erkara, A. (2023, 3 Temmuz). Suriye'de Rus Wagner Şirketine Yönelik Operasyon. *Savunmatr*. 27 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.savunmatr.com/suriye-istihbarati-muharebat-ile-rus-savunma-bakanliginin-rus-wagner-parali-asker-sirketine-yonelik-operasyonu> adresinden erişildi.
- Evitts, J. (2019). *Russian Naval Modernization And Strategy*. Monterey. 16 Temmuz 2023 tarihinde <http://hdl.handle.net/10945/62247> adresinden erişildi.
- Evtuşenkov, V. (2005, Haziran). Sükunetin ardından: Rusya ve Arap dünyası yeni bir aşamada. *Global Affairs*. 21 Eylül 2023 tarihinde <https://globalaffairs.ru/articles/posle-zatishya-rossiya-i-arabskij-mir-na-novom-etape/> adresinden erişildi.
- Fall of Russian Empire. (2023, 4 Nisan). *British Library Board*.
- Fasanotti, F. S. (2016, 2 Eylül). Russia And Libya: A Brief History Of An On-Again-Off-Again Friendship. *Brookings*. 2 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2016/09/01/russia-and-libya-a-brief-history-of-an-on-again-off-again-friendship/> adresinden erişildi.
- Feith, D. (2019, 26 Eylül). Russia's Eastern Mediterranean Strategy Explained- Analysis. *The Jerusalem Post*. 8 Şubat 2022 tarihinde <https://www.jpost.com/Middle-East/Russias-Eastern-Mediterranean-strategy-explained-603013> adresinden erişildi.
- Fenrick, P. W. (2022, 2 Mayıs). Operation Barbarossa A Lesson in Hubris and Strategy. *Army University Press*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.armyupress.army.mil/Journals/NCO-Journal/Archives/2022/May/Operation-Barbarossa/> adresinden erişildi.
- Finlayson, C. (2019, 14 Haziran). Russia's Physical Geography And Climate. *Creative Commons Attribution*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://pressbooks.pub/worldgeo/chapter/russia/> adresinden erişildi.

- Fiol-Mahon, A. (2018, 13 Haziran). How Russia and the U.S. Factor into Syria: A Briefing Report. *Foreign Policy Research Institute*. 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.fpri.org/article/2018/06/how-russia-and-the-u-s-factor-into-syria-a-briefing-report/> adresinden erişildi.
- France, M. E. B. (2000). *Back To The Future: Space Power Theory And A.T. Mahan*. Washington, DC.
- Gallipoli Campaign. (2023, 12 Temmuz). *Wikipedia*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Gallipoli_campaign#CITEREFStevens2001 adresinden erişildi.
- Gartenstein-Ross, D. (2015). Dignity and Dawn: Libya's Escalating Civil War. *Terrorism and Counter-Terrorism Studies*, (February 2015). doi:10.19165/2015.1.01
- Gelfgat, V. (1999, 26 Ağustos). Russian Arms Sales to the Middle East. *The Washington Institute*. 21 Eylül 2023 tarihinde <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/russian-arms-sales-middle-east> adresinden erişildi.
- Gencer, F. (2015). Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın Osmanlı-İngiliz İlişkilerine Yansımaları. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 34(58), 629-650. 16 Temmuz 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/781120> adresinden erişildi.
- Geopolitics: Definition and Different Approaches to Study. (2023, 23 Eylül). *KOOTNEETI*. 17 Temmuz 2023 tarihinde <https://thekootneeti.in/2022/09/19/geopolitics-definition-and-different-approaches-to-study/> adresinden erişildi.
- Ghazali, A. S. (2016, 17 Aralık). Putin Orders Expansion Of Russia's Naval Base In Tartus, Syria. *Countercurrents*. 16 Mayıs 2022 tarihinde <https://countercurrents.org/2016/12/putin-orders-expansion-of-russias-naval-base-in-tartus-syria/> adresinden erişildi.
- Gileva, Y. (2019, Temmuz). Talebin yüksek olduğu kıta. *Atomic Expert*. 21 Eylül 2023 tarihinde https://atomicexpert.com/high_demand_continent adresinden erişildi.
- Ginat, R. (2000). The Soviet Union and the Syrian Ba'th regime: from hesitation to "rapprochement". *Middle Eastern Studies*, 36(2), 150-171. doi:10.1080/00263200008701312
- Gorenburg, D. (2019, Temmuz). Russia's Naval Strategy in the Mediterranean. *Marshall Center*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.marshallcenter.org/en/publications/security-insights/russias-naval-strategy-mediterranean-0> adresinden erişildi.
- Gorshkov, S. G. (1977). The Sea power of the state. *Survival*, 19(1), 24-29. doi:10.1080/00396337708441659
- Gozman, L. (2021, 24 Şubat). Russia after Putin: How to rebuild the state. *Atlantic Council*. 16 Aralık 2023 tarihinde <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/russia-after-putin-report/> adresinden erişildi.
- Grajewski, N. (2021). *The Evolution of Russian and Iranian Cooperation in Syria*.
- Grand Embassy of Peter the Great. (2023, 18 Temmuz). *Wikipedia*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Grand_Embassy_of_Peter_the_Great adresinden erişildi.
- Gray, C. (2004). In Defence of the Heartland: Sir Halford Mackinder and His Critics a Hundred Years On. *Comparative Strategy*, 23(1), 9-25. doi:10.1080/01495930490274454
- Green, W. C. (1993). The Historic Russian Drive for a Warm Water Port: Anatomy of a Geopolitical Myth. *Naval War College Review*, 46(2), 80-102. 22 Aralık 2022 tarihinde <https://www.jstor.org/stable/44642451> adresinden erişildi.
- Gumuchian, M.-L. (2012, 8 Nisan). Libya struggles to contain tribal conflicts. *Reuters*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-libya-violence/libya-struggles-to-contain-tribal-conflicts-idUSBRE83702Z20120408> adresinden erişildi.

- Gusman, M. (2009, 10 Ekim). Libya Devrimi'nin Lideri Muammer Kaddafi. *TASS*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://tass.ru/arhiv/640594> adresinden erişildi.
- Gustafsson, M. (2020). *Why Libya, but not Syria or Venezuela?* (Master). 22 Aralık 2022 tarihinde <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1386767/FULLTEXT01.pdf> adresinden erişildi.
- Gutfeld, A. ve Vanetik, B. (2016). 'A Situation That Had to Be Manipulated': The American Airlift to Israel During the Yom Kippur War. *Middle Eastern Studies*, 52(3), 419-447. doi:10.1080/00263206.2016.1144393
- Güneş, C. (2019, 24 Eylül). *Karadeniz'de Uluslararası Ticaret ve Kurumların Rolü*. (Yayımlanmamış phd). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Güneş, D. (2017). Rusya: Emperyalist mi? Müttefik mi? (Rusya'nın Suriye'de Rolü, Etkileri, Talepleri ve Hedefi). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Disiplinlerarası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalı Ortadoğu Araştırmaları Programı*, 39.
- Güneş, İ. (2019). Nükleer Enerji Türkiye İçin Doğru Bir Tercih mi? *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı* içinde. Kazan. 22 Aralık 2022 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/331327410_Nukleer_Enerji_Turkiye_Icin_Dogru_Bir_Tercih_mi_Is_Nuclear_Energy_the_Right_Choice_for_Turkey adresinden erişildi.
- Gürkaynak, M. (2005). Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Avrupa Güvenliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1).
- Hafner, M., Raimondi, P. P. ve Bonometti, B. (2023). Geopolitics of Oil and Gas in the MENA Region (ss. 265-339). Milan. doi:10.1007/978-3-031-30705-8_5
- Hagelin, B. (2002). *SIPRI Yearbook 2002*. Stockholm. 22 Aralık 2022 tarihinde <https://www.sipri.org/yearbook/2002/08> adresinden erişildi.
- Haid, H. (2023, 29 Mart). Wheat and war: How sanctions are driving Russia-Syria cooperation. *Chatham House*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.chathamhouse.org/2023/03/wheat-and-war-how-sanctions-are-driving-russia-syria-cooperation> adresinden erişildi.
- Hamilton, R. E. ve Mikulska, A. (2020, 26 Mayıs). Natural Gas In The Black Sea: Strengthening Cooperation And Balancing Power. *Middle East Institute*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.mei.edu/publications/natural-gas-black-sea-strengthening-cooperation-and-balancing-power> adresinden erişildi.
- Hamzaoglu, H. (2021). Rus Jeopolitiğinde Deniz Gücünün Önemi ve Rusya Federasyonu'nun Güncel Akdeniz Stratejisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 166-185. doi:10.17153/oguiibf.879257
- Harrison, V. ve Palumbo, D. (2019, 1 Ekim). Çin Halk Cumhuriyeti 70 yaşında: "Ekonomik mucize" nasıl gerçekleşti? *BBC News*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49880943> adresinden erişildi.
- Harunoğulları, M. (2021a). ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerinin Jeopolitik Yaklaşımları. *Ortadoğu ve Göç*, 11(1), 43-84. doi:10.31834/ortadoguvegoc.936741
- Harunoğulları, M. (2021b). ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşına Müdahalelerinin Jeopolitik Yaklaşımları. *Ortadoğu ve Göç*, 11(1), 43-84. doi:10.31834/ortadoguvegoc.936741
- Hashimoto, N. (2013, 15 Mart). The US "Pivot" to the Asia-Pacific and US Middle East Policy: Towards an Integrated Approach. *MEI*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.mei.edu/publications/us-pivot-asia-pacific-and-us-middle-east-policy-towards-integrated-approach> adresinden erişildi.
- Hayes, M. (2018, 24 Ocak). Russia's Warm Water Port. *WorldAtlas*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.worldatlas.com/articles/russia-s-warm-water-port.html> adresinden erişildi.

- Heartland Theory: AP® Human Geography Crash Course Review. (2022, 14 Şubat). *AP® Human Geography*. 20 Şubat 2022 tarihinde <https://www.albert.io/blog/heartland-theory-ap-human-geography-crash-course/> adresinden erişildi.
- Heather A., C. (2021, 13 Ocak). Climate Change Will Reshape Russia. *CSIS*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.csis.org/analysis/climate-change-will-reshape-russia> adresinden erişildi.
- Hernandez, J. (2022, 22 Şubat). Why Luhansk and Donetsk are Key to Understanding the Latest Escalation in Ukraine. *NPR*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.npr.org/2022/02/22/1082345068/why-luhansk-and-donetsk-are-key-to-understanding-the-latest-escalation-in-ukrain> adresinden erişildi.
- Hinnebusch, R. (2009). Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad. *Ortadoğu Etütleri*, 1(1), 17 Aralık 2022 tarihinde 7-26. https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/1hinnebusch.pdf adresinden erişildi.
- History. (2023). *ZARUBEZHNEFT*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.zarubezhneft.ru/en/o-kompanii/istoriya/> adresinden erişildi.
- History of the Russo-Turkish wars. (2023, 6 Aralık). *Vikipedi*. 7 Ocak 2024 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_the_Russo-Turkish_wars adresinden erişildi.
- Hodges, B., Horrel, S. ve Kuz, I. (2022, 22 Eylül). Russia's Militarization of the Black Sea: Implications for the United States and NATO. *Center for European Policy Analysis*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://cepa.org/comprehensive-reports/russias-militarization-of-the-black-sea-implications-for-the-united-states-and-nato/> adresinden erişildi.
- Horton, J. (2023, 26 Haziran). Russia sanctions: What impact have they had on its oil and gas exports? *BBC*. 18 Aralık 2023 tarihinde <https://www.bbc.com/news/58888451> adresinden erişildi.
- How Is Climate Change Impacting Russia? (2021, 2 Kasım). *The Moscow Times*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.themoscowtimes.com/2021/11/02/how-is-climate-change-impacting-russia-a75469> adresinden erişildi.
- Human rights violations by private military and security companies, particularly the Wagner Group*. (2021).
- Humanitarian Situation In Ukraine. (2023, Ocak). *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.unocha.org/ukraine/humanitarian-situation-ukraine> adresinden erişildi.
- In Meeting Following Russian Federation's Veto of Cross-Border Aid Text, General Assembly Speakers Highlight Humanitarian Consequences for Millions. (2023, 19 Temmuz). *UN Meetings Coverage and Press Releases*. 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://press.un.org/en/2023/ga12517.doc.htm> adresinden erişildi.
- Işık, Y. E. (2022, 1 Ağustos). Rusya'dan yeni Denizcilik Doktrini. *Defence Turk*. 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.defenceturk.net/rusyadan-yeni-denizcilik-doktrini> adresinden erişildi.
- Ibish, H. (2015, 19 Ekim). Confrontation or Cooperation? Russian-Saudi Relations Hinge on Syria. *Arab Gulf States Institute in Washington*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://agsiw.org/confrontation-or-cooperation-russian-saudi-relations-hinge-on-syria/> adresinden erişildi.
- Ibryamova, N. V. (2021). Russia's Expanding Role in The Eastern Mediterranean: Opportunities and Challenges. R. E. Kanet ve D. Moulioukova (Ed.), *Russia and the World in the Putin Era From Theory to Reality in Russian Global Strategy* içinde (1. bs., ss. 260-276). New York: Routledge. doi:10.4324/9781003190417
- Iddon, P. (2017, 15 Aralık). Russia Expanding Middle East Footprint with Egypt Bases. *The New Arab*. 8 Şubat 2022 tarihinde <https://english.alaraby.co.uk/analysis/russia-expanding-middle-east-footprint-egypt-bases> adresinden erişildi.

- İpek, C. ve Güler, M. (2021). Turkey and Russia in Syrian war: Hostile friendship. *Security and Defence Quarterly*, 35(March 2021). doi:10.35467/sdq/138949
- Iran & Russia: Burgeoning Military Ties. (2023, 18 Mayıs). *Iran Primer*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://iranprimer.usip.org/blog/2023/may/18/iran-russia-burgeoning-military-ties> adresinden erişildi.
- Ishetiar, S. (2019). Echoes of Abstention: Russian Policy in Libya and Implications for Regional Stability. *Journal of Public and International Affairs*. 17 Aralık 2022 tarihinde <https://jpia.princeton.edu/news/echoes-abstention-russian-policy-libya-and-implications-regional-stability> adresinden erişildi.
- Joshi, M. (2019, 23 Ağustos). India (re)discovers the Indian Ocean. *ORF*. 17 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.orfonline.org/research/india-rediscovers-the-indian-ocean-54684/> adresinden erişildi.
- Karataş, S. (2015). Münhasır Ekonomik Bölge Üzerinde Üçüncü Devletlerin Hak ve Yetkileri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(2), 79-110. 12 Aralık 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/suhfd/issue/26656/281314> adresinden erişildi.
- Kasaev, E. (2007, Eylül). Bağdat, Rus Petrol Ticareti İçin “Tuzaklar” Kuruyor. *The International Affairs*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://interaffairs.ru/jauthor/material/1673> adresinden erişildi.
- Kästle, K. (2023, 18 Aralık). Map of Libya. *Nations Online*. 18 Aralık 2023 tarihinde <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/libya-political-map.htm#:~:text=The%20map%20shows%20Libya%2C%20one%20of%20the%20five,km%C2%B2%20makes%20Libya%20the%20fourth-largest%20country%20in%20Africa.> adresinden erişildi.
- Katz, M. N. (2008). The Russian-Libyan rapprochement: What has Moscow gained? *Middle East Policy*, 15(3), 122-128. doi:10.1111/j.1475-4967.2008.00363.x
- Kaya, F. (2017). Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği Ve Dünya Siyasetindeki Yeri. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 1-14.
- Keleş, E. (2009). Rusya’nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel’e Göre İstanbul’a En Kısa Yol). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 28(46). 24 Aralık 2023 tarihinde https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/issue/47779/603616#article_cite adresinden erişildi.
- Kerr, P. (2005, Nisan). Iran, Russia Reach Nuclear Agreement. *Arms Control Association*. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://www.armscontrol.org/act/2005-04/iran-nuclear-briefs/iran-russia-reach-nuclear-agreement> adresinden erişildi.
- Kersten, M. (2011, 5 Ekim). No Surprise: Why Libya but not Syria. *OpinioJuris*. 14 Ocak 2024 tarihinde <https://opiniojuris.org/2011/10/05/no-surprise-why-libya-but-not-syria/> adresinden erişildi.
- Khazagaeva, J. (2017, 10 Mayıs). Tahran Petrolüne Giden Uzun Yol: Rus Petrolcüler İran’da Ne İddia Edebilir? *TASS*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://tass.ru/ekonomika/4241760> adresinden erişildi.
- Khmeimim (air base). (2021). *Military History Fandom*. 24 Aralık 2023 tarihinde [https://military-history.fandom.com/wiki/Khmeimim_\(air_base\)](https://military-history.fandom.com/wiki/Khmeimim_(air_base)) adresinden erişildi.
- Kinross, Lord. (1979). *The Ottoman Centuries / The Rise and Fall of the Turkish Empire* (10. bs.). William Morrow Paperbacks.
- Kirchner, W. (1982). One Hundred Years Krupp and Russia. *VSWG: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, 69. 24 Aralık 2023 tarihinde <https://scihub.se/https://www.jstor.org/stable/20734236> adresinden erişildi.
- Klimentiev, M. (2008, 31 Ekim). Rusya-Libya ilişkileri. *RIA Novosti*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://ria.ru/20230726/zasedanie-1886463790.html> adresinden erişildi.

- Kocakenar, M. (2015). Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler. *Tasam*, 1-23. 24 Aralık 2023 tarihinde https://tasam.org/Files/Icerik/File/amerikan_dis_politikasinda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler.pdf_bbb8f41e-d1bd-47e0-9202-38be4882d7b8.pdf adresinden erişildi.
- Kontorovich, A. E. (2015). Oil And Gas Of The Russian Arctic: History Of Development In The 20th Century, Resources, And Strategy For The 21st Century. *Planet: Earth Sciences*, 2(41). 13 Aralık 2023 tarihinde <https://scfh.ru/files/iblock/5c1/5c11d0108f69b827d7381d22769228f3.pdf> adresinden erişildi.
- Korkmaz, H. (2019, 12 Aralık). Çin ve Rusya'nın Kapsamlı Stratejik Ortaklığı ABD'yi Endişelendiriyor. *AA*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/cin-ve-rusya-nin-kapsamli-stratejik-ortakligi-abd-yi-endiselendiriyor/1671495> adresinden erişildi.
- Kökçam, S. (2020, 2 Ocak). Kaddafi sonrası Libya. *TRT Haber*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/dunya/kaddafi-sonrasi-libya-450437.html> adresinden erişildi.
- Kramer, A. A. (2012, 18 Haziran). Russian Warships Said to Be Going to Naval Base in Syria. *The New York Times*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.nytimes.com/2012/06/19/world/europe/russian-warships-said-to-be-going-to-naval-base-in-syria.html> adresinden erişildi.
- Kreutz, A. (2007). *Russia In the Middle East*. (F. Zakaria, Ed.) *PRAEGER SECURITY INTERNATIONAL* (1. bs.). Westport: Greenwood Publishing Group, Inc. doi:10.1016/S0969-4765(03)10016-1
- Krickovic, A. (2015). When Interdependence Produces Conflict: EU–Russia Energy Relations as a Security Dilemma. *Contemporary Security Policy*, 36(1), 3-26. doi:10.1080/13523260.2015.1012350
- Kubijovyč, V. ve Teslia, I. (1984, Ocak). Black Sea. *Encyclopedia of Ukraine*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CB%5CL%5CBlackSea.htm> adresinden erişildi.
- Kuczynsky, G. (2019). *Civil War in Libya Russian Policy and Its Goals*. Warsaw Institute. Warsaw.
- Kutlu, N. (2019). *Rus Kaynaklarına Göre 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi*. Dicle Üniversitesi.
- Lacoste, Y. (2012). “The Geographical Pivot of History”: A Critical Reading. *Cairn.info*. 27 Temmuz 2023 tarihinde https://www.cairn-int.info/article-E_HER_146_0139--the-geographical-pivot-of-history.htm adresinden erişildi.
- Laqueur, W. (1969). Russia Enters the Middle East. *Foreign Affairs*, 47(2), 296-308. doi:10.4135/9781412952446.n130
- Ledonne, J. (2007). Building an infrastructure of empire in Russia's eastern theater 1650s-1840s. *Cahiers du Monde Russe*, 47(3). doi:10.4000/monderusse.8841
- Levi, I. (2023, 23 Kasım). October 2023 — Monthly analysis on Russian fossil fuel exports and sanctions. *CREA*. 18 Aralık 2023 tarihinde <https://energyandcleanair.org/october-2023-monthly-analysis-on-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/> adresinden erişildi.
- Leviton, I. (2010, 3 Mayıs). Soviet occupation of the Baltic states (1940). *Wikipedia*. 24 Temmuz 2023 tarihinde [https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_occupation_of_the_Baltic_states_\(1940\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Soviet_occupation_of_the_Baltic_states_(1940)) adresinden erişildi.
- Lewis, A. (2017, 21 Şubat). UPDATE 1-Russia's Rosneft, Libya's NOC sign oil offtake deal. *Reuters*. 4 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.reuters.com/article/libya-oil-rosneft-oil-idUSL8N1G61XJ> adresinden erişildi.
- Libya. (2023). *World Data*. 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.worlddata.info/africa/libya/index.php> adresinden erişildi.

- Libya at the crossroads. (2023, 16 Ocak). *Global Trade Review*. 8 Ocak 2024 tarihinde <https://www.gtreview.com/magazine/the-commodities-issue-2023/libya-at-the-crossroads/> adresinden erişildi.
- Libya Oil Company: Russian Mercenaries Enter Major Oil Field. (2020, 26 Haziran). VOA. 10 Aralık 2023 tarihinde https://www.voanews.com/a/middle-east_libya-oil-company-russian-mercenaries-enter-major-oil-field/6191826.html adresinden erişildi.
- Libya says Russian mercenaries seen inside Sirte school. (2020, 5 Kasım). *Middle East Monitor*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.middleeastmonitor.com/20201105-libya-says-russian-mercenaries-seen-inside-sirte-school/> adresinden erişildi.
- Libya'daki en önemli siyasi aktörler hangi ülkeler ve kim, ne istiyor? (2020, 2 Ocak). *BBC News*. 8 Ocak 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50976809> adresinden erişildi.
- Liffing, A. N. (2017, 11 Ekim). Using Halford Mackinder's Theory Of Geopolitics To Explain The Rise Of Russian Nationalism. *OTH*. 30 Mayıs 2022 tarihinde <https://othjournal.com/2017/10/11/using-halford-mackinders-theory-of-geopolitics-to-explain-the-rise-of-russian-nationalism/> adresinden erişildi.
- Lind, J. H. (2011). Mongol invasions of Russia. (G. Martel, Ed.) *The Encyclopedia of War*. 13 Aralık 2023 tarihinde https://www.academia.edu/19692304/Mongol_invasions_of_Russia adresinden erişildi.
- Liyu, L. (2008, 10 Ağustos). Bangladesh calls for early cessation of hostilities between Russia and Georgia. *China View*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://web.archive.org/web/20121021074445/http://news.xinhuanet.com/english/2008-08/10/content_9131521.htm adresinden erişildi.
- Loft, P. (2023, 9 Haziran). Syria's civil war in 2023: Assad back in the Arab League. *UK Parliament House of Commons Library*. 27 Temmuz 2023 tarihinde <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9378/> adresinden erişildi.
- London Straits Convention. (2023, 4 Temmuz). *Wikipedia*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/London_Straits_Convention adresinden erişildi.
- Luhn, A. (2016, 29 Mart). Russia's campaign in Syria leads to arms sale windfall. *The Guardian*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.theguardian.com/world/2016/mar/29/russias-campaign-in-syria-leads-to-arms-sale-windfall> adresinden erişildi.
- Lund, A. (2019). *From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations*. İsviçre.
- Lutterbeck, D. ve Engelbrecht, G. (2009). The West and Russia in the Mediterranean: Towards a renewed rivalry? *Mediterranean Politics*, 14(3), 385-406. doi:10.1080/13629390903346905
- Lyammouri, R. (2021). For Mali and the Sahel , New Tensions and an Old — and Worsening — Security Problem, (November).
- Macar, O. ve Oğuz, B. K. (2021). Tarihten Bugüne Rusya'nın Arktik Politikaları: Değişimler ve Süreklilikler. *International Journal of Politics and Security (IJPS)*, 3(1), 336-362.
- Maciejewski, W. (2002). *The Baltic Sea Region Cultures, Politics, Societies*. (D. Skrzypek, Ed.) (1. bs.). İsviçre: The Baltic University Press. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:604790/FULLTEXT01.pdf> adresinden erişildi.
- Mackinder, H. J. (1904). The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 23(4). doi:10.1057/978-1-349-95943-3_742
- Mackinder, S. H. J. (1919). *Democratic Ideals and Reality*. (S. V. Mladineo, Ed.). Washington: National Defense University Press. 13 Aralık 2023 tarihinde https://www.files.ethz.ch/isn/139619/1942_democratic_ideals_reality.pdf adresinden erişildi.

- Mahan, A. T. (1949). *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* (12. bs.). Boston: Little Brown.
- Makienko, K. (2012, 27 Aralık). How Washington Did Not Squander Its Positions In The Arms Market. *Russia in Global Affairs*. 24 Kasım 2023 tarihinde <https://eng.globalaffairs.ru/articles/arms-persist/> adresinden erişildi.
- Marquardt, A. (2011, 15 Aralık). Report: Syrian Soldiers Ordered to “Shoot and Kill” Protesters. *ABC News*. 12 Mayıs 2022 tarihinde <https://abcnews.go.com/Blotter/report-syrian-soldiers-ordered-shoot-kill-protesters/story?id=15163622> adresinden erişildi.
- Marshall, T. (2015). *Prisoners of Geography: Ten Maps that Tell You Everything You Need to Know about Global Politics* (1. bs.). New York: Elliot and Thompson Limited.
- McCauley, M. (2024, 7 Ocak). Post-Soviet Russia. *Britannica*. 7 Ocak 2024 tarihinde <https://www.britannica.com/place/Russia/The-second-Putin-presidency> adresinden erişildi.
- McGwire, M. (1972). The Mediterranean and Soviet Naval Interests. *International Journal: Canada's Journal of Global Policy Analysis*, 27(4), 511-527. doi:10.1177/002070207202700402
- Meahan, L. (2008, 10 Ağustos). Minister Emerson Issues Statement on Continuing Hostilities in Georgia. *Canada News Centre*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://web.archive.org/web/20080820012122/http://news.gc.ca/web/view/en/index.jsp?articleid=413889> adresinden erişildi.
- Meloyan, R. (2008, 8 Ağustos). Armenia Concerned About South Ossetia Fighting. “Özgür Avrupa/Özgürlük” radyo istasyonu. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.azatutyun.am/a/1596713.html> adresinden erişildi.
- Merenkova, L. (2017, 7 Ekim). Kadirov ve Libya. *Kavkaz.Realii*. 3 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.kavkazr.com/a/kadyrovtsy-i-liviya/28773803.html> adresinden erişildi.
- Merker, A. (2017). The Rise of Russia's Cold-Water Ports. *The Compass*, 1(4). 24 Kasım 2023 tarihinde <https://www.arcadia.edu/wp-content/uploads/2022/06/compass-january-2017-russian-ports.pdf> adresinden erişildi.
- Metcalf, L. K. (1997). The (Re)Emergence of Regional Economic Integration in the Former Soviet Union. *Political Research Quarterly*, 50(3), 529. doi:10.2307/448916
- Metz, H. C. (1989). *Libya: a country study*. Washington: The Division.
- Meyer, H. (2011, 2 Haziran). Russia Warns U.S., EU Not to Aid Syria Protests After Libya. *Bloomberg*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-06-01/russia-warns-u-s-nato-against-military-aid-to-syria-protests-after-libya?embedded-checkout=true> adresinden erişildi.
- Mills, E. (2023, Haziran). The Great Northern War and the Rise of Russian Sea Power. *U.S. Naval Institute*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.usni.org/magazines/naval-history-magazine/2023/june/great-northern-war-and-rise-russian-sea-power> adresinden erişildi.
- Monfort, P. (2014, 18 Mart). Crimea's Strategic Value to Russia. *CSIS*. 21 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.csis.org/blogs/post-soviet-post/crimeas-strategic-value-russia> adresinden erişildi.
- Montrö Boğazlar Sözleşmesi. (2023, 11 Temmuz). *Wikipedia*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Montr%C3%B6_Bo%C4%9Fazlar_S%C3%B6zle%C5%9Fmesi#:~:text=Montr%C3%B6%20Bo%C4%9Fazlar%20S%C3%B6zle%C5%9Fmesi%2C%201936'da,sivil%20gemilerin%20%C3%B6zg%C3%BCrce%20ge%C3%A7irilmesi%20ve%20g%C3%BCvenin%20sa%C4%9Flanması adresinden erişildi.
- Mueller, R. S. (2019). *Report On The Investigation Into Russian Interference In The 2016 Presidential Election* (C. 1). Washington.
- Nakhle, C. ve Trenin, D. (2018). *Russia's Return To the Middle East: Building Sandcastles?* doi:10.2815/777831

- Nazemzadeh, M. ve Queiroz, C. (2018). The Role Of Modern Ports in The National Economic Development: An Application to Iran And The Port of Bandar Abbas. *American Society of Civil Engineers, International Conference on Transportation and Development*, 180-190.
- Nichols, M. (2019, 20 Aralık). Russia, Backed By China, Casts 14th U.N. Veto On Syria To Block Cross-Border Aid. *Reuters*. 12 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-un-idUSKBN1YO23V> adresinden erişildi.
- Novikova, G. (2021). Russia's Belt of (In)Security. *European Security & Defence*, (11), 19-21. 24 Kasım 2023 tarihinde https://euro-sd.com/wp-content/uploads/2021/11/ESD_11-12_2021_neu.pdf adresinden erişildi.
- Novikova, N. (2021). Of Russian origin: Grand Embassy. *Russiopedia*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://russiopedia.rt.com/of-russian-origin/grand-embassy/> adresinden erişildi.
- O'Neill, A. (2023, 27 Eylül). The 30 largest countries in the world by total area. *Statista*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/262955/largest-countries-in-the-world/> adresinden erişildi.
- Onion, A. (2020, 11 Eylül). Napoleon enters Moscow. *History*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://www.history.com/this-day-in-history/napoleon-enters-moscow> adresinden erişildi.
- Onion, A., Sullivan, M., Mullen, M. ve Zapata, C. (2022, 24 Mayıs). St. Petersburg founded by Peter the Great. *HISTORY*. 17 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.history.com/this-day-in-history/st-petersburg-founded-by-peter-the-great> adresinden erişildi.
- OPEC: Libya. (2021). *OPEC*. 4 Mayıs 2022 tarihinde https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/166.htm adresinden erişildi.
- Orakçı, S. (2023, Şubat). Yükselen Güç Afrika. *Business Diplomacy*.
- Oral, F. ve Oğuz, Ş. (2021). The Security Of The Black Sea: The Struggle In The Black Sea And Turkey's Policy In The Post-Cold War Era. *Karadeniz Araştırmaları*, 69, 1-16. 24 Kasım 2023 tarihinde <https://www.acarindex.com/pdfler/acarindex-074a3e8a-c901.pdf> adresinden erişildi.
- Orta Doğu'daki Yeni Jeopolitik Ortamda Rusya'nın Suriye Politikası. (2020, 26 Ekim). *Morvesti*. 23 Temmuz 2023 tarihinde <https://morvesti.ru/analitika/1688/86484/> adresinden erişildi.
- Örmeci, O. (2021). ABD Dış Politikasında Öncelikli Gündem Asya-Pasifik. *Bilge Strateji*, 12(22), 9-17. 24 Kasım 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2088196> adresinden erişildi.
- Özekin, M. K. ve Kırca, S. (2021). Kadife Eldiven İçindeki Demir Yumruk: Rusya'nın Orta Doğu'daki Yumuşak Gücü. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 483-514. doi:10.30784/epfad.890491
- Özev, M. H. (2022, 7 Kasım). Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikalarında Enerji Güvenliği Bağlamında EastMed Projesinin Yeri. *TASAM*. 24 Temmuz 2023 tarihinde https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70184/rusyanin_dogu_akdeniz_politikalarinda_enerji_guvenligi_baglaminda_eastmed_projesinin_yeri adresinden erişildi.
- Özsağlam, M. T. (2020). Revival of geopolitics: Russian involvement in eastern Mediterranean (2009-2019). *Utopia y Praxis Latinoamericana*, 25(Extra10), 522-532. doi:10.5281/zenodo.4155807
- Öztürk, T. ve İrfanoğlu, E. (2021). Amerikan Dış Politikasında Jeopolitiğin Önemi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21(1), 17-27.
- Pamuk, H. (2019, 29 Kasım). U.S. warns Egypt against Russia warplanes deal, says working with Cairo on defense needs. *Reuters*. 8 Aralık 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-usa-egypt-idUSKBN1XV2HF/> adresinden erişildi.

- Pavlovna, Ç. R. (2022, 10 Kasım). Büyük II. Catherine Reformları. *RusHistori*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://rusistori.ru/rossiyskaya-imperiya/reformy-ekateriny-ii-velikoy/#voennye-reformy-2> adresinden erişildi.
- Peck, M. (2021, 30 Ocak). During the Cold War, Soviet warships were a familiar sight in the Mediterranean. *The National Interest*. 13 Ocak 2024 tarihinde <https://nationalinterest.org/blog/reboot/how-mediterranean-sea-became-russian-navy-playground-177373> adresinden erişildi.
- Permanent task force of the Russian Navy in the Mediterranean Sea. (2023, 14 Haziran). *Vikipedi*. 18 Aralık 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Permanent_task_force_of_the_Russian_Navy_in_the_Mediterranean_Sea adresinden erişildi.
- Pierini, M. (2021). Russia's Posture in the Mediterranean: Implications for NATO and Europe. *Carnegie Europe- Carnegie Endowment for International Peace*, (June), 1-12. 18 Temmuz 2023 tarihinde <https://carnegieeurope.eu/2021/06/08/russia-s-posture-in-mediterranean-implications-for-nato-and-europe-pub-84670> adresinden erişildi.
- Platonova, N. V. (2009). Peter the Great's government reforms and accounting practice in Russia. *Accounting History*, 14(4), 437-464. doi:10.1177/1032373209342476
- Polat, F. (2022, 29 Haziran). Impact of Libya's Conflict on Maghreb Countries. *TRT World*. 18 Aralık 2023 tarihinde <https://researchcentre.trtworld.com/perspectives/how-does-libya-affect-the-maghreb/> adresinden erişildi.
- Pritchett, J. (2021, 21 Temmuz). Less Than a Full Deck: Russia's Economic Influence in the Mediterranean. *Carnegie*. 7 Şubat 2022 tarihinde <https://carnegieendowment.org/2021/07/21/less-than-full-deck-russia-s-economic-influence-in-mediterranean-pub-84973> adresinden erişildi.
- Puheloinen, A. (1999). RUSSIA'S GEOPOLITICAL INTERESTS IN THE BALTIC AREA. *FINNISH DEFENCE STUDIES*, (12). 18 Temmuz 2023 tarihinde <https://core.ac.uk/download/pdf/39961721.pdf> adresinden erişildi.
- Putin, V. (2014). *Military Doctrine of the Russian Federation*. Kremlin. 18 Temmuz 2023 tarihinde https://thailand.mid.ru/en/o_rossii/vneshnyaya_politika/voennaya_doktrina_rf/ adresinden erişildi.
- Putin's Move to Secure Libya Bases Is New Regional Worry for US. (2023, 5 Kasım). *Bloomberg*. 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-11-05/putin-s-move-to-secure-libya-bases-is-new-regional-worry-for-us?embedded-checkout=true> adresinden erişildi.
- Quandt, W. B. (1976). *Soviet Policy in the October 1973 War*. Santa Monica: The Rand Corporation.
- Raimondi, P. P. (2023, 18 Ocak). The East Mediterranean's Energy Resources Are More Important Than Ever. *Manara*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://manaramagazine.org/2023/01/the-east-mediterranean-energy-resources/> adresinden erişildi.
- Ray, M. (2018, 11 Temmuz). Why Did the Soviet Union Collapse? *Britannica*. 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.britannica.com/story/why-did-the-soviet-union-collapse> adresinden erişildi.
- Report: Egypt continues its reliance on US imports. (2017, 22 Aralık). *Airforce Technology*. 8 Aralık 2023 tarihinde <https://www.airforce-technology.com/research-reports/report-egypt-continues-reliance-us-imports/?cf-view> adresinden erişildi.
- Rezvani, B. (2020). Russian foreign policy and geopolitics in the Post-Soviet space and the Middle East: Tajikistan, Georgia, Ukraine and Syria. *Middle Eastern Studies*, 56(6), 878-899. doi:10.1080/00263206.2020.1775590
- Riasanovsky, N. V. ve Steinberg, M. D. (2011). *History of Russia* (8. bs.). Oxford University Press.
- Rieber, A. J. (1995). Politics and Technology in Eighteenth-Century Russia. *Science in Context*, 8(2), 341-368. doi:10.1017/S0269889700002052

- Rondeaux, C. (2019, Kasım). Decoding the Wagner Group: Analyzing the Role of Private Military Security Contractors in Russian Proxy Warfare. *New America*. 14 Ocak 2024 tarihinde https://d1y8sb8igg2f8e.cloudfront.net/documents/Decoding_the_Wagner_Group.pdf adresinden erişildi.
- Rondeaux, C. (2020). *Decoding the Wagner Group: Analyzing the Role of Private Military Security Contractors in Russian Proxy Warfare*. Arizona. 18 Temmuz 2023 tarihinde <https://efile.fara.gov/docs/6170-Informational-Materials-20200227-287.pdf> adresinden erişildi.
- Rosneft, Lübnan'da Petrol Ürünlerinin Depolanması İçin Bir Terminalin Operasyonel Yönetimini Alacak. (2019, 24 Ocak). *Rosneft*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.rosneft.ru/press/releases/item/193615/> adresinden erişildi.
- Rubin, M. (2017, 13 Ocak). Kremlin, Putin'in "PMC Wagner" liderliğindeki fotoğrafına yorum yaptı. *Tvrain*. 15 Mayıs 2022 tarihinde https://tvrain.ru/news/wagner-425362/?utm_campaign=breaking&utm_source=push&utm_medium=425362&utm_term=2017-01-13 adresinden erişildi.
- Rumer, E. (2019). *Russia in the Middle-East: Jack of All Trades, Master of None*. Carnegie Endowment for International Peace Publication. Washington.
- Rumer, E. (2022, 9 Aralık). Putin's Long War. *Carnegie*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://carnegieendowment.org/2022/12/09/putin-s-long-war-pub-88602> adresinden erişildi.
- Rumer, E. ve Sokolsky, R. (2021). Russia in the Mediterranean: Here to Stay, (May), 1-29. 18 Temmuz 2023 tarihinde <https://carnegieendowment.org/2021/05/27/russia-in-mediterranean-here-to-stay-pub-84605> adresinden erişildi.
- Russia cancels Libyan debt, eyes arms deals. (2008, 17 Nisan). *France 24*. 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.france24.com/en/20080417-russia-cancels-libyan-debt-eyes-arms-deals-tripoli> adresinden erişildi.
- Russia claims to take control of Hostomel airport just outside Kyiv. (2022, 25 Şubat). *The Times of Israel*. 26 Temmuz 2023 tarihinde https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/russia-claims-to-take-control-of-hostomel-airport-just-outside-kyiv/ adresinden erişildi.
- Russia Exports to Libya. (2024, 8 Ocak). *Trading Economics*. 8 Ocak 2024 tarihinde <https://tradingeconomics.com/russia/exports/libya> adresinden erişildi.
- Russia, Iran Forge Energy Cooperation. (2022, 31 Ekim). *Kuczyński, Grzegorz*. 9 Aralık 2023 tarihinde <https://warsawinstitute.org/russia-iran-forge-energy-cooperation/> adresinden erişildi.
- Russia joins war in Syria: Five key points. (2015, 1 Ekim). *BBC News*. 14 Ocak 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34416519> adresinden erişildi.
- Russia pledges to support Syrian government in surprise meeting. (2015, 29 Haziran). *DW*. 12 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.dw.com/en/russia-pledges-to-support-syrian-government-in-surprise-meeting/a-18547256> adresinden erişildi.
- RUSSIA/LIBYA: Putin visit. (2008, 21 Nisan). *The New York Times*. 2 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.nytimes.com/2008/04/21/news/21iht-21oxan-Putin.12185813.html> adresinden erişildi.
- Russian intervention in the Syrian civil war. (2023, 13 Aralık). *Wikipedi*. 13 Aralık 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Russian_intervention_in_the_Syrian_civil_war adresinden erişildi.
- Russia's Gazprom, Iran's NIOC sign memorandum on gas cooperation. (2017, 28 Mart). *Reuters*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/russia-iran-gas-idUSR4N1H0004> adresinden erişildi.
- Russia's growing ties to Syria amid military backing. (2022, 28 Şubat). *France 24*. 12 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.france24.com/en/live-news/20220228-russia-s-growing-ties-to-syria-amid-military-backing> adresinden erişildi.

- Russia's S-400 is a disgrace in Syria, says Brigadier General Abdolrahim Mousavi. (2022, 4 Ocak). *Global Defense Corp.* 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.globaldefensecorp.com/2022/01/04/russias-s-400-is-a-disgrace-in-syria-says-brigadier-general-abdolrahim-mousavi/> adresinden erişildi.
- Russia's Wagner Group withdraws fighters in Libya to fight in Ukraine. (2022, 26 Mart). *Middle East Monitor*. 2 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.middleeastmonitor.com/20220326-russias-wagner-group-withdraws-fighters-in-libya-to-fight-in-ukraine/> adresinden erişildi.
- Rusya Federasyonu 2020 Yılına Kadar Dönem Deniz Doktrini. (2001). Moskova. 18 Temmuz 2023 tarihinde <http://kremlin.ru/supplement/1800> adresinden erişildi.
- Rusya lideri Putin, yeni deniz doktrinini imzaladı: ABD, Rusya için ana tehdit unsuru. (2022, 1 Ağustos). *Euronews*. 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://tr.euronews.com/2022/08/01/rusya-lideri-putin-yeni-deniz-doktrinini-imzaladi-abd-rusya-icin-ana-tehdit-unsuru> adresinden erişildi.
- Ruz, R. C. (2008, 11 Ağustos). Official Statement from the Government of Cuba. *Radio Angulo*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://web.archive.org/web/20080915213525/http://www.radioangulo.cu/english/diarioingles/2008/8-august/110808/official.htm> adresinden erişildi.
- S-300 missile system: Russia upgrades Syrian air defences. (2018, 2 Ekim). *Royal United Services Institute*.
- S-400 missile system. (2023, 13 Aralık). *Wikipedi*. 16 Aralık 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/S-400_missile_system adresinden erişildi.
- S-400: Türkiye'nin Rusya'dan satın aldığı, ABD'yle krize yol açan füze savunma sistemi. (2021, 27 Eylül). *BBC News*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58709766> adresinden erişildi.
- Sachs, J. D. (2023). The New Geopolitics. *Horizons*, 2, 10-21.
- Sarıkaya, B. (2015, 18 Eylül). Suriye İç Savaşı Perspektifinde Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri. *TASAM*. 25 Aralık 2023 tarihinde https://tasam.org/tr-TR/Icerik/19580/gecmisten_gunumuze_suriye-rusya_iliskileri adresinden erişildi.
- Sarıkaya, B. (2017). *Evaluation of The Ukrainian Crisis Within The Context of Regional Security Complex Theory*. *Afro Eurasian Studies Journal* (C. 6). 25 Aralık 2023 tarihinde <http://www.adb.adalet.gov.tr/duyurular/2017/nisan/izmirsempozyumnotlari/izmirsem-> adresinden erişildi.
- Saudi Arabia supports Syria peace process in Astana, Russian FM says. (2017, 11 Eylül). *Daily Sabah*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.dailysabah.com/mideast/2017/09/11/saudi-arabia-supports-syria-peace-process-in-astana-russian-fm-says> adresinden erişildi.
- Saudis Sign Military Cooperation Agreement With Russia. (2021, 24 Ağustos). *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.rferl.org/a/saudi-russia-arms-weapons-/31425164.html> adresinden erişildi.
- Saunders, P. J. (2014, 26 Kasım). Russia balances relations with Israelis, Palestinians. *Al-Monitor*. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://www.al-monitor.com/originals/2014/11/russia-israel-palestinians.html> adresinden erişildi.
- Sawe, B. E. (2018, 8 Mayıs). Which Countries Border Libya? *World Atlas*. 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.worldatlas.com/articles/what-countries-border-libya.html> adresinden erişildi.
- Saynur Derman, G., Tsikarishvili, S. ve Yatsenko, Y. (2019). Different Aspects Of The Russian-Georgian 2008 War: Representation Of The Turkish Perspective, 3(1), 50-70.
- Scholvin, S. (2016). An Overview of Concepts and Units. *an Overview of Concepts and Empirical Examples From International Relations*, 91(April), 24.

- Semyonov, K. (2020). Libya sahasındaki Rus partisi - Kaddafi'den Haftar'a. *Expert.ru*.
- Sergeevich, Z. S. (2022, 7 Kasım). Enerji Sektöründe Rusya ile İran Arasındaki İşbirliğinin Özellikleri. *Nezavisimaya Gazeta*. 24 Temmuz 2023 tarihinde https://www.ng.ru/ng_energiya/2022-11-07/14_8583_cooperation.html adresinden erişildi.
- Sestanovich, S. (2023). Syria. *Carnegie Corporation of New York*. 28 Temmuz 2023 tarihinde <https://usrussiarelations.org/3/geopolitics/map/syria> adresinden erişildi.
- Sevim, C. (2012). Küresel Enerji Jeopolitiği Ve Enerji Güvenliği. *Journal of Yasar University*, 26(7), 4378-4391.
- Seznec, J.-F. ve Mosis, S. (2015, 9 Eylül). The Zohr Gas Field: A Boon for Egypt. *Middle East Institute*. 25 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.mei.edu/publications/zohr-gas-field-boon-egypt> adresinden erişildi.
- Shchedrov, O. (2008, 17 Nisan). Russia, Libya seal debt accord, eye arms deals. *Reuters*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-russia-libya-idUSSHC61895920080417> adresinden erişildi.
- Shirbon, E. (2017, 16 Mayıs). Man arrested over 1984 murder outside Libyan embassy in London is released. *Reuters*. 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.reuters.com/article/britain-libya-idINKCN18C20X> adresinden erişildi.
- Shokri, U. (2023). North-South Transport Corridor: Iran-Russia New Railway to Circumvent Western Pressure. *Gulf International Forum*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://gulfif.org/north-south-transport-corridor-iran-russia-new-railway-to-circumvent-western-pressure/> adresinden erişildi.
- Shurmina, N. ve Lrychikova, A. (2015, 30 Eylül). Russia's Soyuzneftegaz drops plans for offshore oil and gas exploration in Syria. *Reuters*. 15 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.reuters.com/article/us-russia-syria-oil-idUSKCN0RU02V20150930> adresinden erişildi.
- Sinaisky, S. (2012, Aralık). SSCB ve Mısır Arasındaki Askeri İşbirliği. *The International Affairs*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://interaffairs.ru/jauthor/material/798> adresinden erişildi.
- Sloan, G. (1999). Sir Halford J. Mackinder: The Heartland theory then and now. *Journal of Strategic Studies*, 22(2-3), 15-38. doi:10.1080/01402399908437752
- Smolansky, O. M. (2012). *The USSR and Iraq: The Soviet Quest for Influence*. Duke University Press Books.
- Solovyov, V. (2004, 23 Ocak). SSCB'nin askeri üsleri. *Nezavisimaya Gazeta*.
- Spykman, N. J. (1944). *The Geography of Peace*. New York: Harcourt & Brace. 25 Aralık 2023 tarihinde <https://ia904502.us.archive.org/34/items/the-geography-of-the-peace-nichoals-spykman-1943-questia/THE%20Geography%20of%20the%20Peace%20-%20Nichoals%20Spykman%20-%201943%20-%20Questia.pdf> adresinden erişildi.
- Srivastava, N. (2016). Russia's naval resurgence in Eurasia? *Maritime Affairs: Journal of the National Maritime Foundation of India*, 12(2), 42-57. doi:10.1080/09733159.2016.1232952
- Stankeviciute, E. (2023, 10 Haziran). Syrian paratroopers train with Russian military aircraft: video. *Aero Time*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.aerotime.aero/articles/syrian-troops-train-with-russian-military-aircraft-video> adresinden erişildi.
- Stefan B. Kirmse, Margarita Eva Rodríguez García ve Remco Raben. (2023). 3.2.1 Empire and Colonialism in Early Modern History (1500–1800). *The European Experience* içinde (ss. 297-306). Cambridge, UK: Open Book Publishers. doi:10.11647/OBP.0323.28
- Strayer, R. (2001). *Decolonization, Democratization, and Communist Reform: The Soviet Collapse in Comparative*. Source: *Journal of World History* (C. 12). <http://www.jstor.orgURL:http://www.jstor.org/stable/> adresinden erişildi.

- Stronski, P. (2021, 20 Mayıs). What Is Russia Doing in the Black Sea? *Carnegie*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://carnegieendowment.org/2021/05/20/what-is-russia-doing-in-black-sea-pub-84549> adresinden erişildi.
- Sukhankin, S. (2018). “Continuing War by Other Means”: The Case of Wagner, Russia’s Premier Private Military Company in the Middle East. *Russia in the Middle East*.
- Sukkarieh, M. (2021). The East Mediterranean Gas Forum: Regional Cooperation Amid Conflicting Interests. *Natural Resource Governance Institute*, (02). 25 Aralık 2023 tarihinde https://resourcegovernance.org/sites/default/files/documents/the_east_mediterranean_gas_forum_regional_cooperation_amid_conflicting_interests_0.pdf adresinden erişildi.
- Sumida, J. (1999). Alfred Thayer Mahan, geopolitician. *Journal of Strategic Studies*, 22(2-3), 39-62. doi:10.1080/01402399908437753
- Suyundikov, S. (2020, 25 Eylül). Rusya’nın Libya Politikası. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*. 11 Mayıs 2021 tarihinde <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/rusya-slav-arastirmalari-merkezi/rusya-nin-libya-politikasi> adresinden erişildi.
- Syria cracked down on Wagner after mutiny in Russia: Report. (2023, 7 Temmuz). *Aljazeera*. 27 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2023/7/7/syria-cracked-down-on-wagner-after-mutiny-in-russia-report> adresinden erişildi.
- Syria recognises Russian-backed Georgia regions. (2018, 29 Mayıs). *BBC News*.
- Şmeleva, T. (2019, 4 Aralık). Orta Doğu ve Kuzey Afrika’daki Rus Petrol ve Gaz Şirketleri: İlgi Alanları, Projeler Vv Beklentiler. *Russian Council*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://russiancouncil.ru/analytics-and-comments/analytics/rossiyskie-neftegazovye-kompanii-nablizhnem-vostoke-i-v-severnoy-afrike-interesy-proekty-i-perspekt/> adresinden erişildi.
- Tanchum, M. (2018, 27 Kasım). Turkey Rattled by Weak Hand in Libya as Russia and Egypt Advance. *The Turkey Analyst*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/610-turkey-rattled-by-weak-hand-in-libya-as-russia-and-egypt-advance.html> adresinden erişildi.
- Taştekin, F. (2020, 17 Aralık). Arap Baharı’nın 10 Yılında 10 Ülkenin Hikâyesi: Ekmek, Özgürlük Ve Onur Kavgasından Geriye Ne Kaldı? *BBC News*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55331196> adresinden erişildi.
- Tatneft resumes operations in Libya . (2021, 6 Ekim). *Libya Update News*. 4 Mayıs 2022 tarihinde <https://libyaupdate.com/tatneft-resumes-operations-in-libya/> adresinden erişildi.
- Tawil, C. (2014, 30 Mayıs). Operation Dignity: General Haftar’s Latest Battle May Decide Libya’s Future. *The Jamestown Foundation*. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://jamestown.org/program/operation-dignity-general-haftars-latest-battle-may-decide-libyas-future/#.VCQrGvldXzg> adresinden erişildi.
- Tchantouridze, L. (2018a). The black and the Caspian: Russia’s warm seas. *Central Asia and the Caucasus*, 19(4), 17-24.
- Tchantouridze, L. (2018b). The Black And The Caspian: Russia’s Warm Seas The Resurgent Russia View Project. *Central Asia And The Caucasus*, 19(4). 25 Aralık 2023 tarihinde <https://www.researchgate.net/publication/329943995> adresinden erişildi.
- Tebin, P. (2022, 4 Ağustos). The New Naval Doctrine of Russia. *Valdai*. 22 Eylül 2023 tarihinde <https://valdaiclub.com/a/highlights/the-new-naval-doctrine-of-russia/> adresinden erişildi.
- Teifukova, R. (2019). Rusya’nın Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerindeki jeostratejik çıkarları. *Ankasam*. 25 Aralık 2023 tarihinde <https://www.ankasam.org/ru/геостратегические-интересы-россии-в/> adresinden erişildi.

- Tekir, G. (2020). Russian-Turkish Involvement in the Civil War in Libya. *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 3, 190-215.
- Telatar, G. (2015). Rusya ve Arap Baharı: Batı ile Yeni Soğuk Savaş Mı? *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 175-202.
- The Russian Quest for Warm Water Ports. (2015). *Global Security*. 19 Eylül 2023 tarihinde <https://www.globalsecurity.org/military/world/russia/warm-water-port.htm> adresinden erişildi.
- The Situation in Libya: Reflections on Challenges and Ways Forward*. (2022). Manama. 25 Aralık 2023 tarihinde <https://www.stimson.org/wp-content/uploads/2022/07/Situation-in-Libya-Meeting-Note-Proofs26.pdf> adresinden erişildi.
- The Soviet Military Presence in Egypt*. (1975). 20 Aralık 2023 tarihinde <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP86T00608R000600170001-8.pdf> adresinden erişildi.
- Three Libyan Oil Terminals Resume Work After Months-Long Blockade. (2020, 24 Eylül). *The Maritime Executive*. 10 Aralık 2023 tarihinde <https://maritime-executive.com/article/three-libyan-oil-terminals-resume-work-after-months-long-blockade> adresinden erişildi.
- Tikkanen, A. (2023, 6 Haziran). Congress of Berlin. *Britannica*. 25 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.britannica.com/event/Congress-of-Berlin> adresinden erişildi.
- Timeline: How Wagner Group's revolt against Russia unfolded. (2023, 24 Haziran). *Aljazeera*. 27 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.aljazeera.com/news/2023/6/24/timeline-how-wagner-groups-revolt-against-russia-unfolded> adresinden erişildi.
- Timeline: Lockerbie bombing. (2022, 12 Aralık). *BBC News*. 14 Ocak 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-34541363> adresinden erişildi.
- Timeline of the Second Libyan Civil War. (2023, 25 Haziran). *Wikipedia*. 26 Temmuz 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_Second_Libyan_Civil_War#cite_note-393 adresinden erişildi.
- Titova, D. A. (2018). "20. yüzyılda- 21. yüzyılın başlarında Rusya ve Suriye arasındaki uluslararası ilişkiler (tarihsel inceleme)". *Rusya Doğa Bilimleri Akademisi*. 27 Temmuz 2023 tarihinde <https://school-science.ru/15/5/51096> adresinden erişildi.
- Tomar, C. (2019, 5 Şubat). Rusya, en sıcak denizler ve Ortadoğu. *AA*. 19 Eylül 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/rusya-en-sicak-denizler-ve-ortadogu/1383721#> adresinden erişildi.
- Trawneh, S. Al. (2018). Russian Intervention Strategy in Syria, 75, 1-6.
- Treaty of San Stefano. (2023, 13 Temmuz). *Wikipedia*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_San_Stefano adresinden erişildi.
- Trenin, Dimitri. (2002). *The End of Eurasia: Russia on the Border Between Geopolitics and Globalization*. Carnegie Endowment for Int'l Peace.
- Trenin, Dmitri. (2009). *Russia's Policy in the Middle East: Prospects for Consensus and Conflict with the United States*. The Century Foundation. New York. 20 Aralık 2023 tarihinde http://carnegieendowment.org/files/trenin_middle_east.pdf adresinden erişildi.
- Trenin, Dmitri. (2016a). Russia In The Middle East: Moscow's Objectives, Priorities, And Policy Drivers. *Carnegie*. 20 Aralık 2023 tarihinde https://carnegieendowment.org/files/03-25-16_Trenin_Middle_East_Moscow_clean.pdf adresinden erişildi.
- Trenin, Dmitri. (2016b, 18 Ağustos). Russia and Iran: Historic Mistrust and Contemporary Partnership . *Carnegie Endowment for International Peace*. 12 Haziran 2022 tarihinde <https://carnegiemoscow.org/2016/08/18/russia-and-iran-historic-mistrust-and-contemporary-partnership-pub-64365> adresinden erişildi.

- Tsarkov, A. (2013, 25 Eylül). The beginning of the era of steam and armor. *MILITARY REVIEW*. 21 Eylül 2023 tarihinde <https://en.topwar.ru/33753-nachalo-ery-para-i-broni.html> adresinden erişildi.
- Tsygankov, A. P. (2012). The heartland no more: Russia's weakness and Eurasia's meltdown. *Journal of Eurasian Studies*, 3(1), 1-9. doi:10.1016/j.euras.2011.10.001
- Tuathail, G. Ó. (1996). *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*. Moskova: Carnegie Moscow.
- Tudoroiu, T. (2015). The reciprocal constitutive features of a Middle Eastern partnership: The Russian-Syrian bilateral relations. doi:10.1016/j.euras.2015.03.006
- Turkish troops headed to Libya, Erdoğan announces. (2020, 6 Ocak). *Daily Sabah*. 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2020/01/06/turkish-troops-headed-to-libya-erdogan-announces> adresinden erişildi.
- Türkiye ile Rusya arasında yeni bir S-400 anlaşması iddiası. (2020, 23 Ağustos). *Euronews*. 13 Ocak 2024 tarihinde <https://tr.euronews.com/2020/08/23/turkiye-ile-rusya-aras-nda-yeni-bir-s-400-anlasmas-iddias> adresinden erişildi.
- Ulusoy, N. (2021). The Presence of Russia in Syria according to the Barakah Circle Theory: The Tartus Naval Base. *Journal of Islamic Jerusalem Studies*, 21(2), 187-198. doi:10.31456/beytulmakdis.521596
- Umar, Ö. O. ve Murat, T. (2010). Sovyet Rusya'nın Mısır Üzerinden Ortadoğu'ya Girişi. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, 7(1).
- Umbach, F. (2014, 27 Mayıs). The energy dimensions of Russia's annexation of Crimea. *NATO Review*. 21 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/05/27/the-energy-dimensions-of-russias-annexation-of-crimea/index.html> adresinden erişildi.
- US seeks Russia's cooperation over Syria resolution. (2011, 18 Haziran). 13 Aralık 2023 tarihinde <https://web.archive.org/web/20140312022540/http://newsleaks.in/us-seeks-russias-cooperation-over-syria-resolution/> adresinden erişildi.
- Üren, M. (2019). Orta Doğu'daki Yeni Jeopolitik Ortamda Rusya'nın Suriye Politikası. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 6(2), 231-275.
- Üren, M. (2021). Küresel Güç Olma Hedefi Bağlamında Rusya'nın Doğu Akdeniz Politikası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31(2), 851-874. doi:10.18069/firatsbed.868057
- Voronov, V. ve Artemiev, A. (2011, 31 Mart). Sovyet Okulu- Kaddafi. *Gazeta Ru*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.gazeta.ru/politics/theme/2011/03/31/3571009.shtml> adresinden erişildi.
- Wallenfeldt, J. (2023, 24 Haziran). Eisenhower Doctrine. *Britannica*.
- Wasser, B. (2019). The Limits of Russian Strategy in the Middle East. *Perspective: EXPERT INSIGHTS ON A TIMELY POLICY ISSUE*.
- Weeks, T. R. (2008). Russia and the Eastern Question: Army, Government, and Society 1815-1833. *The Historian*, 70. 20 Aralık 2023 tarihinde <https://link.gale.com/apps/doc/A191099618/AONE?u=anon~1d8d114&sid=googleScholar&xid=f457b53> adresinden erişildi.
- Weiss, M. (2022, 5 Nisan). Exclusive: How Russia Evades Sanctions via Syrian Loan Schemes. *New Lines Magazine*. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://newlinesmag.com/reportage/exclusive-how-russia-evades-sanctions-via-syrian-loan-schemes/> adresinden erişildi.
- Wheelus Air Base, Libya. (2011, 24 Temmuz). *Global Security*. 11 Aralık 2023 tarihinde <https://globalsecurity.org/wmd/facility/wheelus.htm> adresinden erişildi.
- Whewell, T. (2008, 28 Ekim). Georgia accused of targeting civilians. *BBC News*. 25 Temmuz 2023 tarihinde http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/7692751.stm adresinden erişildi.

- Wilk, A. (2022, 3 Ağustos). Russia's Naval Doctrine. *Centre for Eastern Studies*.
- Winer, J. M. (2019). *Origins of The Libyan Conflict and Options for its Resolution*. Washington.
- Yalanuzyan, M. (2022, 25 Ocak). Russo-Turkish Wars Through History. *EVN Report*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://evnreport.com/raw-unfiltered/russo-turkish-wars-through-history/> adresinden erişildi.
- Yazıcı, H. (2018). Proxy Wars in Syria and a New Balance of Power in the Middle East. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1-10. 20 Aralık 2023 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/550281> adresinden erişildi.
- Yeranian, E. (2019, 14 Ekim). Putin Makes First Visit to Saudi Arabia Since 2007. *VOA*. 25 Temmuz 2023 tarihinde https://www.voanews.com/a/europe_putin-makes-first-visit-saudi-arabia-2007/6177560.html adresinden erişildi.
- Yüksek Sınıf: Orta Doğu'daki Sovyet Petrol Projelerinin Tarihi. (2017, 14 Temmuz). *NAGS*. 24 Temmuz 2023 tarihinde <https://nangs.org/news/business/vysokij-klass-istoriya-neftyanykh-proektov-sssr-na-blizhnem-vostoke> adresinden erişildi.
- Zaptia, S. (2023, 31 Temmuz). Libyan Railroads and Russian Railways discuss activating stalled Sirte-Benghazi rail project. *Libya Herald*. 8 Ocak 2024 tarihinde <https://libyaherald.com/2023/07/libyan-railroads-and-russian-railways-discuss-activating-stalled-sirte-benghazi-rail-project/> adresinden erişildi.
- Zhang, Jiayu. (2021). *Casting the Shadow of Power: Explaining the Proliferation and Endurance of Overseas Military Basing*.
- Zhang, Junhua. (2023, 30 Ocak). China Tries To Charm Southeast Asia. *GIS*. 4 Ağustos 2023 tarihinde <https://www.gisreportsonline.com/r/china-sea/> adresinden erişildi.
- Zhao, H. (2021). The Pendulum of History: Thirty Years after the Collapse of the Soviet Union. *Rossiia v globalnoi politike*, 19(6). doi:10.31278/1810-6439-2021-19-6-106-123